

VIISNURK

SEPTEMBER

1940

S I S U K O R D

MAX LAOSSON:	Eesti NSV stalinlikust põhiseadusest. Artikkel	99
V. MAJAKOVSKI:	Nõukogude pass. Sinule. Luuletused	103
JOOSEP SAAT:	Rüüstamine. Mälestusi	107
LEENA PARKER:	Sügis vanglas. Sajab. Kiri sõbratarile. Luuletused	112
Kirjanduslike kaadrite	kasvatamine NSV Liidus	115
AIRA KAAL:	Teesillutajad. Luuletus	119
AADU HINT:	Eriarvamine. Novell	120
JUHAN SÜTISTE:	Maakera pöördub itta. Luuletus	128
E. JAROSLAVSKI:	Marksism ja darvinism. Artikkel	134
I. ILF ja J. PETROV:	Kohtumine end. koolinõukuga. Katkend	144
KARL MAID:	Sepp. Kurjategija. Sügise metamorfoosid. Luuletused	148
BORIS LUKATS:	Kunstiküsimusi. Artikkel	150
MAKSIM GORKI:	Laul jahikullist. Proosaluuletus	155
JÜBI SUMAKOV:	Mihhail Solohhov. Artikkel	159
ARTUR HELLAT:	Esimene samm töötava rahva korteriolude parandamiseks. Art.	163
ERIKA NÕVA:	Rahvakorteri sisustusest. Art.	167
ALFRED KOORT:	Ühest pedagoogilisest poeemist. Artikkel	171
BORIS LUKATS:	P. Staronossov. Artikkel	181
OTTO KERGE:	Kaug-Ida probleemidest ja Jaapani töötava rahva olukorrast. Art.	185
A. KIPPER:	Teaduse arenemise võimalusist sotsialistlikus ühiskonnas. Art.	190
Karl Marx ja Fr. Engels	kunstist. Artikkel	193
RINGVAADE:		
Nõukogude Liidu kaitsjate teater	hooaja avajana Tallinnas	199
Edouard Vuillard	201
Miks pooldan Nõukogude Liitu	203
H. Barbusse viis aastat surnud	204
Kalmõki rahvusepose juubel	206
J. German ja B. Bjalik	Tallinnas	207

VIISNURK

KIRJANDUSE · KUNSTI · KULTUURI AJAKIRI

NR. 2

SEPTEMBER

1940

Karl Marx

EESTI NSV STALINLIKUST PÕHISEADUSEST

MAX LAOSSON

I

Mei kodumaal on kehtimas stalinlik põhiseadus. On täiesti põhjendatud see suur tähelepanu, mida omistatakse uuele põhiseadusele, sest see põhiseadus on demokraatlikem maailmas, on esimene põhiseadus Eestis, mis täies ulatuses peab silmas laiade töötavate kihtide huve.

Kapitalistlikus Eestis oli töötaval rahval põhiseaduste ja nende muutmise suhtes ainult halbu kogemusi. Teatavasti kapitalistlike riikide põhiseadused on viimastel aastakümnetel ilmutanud kindlat arenemistendentsi. Nad on arenenud nimelt suurema autoritaarsuse, avalikuma diktatuuri suunas. Kodusõja päevist meil kehtima hakanud põhiseadus sisaldas teatavasti liberaal-demokraatlikke elemente, lubas rahvale vormiliselt ka vabadusi. Varsti aga pidi eesti kodanlus, nagu rea teistegi maade kodanlus, et summutada tööliikumist, pidurdama töölikonna klassiteadvuse tõusu ja Kommunistliku Partei populaarsuse kasvu, haarama viimase vahendi, avaliku diktatuuri järele. Rahvavabaduste piiramine ja demokraatismi jäänuste likvideerimine pidid määnduvast kapitalismist päästma, mis päästa annab. Kodanlike põhiseaduste muutmised aga pole kunagi parandanud töötava rahva olukorda. Kui nad pole jäänud lihtsalt paberlikuks, juriidiliseks aktiks, siis on nad olukorda ainult halvendanud. Seetõttu, nende halbade kogemuste tõttu, suhtub mõnigi kodanik eelarvamuste ja umbusuga ka meie viimasesse põhiseaduste vahetusse.

Kuid stalinlik põhiseadus on olemuselt põhjalikult erinev kodanlikest. Kui kodanlike põhiseaduste areng on kulgenud rahvavabaduste suurema piiramise ja rangema diktatuuri suunas, siis Nõukogude maal põhiseadus on arenenud üha laiemaks ja sügavamaks demokraatismi suunas. Teatavasti Nõukogude riik oma alguspäevil pidi piirama teatud rahvagruppide poliitilisi õigusi. Ja neid sotsialismi ülesehitamise vajadusest tingitud piiramisi kajastas avameelselt ka tolle ajastu põhiseadus. Hiljem on demokraatia Nõukogude Liidus järjest laienenud ja meie praegune stalinlik põhiseadus ongi selle sotsialistliku demokraatismi täielikuks väljendajaks. Tuleb rõhutada, et nõukogude võim, tööliklassi diktatuur pole diktatuur kodanlikus mõttes, s. t. vähemuse diktatuur enamuse üle. Proletariaadi diktatuur on rahva rõhuva enamuse diktatuur reaktsioonilise vähemuse üle, on tänapäeva demokraatia kõrgeimaks vormiks. See väljendub selgelt meie põhiseaduse esimestes paragrahvides, mis näitavad, et proletariaadi diktatuuri sisuks on tööliste ja talupoegade liit, et kõik võim ENSV-s kuulub linna ja maa töötavale rahvale töötava rahva saadikute nõukogude kaudu.

Vormiliselt on meie viimase kodanliku põhiseaduse esimene paragrahv veel „vabameelsem“, rõhutades, et Eestis „kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas“. Kuna sotsialistlik põhiseadus räägib ainult töötavast rahvast. Sisuliselt osutub aga vabameel-

seimgi kodanlik demokraatia, kodanlik „vabariik“ kodanluse maskeeritud diktatuuriks. Ja kodanliku riigielu praktikas osutub riigivõimu kandjaks „rahvaks“ käputäis plutokraate.

Kodanlikud õpetlased, filosoofid, poliitikud katsuvad näidata, et riik on klassidest kõrgemal seisev pind, on erapooletu klasside vastuolude lepitaja. Analüüsidest Marxi ja Engelsi õpetust ja kapitalistlikku ühiskonda, on Lenin selgelt tõestanud vastupidist. Nimelt: riik pole klassidest ega klassivõitlustest kõrgemal seisev jõud, vaid lihtne rõhumisaparaat ühe klassi kätes teise vastu. Kodanlik riik tähendab esijoones erilisi rühmitusi relvastatud isikuid, kes seisavad valitseva klassi teenistuses: see on sõjavägi, politsei, ametnikud, kogu bürokraatlik ja sõjaline võimuaparaat kohtute, türmid ja luurega jne.

Riigi ja põhiseaduste olemust asjalikult käsitada kodanlik teadus ei suuda ega tohigi, sest asjalik teaduslik analüüs neis küsimusis on ohtlik valitsevale kodanlusele. Tõeliselt asjalik ja teaduslik riigivõimu ja põhiseaduse analüüs, paljastades kodanliku ühiskonna vastuolusid, eksploateerimissüsteemi ja kapitalismi hukkumise paratamatust, õõnestab seega kodanluse jalgealust ja kiirendab sotsialismi võitu. Igasugune kriitika, mis näitab riiki valitseva klassi organina, peab olema kodanluse huvides keelatud. Muidugi kritiseerib ka kodanlus riiki ja riigiõiguse teooriaid. Ent see kriitika jääb ettevaatlikult pinnaliseks ja Marx märkis õigusega, et see kriitika maadleb oma esemega samuti, nagu omal ajal vaieldi kolmainsuse dogma vastu, vihjates vastuolule arvude ühe ja kolme vahel. Tõeline kriitika peab näitama püha kolmainsuse sisemist kujunemist inimese ajus, selle dogma püsimise põhjusi ja ajaloolist ülesannet.

Põhiseaduste ja riigi olemust suudab õigesti teaduslikult valgustada ainult marksism-leninism. Marksism on tõestanud, et riigi poliitiline organisatsioon pole mõistetav eraldi oma sisust, s. t. eraldi majandusest, eraldi tootmisvahetõist. Tootmisvahetõist määravad põhiseaduse kui ka teiste seaduste iseloomu. Kapitalistlikus riigis määrab põhiseaduse iseloomu eraomandus — selle arenemisaste. Iga kodanliku riigi põhiseadus on eraomanduse instituudi poliitiline-juriidiline väljendus.

Kodanlik põhiseadus teenib mitte kogu rahva, vaid valitseva klassi huvisid. See kehtib täiel määral ka Eesti senise põhiseaduse suhtes. Areng majanduses, areng klasside jõu- vahetõist toob muutuse ka põhiseadusse. Ja mitte juristide komisjonid ei määratle konstitutsiooni põhimõtteid.

Meie seniste põhiseaduste tugipunktideks on olnud tootmisvahendite eraomandus, inimese eksploateerimine inimese poolt. Meie uue sotsialistliku põhiseaduse aluseks on aga sotsialistlik, ühiskondlik omandus, eksploatatsiooni kadumine. See fakt tähistab meie vabanemist kapitalismi raudsete arenguseaduste kammitsaist, vabanemist juhuslikkusest ja kriisidest, astumist paratamatuse riigist vabaduse riiki. Tõeline demokraatia on võimalik üksnes sotsialistliku omanduse taustal.

Rahvahulkade teaduse tumestamine tõsiolude vassimise ja maskeerimise abil on üheks kodanluse tähtsamaks võitlusvõtteks. Ehkki kodanlikud põhiseadused teenivad kodanluse klassihuve, katsutakse neid klassihuve keeruka juriidilise maskeerimisega näidata kui üldrahvuslikke. Katsutakse jätta mulje, nagu oleksid põhiseaduses rõhutatud põhimõtted

ka tegelikkuses kehtivad. Juriidiline müstika, petmiskatsed ja fiktsioonid iseloomustavad kõiki kodanlikke põhiseadusi.

Karl Marx nentis juba möödunud sajandi keskpaiku, et kodanlikke põhiseadusi iseloomustab vastuolu tegelikkusega, *de jure* ja *de facto* vastuolu, vastuolu teooria ja praktika vahel. Marx juhtis tollal tähelepanu tõigale, et põhiseaduse paragrahvid sisaldavad eneses oma isikliku ülem- ja alamkoja: üldlauses antakse vabadus, täienduses tühistatakse see. Marksistlik põhiseaduste vaatlus on selgitanud, et üheõigusluse põhimõtte, mida rõhutavad kodanlik-demokraatlikud põhiseadused, on puht-vormiline. Ja sedagi nigelat vormilist üheõiguslust kärbitakse kõiksugu seletuskirjade ja tõlgitsustega.

Ka Eestis seni kehtinud kodanlikel põhiseadustel oli tähtsamatel paragrahvidel oma alamkoda, mis lubas midagi, ja ülemkoda, mis selle lubaduse tühistas. Kui meie viimase kodanliku põhiseaduse § 15 näiteks esimeses osas lubas, et „Mõtete avaldamine sõnas, trükkis, kirjas, pildis ja kujutises on vaba“, siis paragrahvi teine osa tühistas antud lubaduse sajaprotsendiliselt järgmise lausega: „Seda vabadust võib seadusega kitsendada riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse ja kodaniku hea nime kaitseks“. Avades selle kauni valemi ümbert klambrid ja paljastades sisu, saame: „töötavat rahvast võib jalge alla tallata kodanluse diktatuuri, avaliku korrupsiooni, kapitalismi hundimoraali ja pluto-kraatide hea nime kaitseks“.

Sama põhiseaduse § 18 alamkoda deklareerib: „Kodanikel on õigus seaduses ettenähtud aluseil ja korras koonduda ... ühinguisse ning liitudesse“. Ja sama paragrahvi ülemkoda hävitab selle „õiguse“ lausega: „Seadusega võidakse seda õigust kitsendada riigi julgeoleku, avaliku korra ja kõlbluse huvides“.

Ja meenutagem, et need vabadused, mis kõigist juriidilistest nõksudest hoolimata siiski vormiliselt veel püsima jäävad, kapitalistlikus ühiskonnas annulleeritakse kõigi ülemkodade ülemkoja, eraomanduse instituudi poolt: eraomanduse instituut, kapitalistliku majanduse jõhkral arenguseadused jätavad kodaniku vabadustest, vabaduse-võrdsusevendluse loosungist tegelikult vähe järele.

Tuleb tunnustada, et ka meie uuel sotsialistlikul põhiseadusel on real tähtsatel paragrahvidel oma ülemkoda. Kuid siin paragrahvi teine lõige ei tühista esimese lõike lubadusi, nagu see sünnib kodanlike põhiseaduste juures, vaid kindlustab ja konkretiseerib antud lubadused. Kui kodanlikud põhiseadused vormiliselt lubavadki sõna-, koosoleku- ja trükivabadusi, siis ei tunne nad vähimatki huvi nende tegeliku rakendamise vastu. Eesti töötavatel kihtidel on palju kurbi kogemusi, kuidas isegi selliseil juhtumeil, kui politsei poleks koosolekuks takistusi teinud, need koosolekud pidid pidamata jääma koosoleku-ruumide puudumise tõttu. Kui kaitseliit ja teised tagurlikud organisatsioonid ning isikud, kellede valduses meil 21. juunini kõik suuremad saalid olid, neid juhuslikult suvatsesidki lubada, siis pidid töölisorganisatsioonid neist loobuma kalliste üüride tõttu.

Üllatavat, kapitalistlikes põhiseadusis kujuteldamatut arvestamist töötavate kihtide vajadustega näitab aga stalinlik põhiseadus. Kui näiteks selle põhiseaduse § 97 esimese osa lubab sõna-, trüki- ja koosolekuvabaduse, siis teine osa deklareerib, et „Neid kodanikuõigusi kindlustab trükikodade, paberitagavarade, ühiskondlike hoonete, tänavate, sidevahendite ja nende õiguste teostamiseks vajalike muude aineliste tingimuste andmine töötavale rahvale ja ta organisatsioonidele“.

Nii seisavad iga stalinliku konstitutsiooni õiguse ja lubaduse taga reaalsed kindlustused

nende lubaduste teostamiseks. Kui kodanlikud põhiseadused piirduvad kodaniku-õiguste formaalse-juriidilise käsitlusega, siis sotsialistlik põhiseadus kannab raskuspunkti nende õiguste elluviimisele ja kindlustamisele.

Stalinlik põhiseadus annab juhtiva koha ühiskondlikes ja riiklikes organisatsioonides Kommunistlikule Parteile. See tähendab, et see põhiseadus kindlustab ühiskonna sihikindla juhtimise parema tuleviku, majandusliku ja kultuurilise tõusu suunas. Sest Kommunistliku Partei tegevuse aluseks on marksism. Ja et Marxi-Engelsi-Lenini-Stalini õpetus on ainus tõeline ühiskonnateadus, siis tähendab see, et meie ühiskonna juhtimine sotsialismi kindlustamise ja rakendamise suunas toimub täiesti teaduslikul alusel.

Kodanlikud teadlased, filosoofid ja poliitikud on katsunud omaltki poolt luua mingit ühiskonnateadust. Tuleb tunnustada, et kõik need katsed on ebaõnnestunud, on ebaõnnestunud seetõttu, et tõeliselt teaduslik ühiskonnakäsitlus, nagu eespool märgitud, paljastades kodanluse olemust ja saabuvat krahhi, õõnestab kapitalistlikku ühiskonda. A. Comte'ist alates on kodanlikud sotsioloogid loonud suure arvu „ühiskonnateaduslikke“ õpetusi ja teooriaid. Teaduse üheks tähtsamaks tunnuseks on aga teatavasti, et tema abil saab ette näha, prognoosida saabuvaid sündmusi. Kodanlikud poliitikud ja sotsioloogid ei ole suutnud aga midagi ette näha. Kõik nende ennustused, kaasa arvatud Nõukogude Liidu hukkumise ennustused, on joosnud tühja. Kes aga vähegi tunneb marksismileninismi-stalinismi, see peab tunnustama, et marksism-leninism-stalinism on üllatava selgenägelikkusega määratlenud kapitalistliku ühiskonna arengu, arengu paratamatu krahhi suunas. Teaduslikkuses, vastavuses laiaade töötavate hulkade eluhuvidele seisab marksismileninismi-stalinismi ja komparteide poliitika edu saladus.

Protestid Nõukogude režiimi vastu on mõtetud ja jaburad, näitavad protestijate eneste mõttevõimetust ja mandumist. Stalinlik põhiseadus tähistab töölikklassi diktatuuri, kuid sõna diktatuur ei saa häirida ühtegi mõtlejat kodanikku. Esiteks, see diktatuur tähendab sisuliselt kõige laiemat demokraatiat, on demokraatia kõrgeimaks vormiks. Ja teiseks, selle diktatuuri teoreetiliseks aluseks on marksistlik ühiskonnateadus.

Tänapäeva ühiskond ei saa anda tegevusvabadust posijatele, hiromantidele, külanõidadele tervishoiu alal. Tervishoiu alal valitseb meil arstiteadlaste diktatuur. Tänapäeva ühiskonnas on alkeemikud taganenud keemikute eest, astroloogid on pidanud taanduma astronoomide ees. Nii peavad ka kodanlikud poliitikud ja parteid taanduma marksistlike ühiskonnateadlaste ja komparteide ees. Kodanlik poliitika pole olnud viimasel sajandil enam teadus ega ka kunst, vaid on olnud viletsaim mustkunst. Ja nagu ühelgi ausal ja mõtlejal kodanikul ei tule mõtet protestida arstiteadlaste diktatuuri vastu tervishoiu alal ja igatseda demokraatiat posijatele, šamaanidele ja hiromantidele, nii ükski aus ENSV kodanik ei igatse vabadust surmakrampides vappuva imperialismi agentidele, kodanikele poliitikutele. Sest need poliitikud ei mahu tegutsema stalinliku konstitutsiooni enneolematult avarates raamides. Ja iga üleminek neist raamidest on vastuolus cesti rahva eluhuvidega.

Eesti rahval oli valida kaks teed, kas lasta end kiskuda imperialistlikku tapatalgusse või sammuda õnnistusrikast stalinliku konstitutsiooni teed. Ta valis viimase tee. Ja ta ei pettu.

Nõukogude pass

Kui hunt sind
 näriksin,
 bürokratism.

Ei austust
 mandaatidele.

Käi kõigi
 sortside juurde
 mis-

tahes sa paber.
 Kuid selle ...

Piki kajuteid
 ja kupeesid,
 ma näen,

käib härrandlik
 ametnik.

 Kuna ta

saab kõigilt passid,
 ka mina säen

käes
 valmis raamatu punava.

On mõnele passile —
 muigav huul,

ja teistele —
 suhe, et sülitä.

Pass, näiteks,
 see võetakse,
 austus suul,

kus inglise
 lõvisid külitab.

Silm söövalt
 onule säetakse

ning kummardus
 risti ja põiki,

nii otsekui
 jootraha võetakse

ameerika
 passid kõik.
 Kui sokk
 vahiks
 kuulutustulba ees, —
 kaeb poolaka
 passi politseimees
 oma ahta
 elevantliku püsiga —
 geograafiline
 mis uudis see,
 kust pärit — kui tahaks küsida.

ja pöörmata oma
 pea kapsapead
 ja tundmata
 tundeid
 mingeid,
 nii võetakse
 passid
 taanlastelt seal
 ja igalt muult
 rootsi
 hingelt.

Ja järsku
 kõverdab
 härra!

 suu
 kui mingi
 kõrvetus paha.

See
 härra ametnik
 võtab ju

mu
 passi, mis punases nahas.

Ta võtab —
 kui pommi,
 kui siili
 ta,

kui habemenoa
 kaheterase,
 kui
 salvava,
 kahekümne keelega
 mao —
 kahemeetrise kera.
 Pakikandjal
 pilk tähendlik
 vilgatab,
 ehk asjad
 küll tasuta ära viib.
 Ja sandarm
 küsivalt
 pilgutab,
 nuhk samuti
 vastu riivab.
 Mis naudinguga
 küll sandarmi kast
 mind peksaks
 ja ristile tassiks
 see-cest,
 et käes hoian ma
 vasaralist
 ning sirbilist
 nõukogu passi.

 Kui hunt sind
 näriksin,
 bürokratism.
 Ei austust
 mandaatidele.
 Käi kõigi
 sortside juurde
 mis-
 tahes sa paber.
 Kuid selle ...
 Ma võtan
 laiadest pükstest ta

duplikaadina
 kalleima liigi.
Te lugege
 kadedalt, —
 kodanik
 ma
Nõukogude võimsa riigi.

Tõlkinud Jaan Kärner

Sinule!

Laevad — eks valgu, kus sadamad ootavad,
rongid — eks neidki jaam mõni vajab.
Noh, aga mind juba sinuni sootumaks
— armastan ju —
tõmbab ja ajab.
Ihnena laskumas Puškini rüütel.
Nii ma
sinu juurde taas naasen, mu ihatu.
Mu süda ju see,
eks naudin sus ennast.
Kõju naasete rõõmsana,
pori te
endalt kraabite, kümmeldes, pestes, —
nii ma
naasen sinule kallis,
sest kas
minnes sinna
ei lähe koju ma?!
Eks maisi kord emba maa enda süle.
Kõik naaseme me enda lõppsihti korra.
Nii ma
sinuni
päästmatult püüdlen,
vaevu lahkunult sinust,
silmist kaotanult vaevu...

Tõlkinud Harald Haberman

RÜÜSTAMINE

MÄLESTUSI 1924. A. JAANUARIST – VEEBRUARIST

JOOSEP SAAT

Juba hommikust saadik oli halb ilm. Kõle külm nõelus läbi riiete ja vinguv tuul keerutas peent lumetolmu mööda tänavaid. Öhtu eel muutus tuul tormiks ja kandis lumehangi ühest kohast teise. „Küll on hirmus tuisk!“ ütlesid jalakäijad ja mässisid nägusid. Voorimeeste hobused komistasid, astudes lumehunnikuilt libedale jääle. Omnibused ähkisid hangede otsas. Vana logisev mootortramm tegi tihedaid peatusi.

Töölised ilmusid koosolekule paksu lumekorra all. Trepikojas peksti kindaid, salle ja mütse vastu käsipuid. Ohukesed palitud olid seest ja väljast lund täis. Paljud võtsid need seljast ja kloppisid harjavarrega puhtaks. Keldri poolavatud ukse vahelt voolas laia udujoana hingematvat leitsakut, mis teravalt lõikas ninna välisest külmast ja karskest õhust tulijaile. Ruum oli juba inimesi täis.

Tuisu tõttu oli saabuvate korravalvurite sinihall munder ühte karva tööliste riietega. Paljud isikud ei puhastanud ennast. Nad tormasid kohe sisse, palitukraed kõrgel ülal ja mütsid sügavasti peas. Kojas seisvad töölised vaatasid üksteisele näkku ja naeratasid. „Täna nuhke millegipärast kohe laevalaadung kokku aetud,“ ütles keegi.

Ka noorus tormas otsekohe sisse, lumine nagu ta oli, kõrged jääkänkrad kontsade all. Tuisk oli kinni matnud väikesed võretatud keldriaknad. Üksik klaaspirn Marxi pildi kohal tegi asjatuid pingutusi auruse ruumi küllaldaseks valgustamiseks. Esimesed tulijad olid vallutanud toolid, pingid ja laudade ääred. Hilisemad seisid püsti, toetudes seinale ja tammudes ühelt jalalt teisele.

Kitsas ruumis polnud üleriiete hoiukohta. Lumi riietel sulas. Jääkillud ja räitsakud muutusid veepiiskadeks. Tihe läpastav aur venis nagu hall saapasäär iga ruumisolija pea kohal.

Töölised ootasid kärsitusega koosoleku algust. Ametiühingute asjaajajad tunglesid läbi ridade, kaenlas liikmete nimekirjad. Täna oli tähtis koosolek. Vabrikute ja tehaste töölisvanemad ja ametiühingute aktiiv oli koos.

Vanemad töölised arutasid gruppidenä päevaküsimusi. Töölise häälkandja oli mõne päeva eest jällegi suletud. Informatsioon läks suust suhu.

Töölisnaised jutustasid, kuidas nad käisid vangidele süüa viimas ja kui raske on valju küllega tundidepikkuselt järjekorda oodata vangla väravate taga. Nad andsid edasi poliitiliste vangide tervitusi ja kurtsid, et ei saa neile midagi edasi ütelda — jutt katkestatakse vanglaametnike poolt poole sõna pealt.

Hoolimata ajalehe puudumisest ja väljapaistvamate kandidaatide vangistamisest olid ametiühingute nimekirjad saanud omavalitsuste valimistel rohkem kui kolmandiku ja mõnes kohas isegi ligemale poole kõigist häältest. Üks transporttööline luges oma kaaslastele ette kodanliku ajalehe vihast ja laimust lõhkevat artiklit, milles nõuti otsustavamaid samme kommunistide vastu ja toodi näiteid, kuidas teistes riikides olevat karmilt likvideeritud töölisorganisatsioonid kui põrandaaluste kommunistide avalikud pesad.

„Kas juba teate valimiste peakomitee otsust Tallinna valimiste tühistamisest?“

„Otsus kinnitati täna kohtupalatis!“

„Käisin kuulamas, Teemant turtsus, oli verine.“

Keegi võõras nihkus ligemale. Jutt vaikus.

Teises grupis oli seesama kõneaine.

„Võib-olla Riigikohus ei kinnita peakomitee ja palati otsust,“ arvas üks lukusepp.

„Mis? Ons see mõni töölise arvamine! Kas Riigikohus ei ole klassikohus? Eks Riigikohus ole kinnitanud kõik surmaotsused tööliste kohta? Eks Riigikohus ole kinnitanud kõik sõjakohtu otsused, kus tööliste õigused on jõhkralt jalgade alla tallatud? Aga sina oma naiivsuses...“

„Kuule, ära pea mulle nii pikka kõnet! Hoia see selleks ajaks, kui sind ükskord valitakse lorikogusse! Olen neid ja teisi kohtuotsuseid omal nahal küllalt tunda saanud! Kuid mina arvan, kodanlusel on veel teine tee. Võtke seda arvesse!“

„Missugune teine tee?“

„See teine tee... vana äraproovitud tee! Niikaua kui kohtud asja venitavad, katsub kodanlus töörahva esindused kõrvaldada... Ja pärast seda on siis juba kasulikum jätta vanad valimised jõusse... Uued kodanlusele niikuinii paremaid tulemusi ei annaks... Nii on minu arvamine.“

„Mina arvan,“ ütles kolmas tööline, „et see on asjata paanika ja ärevuse tekitamine, nagu tuleksid vangistamised... Meie peame endiselt tööd jätkama ja vabrikuis selgitama...“

„Kas olen mina ütelnud, et meie ei pea...“

Oli valitud juba koosoleku juhataja. Üsikusid vaidlused katkesid. Töörahva esindaja parlamendis, kes pidi aru andma poliitilisest olukorrast, oli

hilinenud ettetulnud takistuste tõttu. Tema asemel võttis sõna ühe suurema ametiühingu esimees.

„Seltsimehed!“ alustas ta, „töörahas on saavutanud suure võidu omavalitsuste valimistel kõigist takistusist hoolimata... ja teie kõik teate, missugused olid need takistused...“

Politseiametnik juhtis kõneleja tähelepanu sellele, et ta ei kalduks kõrvale päevakorrast.

„Minul oli täna ette nähtud aruanne valimistest. Ka neis kohtades, kus tööstustöölised moodustasid väikese osa elanikkonnast, on ametiühingud oma loosungitega suutnud rahva kaasa tõmmata. See annab meile suurt julgust ja kindlust edaspidiseks tööks. Ent nüüd seisab meil ees eriti suur ja vastutusrikas ülesanne. Meie organisatsioonid peavad andma juhiseid töörahva esindajaile, kuidas nad peavad töötama, et esineda tõsiste töötava rahva huvide kaitsjaina. Praegu vaieldakse meie, tööliste hulgas, kas töörahva esindajad volikogudes peavad jääma ainult arvustavale ja paljastavale seisukohale või peaksid nad koos sotsiaaldemokraatide ja tööerakondlastega osa võtma valitsuste moodustamisest valdades, alevites ja linnades. Sest meie arv koos...“

Hüüti vahele:

„Töölised ei tee mingisugust lehmakaupa kodanlaste ja härrassotsidega!“
„Meie ei saa valitseda, kui töölistel pole võimu oma nõudmisi teostada!“
„Meie otsused jäävad paberilipakaks!“ „Rahakott on kapitalisti käes!“

Koosoleku juhataja kutsus korrale.

„Sotsid ja töögid,“ jätkas kõneleja, „kes enne valimisi esinesid käredate sõnadega, on veel pärast valimisigi välja lasknud väga ilusad üleskutsed...“

„Töörahas ei usalda neid!“ hüüti jälle koosolijate keskel. „Sotsid on alati töörahva huvid maha müünud!“

„See küsimus ei ole nii lihtne,“ jätkas kõneleja, „ma loen ette härrassotside viimase läkituse.“ Kõneleja luges ette sotsiaaldemokraatide üleskutse, milles esitati kümme punkti. „Need kümme punkti olevat nende tegevuskava omavalitsustes. Nagu näete, neis punktides on katsutud üle trumbata meie, töörahva esindajate nõudmisi. Ja töökide punktid ei ole mitte vähem ilusad. Meie, klassiteadlikud töölised, teame kõik, et nad oma lubadusi ei mõtlegi täita, kuid kogu töörahvas ei ole veel sel arusaamisel. Meie peame tegelikus töös neid paljastama. Minu ettepanek on niisugune: meie peame saatma sotsiaaldemokraatidele ja tööerakondlastele väljakutse tulla töörahva esindajatega omavalitsustes koos töötama oma kümme punkti alusel. Seda nad muidugi ei tee. Sellega nad näitavad, mis nende punktid väärt on. Kuid sotsiaaldemokraatide ja tööerakondlaste hulgas leidub ka tegelikke töölisi, kes tulevad meiega koos töötama...“

Algasid elavad läbirääkimised. Nende tulemusena valiti seltsimehed, kes koostaksid vastava ettepaneku sotside ja töökode parteidele.

Kohale oli tulnud töörahva saadikuid parlamendis. Üks neist andis aru rühma tegevusest. Aruandega olid tööliste esindajad rahul. Teine rahva-saadik kirjeldas praegust majanduslikku seisukorda. Ta märkis, et kodan-luse majanduspoliitika on joosnud karile. Vabrikantidele riigikassast laena-tud suured summad on läinud korstnasse ja vabrikud seisavad turgude puu-dumisel. Tööpuudus on äärmiselt terav. Tööstörii uksetagused on töötuid täis. Ainult transiit võimaldab veel tööd. Nüüd ründavad töötud ametiühin-guid, lootes tööd saada meie kaudu. Kodanlus on praegu eriti verine ame-tiühingute peale, sest...“

Ta kõne katkes... Äkki kuuldus terav saapakontsade klöbin. Kõikide pilgud pöördusid korruga ukse poole, kust hanereas marssisid sisse politsei-nikud prefektiga eesotsas. Neid tuli sisse nii palju, et lõppu polnudki näha. Esimesed okupeerisid kõnetooli ümbruse, teised asusid tööliste keskele pin-kide vahele valveseisakusse.

„Lõpetan koosoleku!“ hüüdis prefest, „asuge dokumentide kindlakstege-misele!“

Politseiametnikud löid kontsi kokku ja tungisid tööliste keskele. Töölised suruti hunnikusse ja rajati läbikäigu tee. Seni koosolekul viibinud politsei-nikud ruttasid prefektile raporteerima. Nüüd tulid lagedale ka need kõssis-mehed, kes seni olid istunud pimedais nurkades, pead kõrgele tõstetud pali-tukraede vahel. Need olid nuhid. Neid oli palju. Mõned neist viskasid pa-litud lauale ja alt tulid vormikuuend nähtavale.

Mõned töölised tegid katset väljuda tagumise lisaukse kaudu, tulid aga kohe tagasi — maja olevat ümber piiratud. Esiukse lähedale tassiti laud, kuhu ümber istusid erariides poliitilise politsei ametnikud eesotsas karakull-mütsiga ja paksu karvase kraega härraga, kes oli vististi kõrgem ametnik siseministeeriumist. See härra võttis portfelligist nimekirjad ja hakkas nende järgi välja kutsuma.

„Mis sa nii teraselt vahid?“ küsis naistööline teiselt.

„Vahin, kas mõni neist nuhkidest ei ole käinud meie hulgas seltsimeest mängimas.“

Üks naistööline hädaldas ja nuttis: „Jätsin lapse üksinda tuppa magama ja tulin koosolekule mehe järele!... Kui viiakse mõlemad vangimajja... Oh häda, kui nüüd juhtub kodus tulekahju!...“

Kaaslased lohtusid, et küll teda lastakse lapse juurde, ega mõlemaid kinni viida. Naine jooksis kisades ringi, toavõti kõrgel pea kohal. Ta pak-kus seda politseinikele ja nuttis, et korteris olevat tulekahju. Politseinikud, tuimade nägudega nagu muumiad, surusid naise nurka, kust ta kisa enam

ei kostnud üldise lärmi sekka. Üks noor tööline pugus vanemate meeste selja taha. Ta rebis tükkideks mingisugust kirja. Muist sõi ära, muist tallas veeloiguse puruks.

Nimepidi väljahüütud otsiti laua ääres läbi, koondati kümnekaupa rühmadesse ja viidi välja.

„Riigikoguliikmetel peaks seaduse järgi olema isikupuutumatus, miks nad ära ei lähe!“ rääkis keegi.

„Näe, viiakse ühes teistega!“

„Küll kodus on ka nüüd kõva puistamine . . . Ega enam leia puhast pesu musta hulgast?“

„Eks see näe, kes saab seda veel vaatama minna . . .“

Mis õieti lahti on, sellest polnud paljud teadlikud. Ühed arvasid, et koha-pealne kompartei esindaja on sisse kukkunud ja tema taskust on leitud nimekirjad. Teised arvasid, et massiline vangistus oli juba ammu ette kavatsatud, kuid nüüd loodeti koosolekult kõik tabada korraga.

„Kuid meie koosolek oli ju lubatud, miks mind vangi viiakse? Ja meie ühing oli ka lubatud . . .“

Noorsugu oli aga lahti löönud vägeva laulu. See summutas kõik poliit-seiametnike kisa ja hüüded. Keelust nüüd enam ei hoolitud. Laua ääres raputas karakullmütsiga härra vihaselt rusikaid ja moonutas nägu, justkui oleks ta tsirkuseetendusel. Väljaviimine jätkus, ikka rühmadena. Tuisk möllas edasi. Ukse ees ähkis omnibusi. Viimased olid nähtavasti öösiks mobiliseeritud tööliste vangimajja sõidutamiseks.

Viidavaile kõlasid järele ikka uued laulud, revolutsioonilised töölistaulud.

Koduseks ja armsaks saanud Tööliste Koobas jäi seljataha. Kellele lähemaks, kellele pikemaks ajaks, kellele — igaveseks.

Sügis vanglas

Tuul nagu hullund aknale viskab
vihma kui kämbлага kruusa;
sülega lehti lendu puilt paiskab,
väänab puud, murda ei suuda.

Kütmata kongid niisked on külmast,
rõskus kui puurib sust läbi.
Seltsimees küürus piinavast reumast,
paljuil see luuvalu-tõbi.

Kõhetud kogud, silmis veel lootus;
luukere teisikud mingid.
Selline viimne näidendist vaatus,
millele nimeks ant: vangid.

Kõhahoog kopse narmasteks löikab,
põskedel palavikpuna.
Ajus vaid mõte „Elada!“ hõikab,
aastatelt pole veel vana.

Tiisikus neeland, järjest veel neelab
mitmegi võitleja elu.
Vangi ei arstki suremast keela,
ütleb: „Eks armu te palu.“

Palu nüüd andeks, olid et vaene,
kuulusid tööliste klassi,
toitu et nõudis keha su maine,
kui tegid tõusikul' lossi.

Tööraha tapjailt palu ka andeks,
et sa veel liigud ja elad. —
Tõstad vaid needes rusika vandeks:
meeles kõik piinamisvõlad!

Lasnamäe vanglas 1929. a.

K. Liimand

Sügis. Õli

L. Miko

Kivikangutajad. Oli

Sajab

Sügiseöö.

Rabiseb, rabiseb aknale vihma,
täidab see rabin ka kongi mu ihmja.
Tuulenutt kajab,
pime — ning sajab,
ning sajab ...

Tormine öö.

Virgutab unest ilm selline uljas.
Magama pean miks, elu kui väljas
võitlusest tuksuv,
tormine, kutsuv,
nii kutsuv!

Sajune öö.

Vihma ja tuule käes tantsiv kui rütmis,
ilm — nagu vabanend vaikuse kütkeist.
Silmad ma sulen,
uni ei tule,
ei tule ...

Lasnamäe vanglas 1931. a.

Kiri sõbratarile

Ei häälesta mind enam sügistuuled,
ei vaimusta mind mässav sügistorm,
ei mere laulu sügisel siin kuule —
mus hõõgumas vaid klassiviha karm.

See viha südames kui näriv valu,
uut juurde süstib vangla igapäev.
Ei timukatelt närust armu palu.
Las tuleb töölistribunaali päev!

Sa samuti vaid vihkamisest elad,
sest vangla jagab viha ohtramalt kui leiba.
Said muret kanda lapselt ju su õlad,
siin kaotand tervise, ent tean, sa meelt ei heida.

Kui sügistorme undab akna taga,
vihm vastu klaase, trelle rabiseb,
siis tahaks võidelda ja olla vaba,
siis sooviks, ilm et tormis vabiseb!

Näed, sõbrake, maailm kui sügisraju,
kõik mässab: kurnatud ei taha nälga surra.
Sest vabadusest mulgi mõtleb aju:
Küll võitlev tööliklass kord vanglauksed murrab.

Lasnamäe vanglas 1936. a.

LEENA PARKER

KIRJANDUSLIKE KAADRITE KASVATAMINE NSV LIIDUS

Ühes vitriinis A. M. Gorki muuseumis on näha A. S. Makarenko „Pedagoogiline poem“ ja selle kõrval katkend autori kirjast A. M. Gorkile:

„Kogu selle raamatu olemasolu on tänu võlgu ainuüksi Teie tähelepanelikkusele ja armastusele inimeste vastu. Ilma Teie pealekäimiseta ja otse seninägematu energiata ning abita poleks ma seda raamatukest iialgi kirjutanud.“

Makarenko oli pedagoog. Ta juhatas kooli-kolooniat ja on oma andeküllases raamatust osanud eredalt ning tõepäraselt jutustada selle koloonia ajaloo.

„Pedagoogiline poem“ tegi autori nime laialt tuttavaks. See sündis palju hiljem, kui olid trükkis ilmunud Makarenko esimesed jutustused. Kuid just neis kirjaniku esimesis katseis, mida keegi polnud tähele pannud, märkas A. M. Gorki suure ande jooni, suuri elulisi ja kasvatuslikke kogemusi ning suurt inimlikku tõe.

„Missugune imepärane inimene Teie olete, milline hea inimlik tarm peitub Teis,“ kirjutas suur meister algavale kirjanikule, väsimatult ergutades teda edasisele loomistööle ning tööle enese kallal.

A. M. Gorki abiga ning tema vahetul toetusel kasvas A. S. Makarenko silmapaistvaks kunstnikuks.

Kuid Makarenko pole üksik näide. Gorkilt saadud abist, tema puhtisalikust hoolitsusest jutustavad tuntud nõukogude kirjanikud L. Leonov, J. Tõnjanov, A. Fadejev, M. Zoštšenko, samuti paljud teisedki tema käe all üleskasvanud andekad kirjandusinimesed.

Oma määratu suured teadmised, kogemused, oma tulisuse rakendas Gorki selle ülesande teenistusse, mil on suurim tähtsus nõukogude kultuuri ülesehitamises — nimelt kirjanduslike kaadrite kasvatamise teenistusse.

Suure kirjaniku töö algajate sõna-kunstnikega paisus väga laialiseks, hoogsaks ja intensiivseks.

Gorki suhtles mitte ainult isiklikult noorte kirjanikega; ta ei piirdunud sellega, et pidas nendega laialist kirj vahetust, vaatas läbi nende käsikirju, abistas neid nõuanne- tega ja raamatutega. Lakkamatu organiseeriv tegevus Nõukogude Kirjanike Liidus, nõu- ande korraldamine, eriajakirja „Kirjanduslik Õpetus“ asutamine, mis oli määratud „õpe- tama algajatele kirjanikele literatuurset kirjaoskust, kirjaniku käsitööd, erialalist tehnikat, tööd sõnaga ja sõna kallal“; kavade läbiarutamine, terve sarja raamatute väljaandmine — sääraseid on ebatäielikult loetelduna noortele autoritele antud abi need vormid, milledesse pürgis Gorki energia.

Kirjandusinimeste kasvatamise alal on NSVL kirjanike organisatsioonile juhisteks Gorki õpetused ja mõtted.

Selle kasvatustöö liigid ja vormid on mitmekesised, kuid nad taotleavad üht ja sama eesmärki: õigeaegselt avastada, tervena hoida ja üles kasvatada iga annet, iga kirjanduslikuks loominguks suutelist inimest.

Kasvatus algab harilikult töölis- ja kolhoosiklubide kirjandusringides; koolides, kus töötavad säärased ringid (kirjandusõpetaja või kirjaniku juhatusel), saab kalduvus kirjanduslikuks loominguks esimese kujunduse. Klassikalise ja kaasaegse kirjanduse eskujuuste arutlemine, ringi liikmete kirjutatud toodete seltsimehelik arvustamine, juhataja näpunäited — see kõik tõmbab inimesi kaasa loomingu maailma ja annab esimesed kujutlused kirjaniku käsitöö võttest.

Ringide liikmed katsetavad oma võimeid esialgu kohalikus ajakirjanduses, tehase- või kolhoosiajalehes; hiljem pöörduvad nad kirjanduslik-kunstiliste ajakirjade ning kirjastuste toimetuste poole. Viimaseis on loodud erilised organid — kirjandusliku nõuande ja massilise õpetustöö osakonnad —, kes suurima tähelepanuga jälgivad ringides ilmnenu võimekate autorite tegevust ja annavad neile vajalikku abi. See abi avaldub alalise nõuandja — luuletaja või kirjaniku — määramises autori jaoks, algava kirjandusinimese toodete retsenseerimises jne.

Kirjastus „Nõukogude Kirjanik“ näiteks annab välja almanahhe „Lüli“, millede leheküljed on tervenisti täidetud algajate kirjanike toodetega.

Kirjanduslikud nõuandeorganid teevad huvitavat ja mitmekülgselt tööd. Mitmekesiste materjalide hoovusest, mis saabuvad kirjastustesse väga mitmesuguseilt autoreilt, peavad nad kujundamatute, tooraineliste, tihti juhuslike kirjandusliku loomingu katsete seas üles leidma iga tõelise andeterakese, nägema annet juba idus ja abistama ta kasvu.

Kuivõrd suur on see kirjandusliku loomingu hoovus, mis tuleb alt, rahva laiadest massidest, seda võib näha kas või ainuüksi kirjastuse „Nõukogude Kirjanik“ kogemustest.

Viimase kirjandusliku nõuande osakonnast käib aastas läbi umbes 6000 käsikirja.

Iga käsikiri saab tingimata vastuse. Kui autoril, hoolimata mõnesuguseist puudustist, tundub olevat kirjanduslikke celdusi, siis ta teost analüüsitakse üksikasjaliselt, näidatakse ära ta nõrgad kohad, antakse nõu, kuidas edasi töötada. Konsulent paneb autorile ette saata järgmisi asju, sõlmub kirjavahetus, ja autor ei satu enam välja kirjastuse nägemispiirest. Edasine arenemine toob ta ühte neist loominguulistest rühmadest, mis on olemas kirjastuste juures, hiljem aga juba kirjanike organisatsiooni, kui ta loominguuline küpsus ja iseseisvus on täielikult kujunenud.

See protsess võib toimuda väga kiiresti. Tarvitseb ainult meenutada, kuidas kirjanik Arkadi Perventsov tuli tundmatu inimesena ajakirja „Oktoober“ toimetusse „Kotšubei“ käsikirjaga. Ta sai siit loominguulist abi, kohtas elavat osavõttu ja hoolitsust. Aasta pärast oli ta nimi lugejate massile juba hästi tuntud. Ere, realistlik, kuigi algul veel mitte täiesti läbitöötatud teos tõstis algava autori tunnustatud kunstnike ridadesse.

Samal kombel tõstis kirjastuse „Kunstiline Kirjandus“ nõuandeosakond käsikirjade üldisest voolust välja algaja kirjaniku N. Birjukovi romaani „Taludes“.

Selles teoses oli, tänu mehisusele ja puhtusele, millega oli kujutatud tegelikkust, kohe tunda pildirikkust ning oivalist aine valitsemist. Romaan toodi üheaegselt ära ajakirjas ja ilmus eriväljaandena. Sel oli teenitud menu. Sügavat sümpaatiat äratab romaani autori isik, kelle saatuses on palju ühist kirjanik N. Ostrovski saatusega, kes on kirjutanud tähelepanuväärsed raamatud „Kuidas karastus teras“ ja „Tormist sündinud“.

Nagu N. Ostrovski, nii ka N. Birjukov on needitud raske haiguse tõttu voodi külge. Kuid ta on erk ning elurõõmus ja igatseb kõik oma jõu pühendada rahva teenimiseks. Birjukov jätkab töötamist uute teoste kallal, õpib keeli, võtab kirja teel osa kirjandusliku instituudi õpinguist.

★

Noor kirjanik on oma ilmelt kujunenud, tal on rida trükitud teoseid. Kuid siiski tunneb ta tarvidust tõsta oma üldist kultuurilist taset ja süvendada kirjanduslike võtete tehnikat. Missugust abi ja kellelt võib ta seda saada?

Seda abi annavad talle juba mainitud loominguilised rühmad kirjastuste juures. Aja-kirjade „Noor Kaardivägi“ ja „Tuluke“, kirjastuste „Nõukogude Kirjanik“, „Kunstiline Kirjandus“ ja teiste juures töötavad edukalt luuletajate, proosakirjanike, tõlkijate loominguilised ühingud. Neis korraldatakse süstemaatilisi seminaritüüpi õpinguid kogunud kirjanike ja kirjandusteadlaste juhatusel, arutellakse rühma liikmete teoseid ja loominguilisi kavatsusi, organiseeritakse kohtumisi kunstiinimestega jne.

Rahvuslike vabariikide, kraide ja oblastite kirjanikele korraldab Kirjanike Liit järjekindlalt niinimetatud kursusi-konverentse.

1939. aastal peeti sääraseid kursusi kaks korda. Need kestsid umbes ühe kuu. Kõigist Nõukogude Liidu nurkadest kokkusõitnud osavõtjaid oli 50—60. Kursuste kavasse kuuluvad loengud ja vestlused silmapaistvamailt kirjanikelt, kirjandusteadlasilt, lava-autoreilt, muuseumide, stuudiote, teatrite külastamine, kohtumised näitlejatega, kunstnikega, sõnakunsti meistritega jne.

Alalise sideme pidamiseks vabariikide ja oblastite kirjanikega on Nõukogude Kirjanike Liidu Valitsuses loodud rida rahvuslikke ja oblastite komisjone. Neis töötavad kirjanikud sõidavad aeg-ajalt rahvuslikesse ja oblastite keskustesse kohtumisteks kohalike autoritega ja kirjandusühingute loominguiliseks ning organisatsiooniliseks toetamiseks.

Viimasel ajal praktiliseerib Kirjanike Liit tervete brigaadide (5—7 inimest) saatmist rahvuslikesse vabariikidesse. Neisse brigaadidesse kuulub kirjanikke, kirjandusteadlasi, arvustajaid; nende ülesandeks on süstemaatiliste õpingute läbiviimine noorte võimekaimate kohalike kirjanikega. Väga suurt tähtsust omistatakse neil õpinguil tõlgete täpsuse ja kunstipärasuse küsimustele. Kõrge tõlkimistase tagab NSVL arvukate rahvaste kultuuride vastastikuse läbistumise.

Et lõpetada kirjandusloominguiliste jõudude ettevalmistuse üldine iseloomustus, selleks jääb veel puudutada kirjanike kaardrite kujundamiseks tehtava töö viimast etappi NSV Liidus.

Kõrgeima lüli osa selle ettevalmistuse süsteemis etendab Nõukogude Kirjanike Liidu Kirjanduslik Instituut.

See on loodud kirjandusõpinguliseks keskuseks, mille ülesandeks on võimaldada kirjanikele, kes on loominguiliselt endast juba tunnistust andnud, tõsta oma kvalifikatsiooni, arendada end igakülgselt ja kriitiliselt omandada ülirikkalik kirjanduslik minevikupärand.

Instituudis õpib 250 inimest põhiosakonnas ja 300 inimest kaugõpetuse osakonnas. Kava on jaotatud neljaks kursuseks. On eraldatud proosakirjanike, luuletajate, näitekirjanike, arvustajate ja tõlkijate eri rühmad.

Teoreetiliste distsipliinide tsükkel võetakse läbi ülikooli nõuete raamides. See nõuab umbes 50 protsenti õppeajast; ülejäänud 50 prots. täidavad loomingulised õpingud seminarides.

Instituuti on koostatud parimad õppejõud. Loomingulisi õpinguid juhatavad silmapaistvad luuletajad, kirjanikud, tõlkijad — Assejev, Lugovskoi, Antokoljski, Paustovski, Mstislavski, prof. Griftsov ja teised. Tihti organiseeritakse kohtumisi kirjanduse ja kunsti meistritega.

Oma võrdlemisi lühikese tegutsemisajaga (5 aastat) on Instituut — oma erialalise korralduse poolest ainulaadne õppelis-loominguline keskus maailmas — korjanud rikkaliku ja huvitava kogemusmaterjali kirjanduslike kaadrite süstemaatilise arenduse juhtimise kohta.

VOKS

Teesillutajad

Oleme need,
kes sillutavad teed
töörahma võidule.
Maha veel mägesid raiuda eest,
kuristikke täita,
tulekahjud läita,
võlvida sildu üle vee.
Tõstkem siis labidat,
keerutagem kangi,
surugem kirkast kivisesse pinda,
ammutagem kruusa,
ammutagem liiva,
koorigem kamarat!

Iseenda
paneme sillasse —
 elu ja väega.
Iseenda tarmuka käega
voolime siledaks
 teed, mida mööda
sõidavad need,
 kes pärast meid käivad,
sõidavad need,
 kes edasi loovad,
seal, kus veel ükski
 rada ei kulgend,
kus oli inimjalg
 käiguks nõutu,
eelpostid surmaga
 katsusid jõudu,
sõidavad nii,
 nagu unistus meile
parimail hetkil
 vaid sosistas eile!

AIRA KAAL

ERIARVAMINE

AADU HINT

Puupapi tänava algkooli õpetaja Eerik Kann viskas pilgu kellale — veerand kuus. Kuuest algab hoolekogu koosolek. Ta võttis siiski veel ühe vihu, ega neid pärast koosolekut ole kergem parandada.

Emakeele kirjandid.

IV a.

Ilmar Raid.

Jah, eelmise vead olid parandatud. Punasega kriips alla ja kaks täppi.

„Meie majarahvas.

Meie elame Paju tänavas. Seal majas on kaheksa korterit.

Korter nr. 1. Neil on ukse peal ilus silt — Rudolf Suurväli. See on mehe nimi. Naise nimi on Anna Suurväli. Neil on üks laps, lapse nimi on Liidia Suurväli. Mees käib arsenalis, naine tööle ei käi. Ükskord lasti nende korteris kolm revolvripauku. Meie kohkusime hirmsasti („hirmsasti“ oli kirjutatud ilma h-ta, komma puudus ja ka muidu jäi vihku mitmele poole punast), aga seal kedagi maha ei lastud. Naine laskis need kolm pauku allohviteri revolvrast ja siis meie isa ütles, et hea elu pärast laskis. Neil on ilusam kraam kui meil. Suur riidekapp kahe uksega ja all on suhvel. Neil on ka aknakardinahoidjad, aga meil ei ole. Naisega ei saa läbi, isa ja lapsega saame väga hästi läbi.

Korter nr. 2. Neil ukse peal plaati ei ole. Seal elab Mägi. Mehe eesnimi on Elmar, naise eesnimi Amanda. Mees käib hobusega tööle, naine käib tööle rätsepatöökojas. Nende kraam on diivan ja kummut nelja suhvliga. Sügisel oli mehe sünnipäev, meie käisime ka sünnipäeval. Mees sai kingiks äratuskella, tordi, soolatoosi ja välgumihkli. Toidud olid: kompott, sült, sai, leib, salat, juust ja üks toit, mille nimi ei jäänud meelde. Joogid olid: limonaad ja topka. See oli ilus sünnipäev. Meil ema läks pärast jõulu naisega tülli keldri pärast, et nemad panid oma tühja kurgitünni meie keldrikoha ukse ette, ja ema ütles, et võtku ära. Ema ei saa naisega läbi, mina saan kõigiga läbi.“

Niiviisi kirjutas väikemees kõik seitse korterit läbi. Kolmandas elas kivi-tööline, neil oli väga ilus kraam, nagu jälle riidekapp kahe uksega ja laes elektriarmatuur. Vahel põlevad kõik kolm lampi, aga saab ka nii, et vahel üks ja kaks. Neil on ka elektritriikraud. Neljandas elas sadamatööline, neil oli ukse peal kaunis keskmine silt, viiendas mees käis tööle surnuaias, kuundas oli kehvem kraam kui neil enestel, seitsmendas müüdi vahel salaviina. Lõppeks:

„Korter nr. 8. Seal elame meie ise. Minu isa nimi on Jaan Raid, ema nimi Marie Raid. Raid on uus nimi, endine nimi oli Reinfeldt, see oli saksa nimi. Kui uus nimi võeti, tehti uksele uus silt. See on ilus silt. Vendade eesnimed on Johannes, Heinu ja Volli, vanaema nimi Juula Särg. Ema endine nimi oli ka Särg. Isal ei ole praegu tööd, sellepärast ei taha poemees enam võlgu anda. Ema käib nõudepesijaks „Mulgitares“ ja saab kroon 25 senti päevas. Nüüd söögimaja peremees oli mõtelnud, et ema tahab meile toitu koju tuua, ja oli hakanud läbi otsima, aga ema pole eluilmast võtnud teise oma. Kodus on meil kummut nelja suhvliga, peegel ja kolm juturaamatut. Üks raamat on Monte Kristo, üks raamat räägib Buuri sõjast ja üks raamat on, kus esimene ots on ära, seal räägitakse noorest orelimängijast, kes oli vigase jalaga, aga väga ilusasti orelit mängis. Mina ükskord mõtlesin, et võiks hakata ka orelimängijaks.

Meie maja peremees on rikas mees, tal on kolm maja ja vorstivabrik. Meie maksame kuus 12 krooni, mõned 14, hobusemees 18 krooni. Ta on hea peremees: kui raha pole maksta, ei aja kohe ära. Igas korteris on üks tuba. Veekraan, solgitoru ja klosett on koridoris. Meie toal on üks aken ja üks ahi. Ahju sees on kahe auguga keeduvõimalus.“

Sisu 5, keel 4.

Kõigil oli ühine teema, kavandid olid klassis läbi arutatud — kirjutatagu korter-haaval ja nii kuidas on, ärgu luuletatagu. Kirjandite väline vorm muutus seetõttu sarnaseks, kordusid ühed ja samad laused — korter nr. 1 — seal elab Lüsi, korter nr. 2 jne. Kuid teisest küljest vormi protokolliline asjalikkus nõudis ka vastavat sisu, ja seetõttu rääkisid lapsed sääraseid asju, mis nad muidu oleksid unustanud.

„Kahe auguga keeduvõimalus . . .“

Kui ta aga käis korterit külastamas, siis paistis, et rohkem küll ainult „võimalus“ — kui palju aga „keedust“ välja tuleb? . . . Või orelimängijaks — ja kogu varandus üksikasjaliselt üles loetud — muidugi, kes see tahab vaene olla! Ka isa joomisest ainustki sõna, kaklustest ja lahkumistest. Aga kui isa on kodus, siis poiste meelest suur asi — „meie isaga“ . . . Ema kanda aga on kogu koorem, ema olgu laste eest küüntega väljas, seepärast „ema ei saa läbi, mina saan küll ja isa“.

Ah sina, vemmäl . . .

Nojah, sisu 5, keel 4 — käib küll. Ligemale veerand tundi läks vihu peale — pool kuus. Nüüd peab küll minema.

Eerik Kann tõmbas krae kaela — kõik korralikud õpetajad kannavad valgeid kõvu kraesid. Siis pintsak, palitu ja kaabu — sügisel ta algul oli käinud soniga, aga septembris oli peetud võimas kampaania õpilaste vormimütside kasuks — ärgu käidagu soniga, jätab logardi mulje. Ja oli loomulik, et ka õpetaja, see, kes peab andma eeskuju . . .

„Ole siis mõistlik, kallist!“ sosistas Hilda lahkumissuudluse sekka.

„Noh, ära muretse, küll ma juba,“ naeratas mees ja läks.

Nojah, sügisel oli ta olnud pisut liiga äge, aga küllap . . .

Uuele õpetajale antakse igasuguseid lisakohustusi. Kõige vastutusrikam neist on hoolekogu sekretäri oma. Hoolekogu ülesandeks on kehvamate õpilaste toetamine, õppetarvete, jalanõude, pesu ja riietega varustamine. Tavaliselt on aga summad küündimatud kõigi abitahtjate rahuldamiseks ja siis tuleb hoolekogul olla õiglase vahemehe osas. Peale koolijuhataja ja ühe õpetaja valitakse sinna ka kolm lastevanemate esindajat — muidugi säärase hulgest, kes ise ei ole abitahtjad. Puupapis oli hoolekogu esimeheks härra Arro, pagariäriomanik, kes oleks oma Vello ammuks jõudnud ka Vestholmi saata, kuid pidas siiski paremaks teda esialgu Puupapis edasi pidada. Kooliteenija tõi söögivahetunniks tema ärist nelisada saia, ja selleks väljavalitud poisid tassisid need klassidesse laiali.

„Saiad, saiad — magusad ja laiad!“

Ta ise käis vahel jälgimas seda söögivahetunni kajakate rõõmsat kisa. Härra Arro oli Puupapi kooliga „väga kokku kasvanud“ — nagu ta ise armastas tähendada — ja et need polnud paljalt tühjad sõnad, seda tõendas härra Arro suurte kinkidega kooli jõuluõhtuil. Saiamüüjad-õpilased igast klassist said hoolekogu esimehelt igaüks poolekilose kotitäie praänikuid, samuti pidas ta jõulude puhul meeles kooliteenijat, õpetajaid, eriti aga juhatajat ennast, kellele saatis kingitused otseteed koju. Loomulikult toetas härra juhataja Rahumaa (endise nimega Friedemann), kes ise oli ka läbi-läbi ideeline inimene, lastevanemate üldkoosolekul härra Arro kandidatuuri ja et lastevanemate koosolekuist võttis osa just haritum, jõukam ja taktitundelisem osa lastevanemaist — siis oli härra Arro alati oma senisele kohale tagasi valitud.

Kaks teist lastevanemate poolt valitud hoolekogu liiget, härra Tuberg ja proua Oldekop, olid samuti kenad, arusaajad inimesed ja seetõttu kõik eelmiste aastate hoolekogu koosolekud olid toimunud sügava üksmeele vaimus, seda enam, et (nagu juba varem tähendatud) koolijuhataja Rahumaa-Friedemann oli läbi-läbi ideeline inimene — heas mõttes. Mitte mõni tuuletallaja või maailmakorra parandaja. Ta töötas energiliselt ja ennastsalgavalt kaitse- ja isamaaliidus väga vastutusrikastel kohtadel (enamasti kassapidajana), oli Majaomanike Seltsi abiesimees, Tuletõrje Kompanii Ronijate pealik — mida ei tarvitse kahemõtteliselt võtta. Sest kes kustutaks tulekahju, kui ei ole ennastsalgavaid ronijaid, kes vapralt tormavad leekide suunas, et neid surnuks lüüa, põrmu tallata. Tahtekindlus, visa püüdlikkus, töökus, rahva kasude eest seismine ja omakasude mahasalgamine moodustasid selle inimese iseloomu tuuma. Konkreetsed, elulähedased ideed, meie kalli kodumaa, väikese ilusa Eesti hea käekäik, isamaa-armastus, kodukaunistus, nimede eestistamine ja paljud muud üldkasulikud algatused, ees-

märgid, vaated ja suunad moodustasid selle inimese „aatluse püüdluse“ — nagu ta sõprade ringis ennast iseloomustades tähendas. Oli loomulik, et sellele tugevale tööjõule oli usaldatud üks pealinna suurimaid algkooli — tõi — lisaks kõigile neile kohustustele, mida härra Rahumaa tüsedad õlad pidid kandma. Ent ta oli hea organisaator ja oskas asja nii korraldada, et käis koolis vaid paar korda nädalas — kõik pisiküsimused jättis abijuhatajale — leidis ju ikka inimesi, keda usaldada.

Härra Rahumaa oli üks neid väheseid õpetajaid, kes oli tõesti suures lugupidamises nii seltskonnas kui ka kolleegide peres — oli ise muutunud paljude noorte, edasipüüdlike õpetajate ideaaliks, nende ideaaliks, kellel polnud seni maju, talukohti, vastutusrikkaid ühiskondlikke kutsumusi ega härra Rahumaa suurt populaarsust. Loomulikult oli ka kadetsejaid — see on juba kõigi väljapaistvate inimeste paratamatu saatus. Ent mis teeb tuul müürile — samuti seisis härra Rahumaa vankumatult oma positsioonil kui majandusinimene, kui organisaator, kui Pestalozzi, kellega ta oma tööd koolipõllul võrdles. Ta senine töö rahvavalgustajana oli läinud tõesti libedalt, hõõrumisteta, edu tähe all. Paraku käesoleval aastal hoolekogu koosolekuil hakkas tekkima mõningaid lahkarmamisi, mis oli seda kahetsetavam, et lahkarmamiste tekijata oli — õpetaja. Juhataja Rahumaa-Friedemann oli Eerik Kannu hoolekogu sekretäri kohale valimisega sügisel toiminud veidi ennatult. (Ta oli liigselt usaldanud Jürise soovitusi.) Noor õpetaja kirjeldas abitahtjate raskusi liiga paksudes värvides. Ta sõnavõtt ei sobinud hoolekogu senise soliidse tooni ja autoriteetse hoiakuga. Kord kavatses härra Rahumaa abijuhataja Tähtra ettepanekul teda asendada hoolekogus juba mõne teise õppejõuga, kuid siis noormees parandas ennast — eriti pärast abiellumist oli Eeriku hoiak märgatavalt libisenud tasakaalu ja mõistlikkuse suunas. Ja nii Eerik Kann härra juhataja heatahtlikkuse tõttu kirjutas edasi hoolekogu protokolle, tegi kassa-aruandeid, käis õpilastele kauplustest saapaid valimas — loomulikult olid kauplused härra juhataja poolt ette kirjutatud. (See oli pealegi säärane töö, millest igauks pigem hoidus kui igatses.)

Tänane koosolek oli veidi harukordne, sest seda juhatas härra juhataja isiklikult (abijuhataja Tähtra oli gripis). Päevakorras oli 4 punkti.

1. Eelmise protokolliga kinnitamine.
2. Õpilaste puudunud päevade läbiarutamine.
3. Kehvemaile õpilastele määratud toetussumma lõpposa jaotamine ja
4. läbirääkimised.

Eerik sekretärina luges protokolliga ette ja see kirjutati alla, ka teine päevakorra-punkt läks libedasti. Klassijuhatajad olid märkinud puudunud päevade lehele oma arvamusid — keda tuleks trahvida ja keda mitte —

hoolekogu peamiselt kinnitas klassijuhatajate arvamise: üks nemad teadnud ju oma klassi olukorda kõige paremini. Kolmanda punkti arutamisel tekkis aga jälle . . . jah — lahkavamisi. Veel jagamata summa suurus oli 695 kr. sentidega, abitahtjaid aga 87. Loomulikult oli neid rohkemgi, aga kõikide palved ei saanud arvesse tulla (näit. palus keegi vürtspoodnik oma lapsele toetust). Need 87 olid aga säärased, keda ei saanud ilma jätta. Sügisel oli antud pesu ja raamatuid, nüüd aga on paljudel saapad läbi ja veebruari lõpus ei sobi veel palja jalu kooli tulla. Mõnele oleks hädasti ka palitu ära kulu- nud, teised jälle palusid oma sooviavaldustes lastele tasuta lõunat. Lõunasoo- vijate palved otsustati edasi saata Lastekaitse Ühingu toitluspunktile. (Puu- papi algkooli juures oli ulatuslikum toitlustamine võimatu, sest puudus kor- ralik köök — lastele tehti suures vahetunnis härra hoolekogu esimehe saiade kõrvale teed, mille eest võeti sent tassist.) — Kuid saabaste ja palitute taht- jatega oli häda — kellele sa annad ja keda ilma jätad? Kann oli läbi käi- nud abitahtjate korterid, oli päeval uurinud laste jalanõusid — ega see, kelle saapad olid kõige lagunenud, olnud seepärast veel kõige jõuetu- mast perekonnast — kuid abi nad vajasisid tõesti kõik. Ja kui need, kellel pole üle nelja lapse, taheti nimekirjast kustutada (mingi objektiivne äraütle- mise alus pidi ometi olema, sest kõigile ei piisanud), vaidles Eerik sellele vastu. Ilmar Raid tema klassist kuulus selle jaotuse järgi ka kustutatute hulka. Nagu poiss kirjutas, oli neil kodus küll „keeduvõimalus“ — ja vane- mad hoolekogu otsuse kohaselt olid „teenistusvõimelised“ — kuid kas neil „võimelistel“ vanematel oli „võimalus“ oma laste eest hoolitseda, see oli ise- küsimus. Ka loteriil on ju võimalused . . . Seda Eerik, tehes oma hääle küll mahedaks (ta püüdis olla mõistlik), ütleski.

„Tehke siis ometi mingi konkreetne ettepanek. Me ei saa ometi öö läbi selle küsimuse ümber keerutada,“ ütles härra juhataja ja vaatas kella. (Kaheksast algas Majaomanike Seltsi juhatuse koosolek.)

„Tuleks raha juurde muretseda,“ ütles Eerik.

Proua Oldekop muigas, härra juhataja kehitas õlgu. „Siin, vabandage, härra Kann, ei saa me kalduda lapsikustesse. Teate väga hästi, et sum- mad jaotati juba enne jõulu koolide vahel — ma ei usu, et keegi teine oleks nii oma kooli eest seisnud kui mina. — või tahate ütelda, et meil tuleb hakata oma koolile riigilt toetust paluma. Ses asjas ei saa me aga linna- valitsusest mööda minna — ja linnavalitsus käesoleval aastal on kulutanud sotsiaalseks hoolekandeks rohkem kui kunagi varem. Neis küsimusis tuleb lähtuda ühiskonna kui terviku huvidest. Muidugi, raha on vähe, kõigil on raske, kuid pidage meeles, et suured riigid kannatavad praegu rohkem kui meie siin väikeses ilusas iseseisvas Eestis, kus, tänu jumalale, inimesele on jäetud siiski võimalused, aga mujal pole neidki.“

Hoolekogu esimees ja proua Oldekop noogutasid heakskiitvalt päid — nii see on — väikeses ilusas Eesti. Proua Oldekopi õepoeg oli saanud hiljuti Odessast kirja — oh jumal, mis sest rääkida . . .

„Kelle taha see küsimus nüüd peatuma jäi?“ — ka härra Tubergil oli kiire. Tuleval aastal ei lase ta enam ennast siia valida. Viida tasuta oma kallist aega.

„Ei kellegi taha eriliselt, aga neid neljateist poissi ei saaks kuidagi maha tõmmata. Kaks on minu oma klassist, nende olukord on tõesti kehv.“

„Noh, vähendame teistel ja anname siis neile kahele,“ püüdis härra Tuberg leida üleminekuvormelit, kuid küsis veel katseks, et kes need on. Ta oli ehitusmeister ja tundis ikka ka mõningaid inimesi.

„Mis? Raid, Jaan Raid!“ hüüatas ta. „Niisugune lüheldane, ümmarguse näoga mees, elab seal kusagil Paju tänava kandis? No-jah, kui te sellele tahate anda, siis, ma ei tea . . . pigem toetame siis juba otsekohe mõnd restoraatorit. Jah, andke ka natuuras, aga kui ta oma riided maha joob, siis võib ta sedasama teha ka laste riietega.“

Siis ütles Eerik selle tavalise lause, mida ikka öeldakse, et kui isa joob, ega laps sellepärast pea kannatama.

„Ei noh, teate, kui vanemad ise oma lastest ei hooli, kes siis nende eest peab hoolitsema. Riik? — Kui riik vägisi hakkab hoolitsema oma kodanike laste eest, lõpuks . . . vabandage, meie, eestlased, oleme ikkagi individualistid. Täiesti noor, terve, töövõimeline mees, minu juures teenis suvel kolm krooni päevas, see pole mustatöölisele halb teenistus, aga pühapäevaõhtul, kui ta pärast ööpäevast pummeldamist koju sai, polnud teenitud rahast midagi järel. Mis see kriis siia loeb! Naine ise rääkis, käis mulle oma häda kaebamas. Pigem tuleks säärane mees juba panna järelevalve alla, aga et me teda nüüd laste kaudu toetama hakkame, et kool ja ühiskond võtab enesele lapsevanemate ülesanded, sellele vaidlen kõige kategoorilisemalt vastu.“

„No siis saadame isa vanglasse või sunnitööle, aga lapse pärast peab midagi ette võtma, nii ei saa.“ (Eerik püüdis olla mõistlik, kuid ta hääles oli juba kergelt ärevust.) „Ühiskond ju niikuinii hoolitseb laste eest, selleks me siin koos istume. Praegu on vaja summad õiglaselt jagada, süüdlaste otsimist pole päevakorras.“

„Ma palun jääda asjalikkuse piiridesse,“ ütles härra Rahumaa. „Siin pole miiting, vaid hoolekogu koosolek. Meil on oma sõnasoovimise kord ja palun sellest kinni pidada. Proua Oldekopil on sõna.“

„Ah, ma ei tea“ (proua silus mõlema käega pisut närviliselt lauda), „kas me ei saaks siiski midagi ka isa suhtes ette võtta. Kui näiteks kutsuda ta kooli ja noomida või püüda teda usu abil mõjutada. Ah, ma ei suuda

mõtelda, et inimene võib olla nii süd ametu! Lapsed on ju meile, emadele — aga ka isadele — kõik, lapsed on meie tulevik, meie riigi pant. Lapsed on palju enam väärt kui raadio või auto, ja kuidas võidakse neid unustada, neid nii toorelt kohelda. Kui lapsi enam ei sünni, kes hakkavad siis tööd tegema? Praegu on korralikku majateenijat väga raske saada.“

Härra juhataja viskas jälle pilgu kellale. (Tarvis lõpetada see tühi lobisemine.) „Kas on kellelgi mingit ettepanekut?“

„Ma arvan, et ega siin teist pääseteed ole, kui tuleb siiski need neliteist, kellel isa ja ema mõlemad elavad ja kellel pole perekonnas üle nelja lapse, seekord abitahtjate nimekirjast kustutada ja vahest õnnestub kevade poole saada lisasummasid — võib-olla korraldatakse kuldsüdame korjandus, ja et meil härra juhataja on isiklikult ka Lastekaitse Seltsis, siis pole võimatu, et meile sealt midagi pudeneb. Oleks ju mõeldav ka siin kooli juures peo korraldamine — peale kevadpeo, mis juba on kavas.“

„Vahest ütlete lähemalt, missugune oli teie ettepanek.“

„Noh, et summad ei ole piisavad, piirduda esialgu — mis seal oli, vist 57 abitahtjaga — ja teistega kannatada kevade poole, kuni summasid saab.“

— Ettepanek läheb kindlasti läbi, mõtles Eerik. Ja ega siin olegi muud pääseteed, raha on vähe. Pean olema mõistlik. Kuid samal hetkel nägi ta imeselgesti seda ainust vähese päikesega lille, mis kasvas Unenägija toas, nägi neid poisse, kes käisid katkiste saabastega koolis — lapsed võisid enast külmetada, tal ununes hetkeks, et peab olema mõistlik, ja purskas välja:

„Kõigile on vaja — otsekohe!“

Viimane sõna — otsekohe — tuli juba plahvatuslikult, ja proua Oldekop jäi pisut ehmunult talle otsa vahtima. Härra Rahumaa oli aga kaugel sellest, et poisikese pärast oma närve rikkuda — tasakaal oli härra juhataja iseloomu üks suurtest voorustest.

„Kõigepealt, ärge kisendage, meil kõigil on kõrvad! Ainult teil enesel — kuulsite ju, et raha ei ole.“

„Siis lubage protokollida, et jään selles küsimuses eriarvamisele.“

Nüüd puuris juhataja oma pilgu noormehe silmisse. Ja mida kauem ta vaatas — ei tahaks ütelda, et see oleks just ta tasakaalu kõigutanud — kuid tas paisus viha.

„Eriarvamine — minu senise õppetöö praktilise jooksul ei ole hoolekogus olnud ühtegi eriarvamist, mida oleks pidanud protokollitama — ja nüüd teil — teil, ma ütlen . . . teil“ (ta taltsutas enast, et mitte vanduda — ta oli pedagoog ja hästikasvatatud inimene) „teil . . . Aga, ka minul on eriarvamine — esiteks teie suhtes ja teiseks . . .“ (Ta oli hetke nõutu. Kuid samas oli see tal käes ja üsna vähe kõheldes haaras ta rahatasku järele.)

„Ka minul on ses asjas — eriarvamine.“ Ta võttis taskust kaks kümne-

kroonist ja viskas lauale. „Nii — eriarvamine.“ Ta nuusatas, ohkas, tõmbas õhku kopsudesse. Oleks aidanud ühest, käis mõte läbi pea, kui silmit- ses laual lebavaid siniseid rahapabereid, kuid efekti pärast ei sobinud enam tagasi võtta. No hästi, ega ta igal hoolekogu koosolekul hakka nii raha pilduma — ja küll see tuleb teisiti tagasi, tulumaks ja kõik säärased asjad annavad ennast seada. On ju ennegi vaeseid toetatud — tõsi — küll ainult sentide piirides või natuuras vanade riiete ja saabastega — pole aga sellest jäänud vaesemaks. Pestalozzi... kui vähe on praegu neid õpetajaid, kes ennast ohverdavad õpilaste heaks... (Või see asi jääb nüüd nende seinte vahele, praegugi jõllitavad talle otsa nagu mingile imeteole.) Ninatark klutt! Kas nüüd näpud sügelevad — paneks ka viielise lauale — aga kas on senti taskus? Aga kus paneb ennast teinekord seletama — õpetajad ärgu pidagu kõrvalameteid, kool nõuab suuremat hoolt. — Säh sulle nüüd hoolt — temal aga on, mida anda...

Ta tõmbas õhku kopsudesse ja laskis selle pikkamisi tasase suhinaga suust välja. „Tühjad sõnad ei ole kellegi eriarvamine.“ Laitis siis sigareti (tavaliselt siin küll ei suitsetatud) ja ütles suitsupilve tagant juba endise absoluutse tasakaaluga:

„Protokollige: 20 kr. minu poolt kehvemate õpilaste toetamiseks — pearaamatus tuleb märkida erisummade arvele. Sellest antakse neile kahele hädalisele teie klassis, kummalegi 10 kr. ulatuses — teiste pärast pole teil vaja hädakisa teha. Nii. Ja nüüd märkige o m a eriarvamine. Kas on veel küsimusi selle päevakorra-punkti kohta? Sõnasoovijaid ma ei näe, seega on kolmas päevakorra-punkt läbi. Teen ettepaneku: neljas punkt — läbirääkimised — aja vähesuse tõttu ära jätta. Kes on selle ettepaneku poolt? Täna, vastu ei olda. Seega on meie tänane koosolek läbi — kutsed järgmiseks koosolekuks saadame koju kätte.“

Puupapi õpetaja Eerik Kann astus kühmus ja kobamisi mööda tänavat — teda oleksid nagu jälginud kõigist keldrikorterite aknaist küsivad lapsenäod.

... Meie maja peremees on hea peremees, kui raha pole maksta, ei aja kohe ära...

Veel samal õhtul hakkas levima linna juhtivates ringides kuuldus härra Rahumaa heateost. Veel samal õhtul otsustati korraldada kõige lähemas tulevikus järjekordne kuldsüdamete ball. Ja samal õhtul, nagu paljudel eelmistel heategude ja kuldsüdamete õhtutel, tilkusid ühe ahju ja ühe aknaga kortereis vaikseid, märgi, märkamatuid pisaraid emade silmad. — Nii nende ühe-kahe silmad, kes tehti heategevuse objektiks, kui ka nende tuhandete silmad, kellede poole kuldsüdamete paiste ei pöördunud.

Tänavail lõõtsus jääne tuul. Puupapi õpetaja otsis taskurätti — mitte ainult nina jaoks.

Maakera pöördub itta

Värss-montaaž

1

Neljast maailmakaarest

lõõtsus meid tuul.

Olime murdunud üksikuks saareks —

päeval piiras meid meri, öiti uinutas kuu.

Korraga lõhkend on kest, tungid paiskuvad üles,
paljud ärkavad täna — uue maailmaga süles.

Kannata —

kannata, lauliku sõna ja rida,

mässutsev vorm ja kihutav hoog!

Maakera pöördub. Läheneb ida —

ja korraga mõõtmatult rannata

on vabade rütmide voog.

Ma astun üle väljaku. Tunnen ja mõtlen

pööriöö sügavat hingust.

Veel möödunud päevast meeled on pingul —

pilt pildi kõrvale kasvab ning tõtleb.

Nõnda see algas:

Hommik. Päike. Ja meri

õõtsus kui roheline sapp.

Mööda Lühikest Jalga

käis rahvast vastu ja peri —

rühkis ehmund minister, paterdas papp.

Samal ajal

ümber põlise mäe

vana võitluslaul lähemale kajas:

— Nüüd üles, keda needus rõhub! . . .

Ja läbi juunikuu sinava õhu

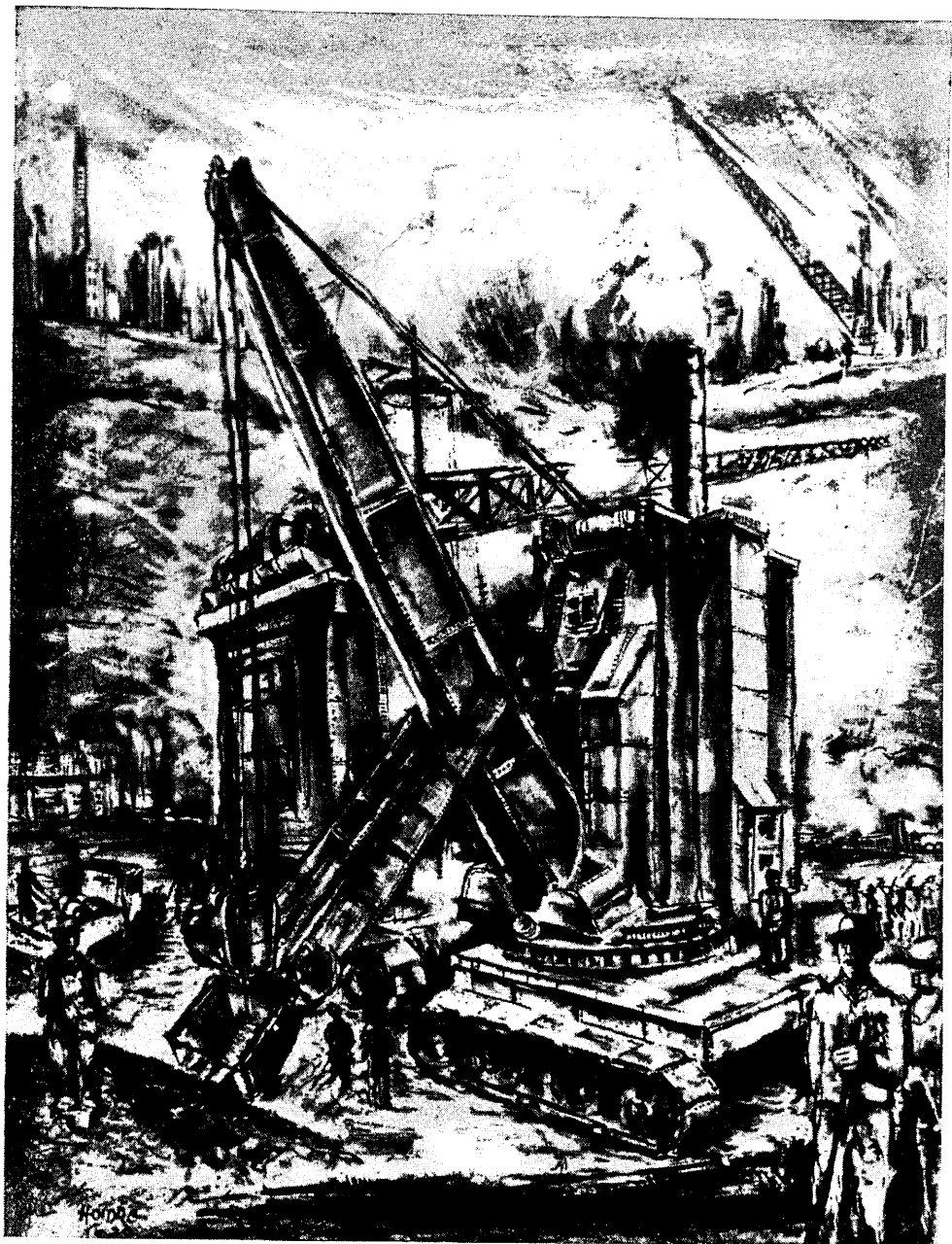
punalippe kandsid tugevad käed.

Päev eile veretas. Kui äikeseelne

õhk oli raske. Möödus umbne öö.

Suust suhu lendas sõna: jätkem töö

ja mingem täna võitlejaina teele!

A. Heidre

Kütte-Jõu kaevandus. Lito

R. Sagrits

Saun. Õli

E. Uiralt

Mehe pea. Kuivnõel

K. Luts

Comédie-Française's. Oli

Nüüd hõõgub väljak. Hõõgub eluhooga
ning tihenevad marsijate read.

On sirgund turjad, püsti tõusnud pead
ja käed, mis pingutusist tõmbund looka.

Siin tuules võitluslipu punast lendu
kaeb uhkusega iga selgund silm.
Siitsamast paigast algab vastne ilm —
tööväe ülestõus ja terasnõtke vendlus.

Juba langevad sõnad tribüünilt,
juba väljakut virgutab hääl:
— Seltsimehed, murtud on püünis,
poolele teele meie enam seisma ei jää!...

Sa pilguks vaatad,
kuidas järsku on koorund see tuum:
siin sadama sinine plus,
sääl põldur, kes elanud maata,
ja otse su ees
kuivetand kangur telgede tagant
innukalt plakateid jagab.
Siin metallist. Sääl parkal ja labidamees.

Kuid lubjatud kiriku kõrval —
puutüviku taga kõnniteel
kikitab närbunud kõrva
jumalasalane: — Eh-ee!
Kuup-süllaline tõusikueit
sügab nohisedes reit
ning kallistab kaenlas värrastund mopsi.
Talle see kõik on vaid mäng,
rumal ja popslük,
mis peatselt möödub.

— Ei, lugupeetud iludus + koerahänd,
olete lõplikult löödud.

Katsuge mõista, katsuge mõelda —
peate leppima tuleva tõega,
peate mõistma võitlevat inimest.
Küllalt sest!

Mõte voolab ning paisub. Sõna sähvab kui äikest.
Õhk väriseb karedast laulust ja päiksest.

Nüüd astugem julgesti, vennastund väed,
me nõuame õiglaste õigust.

Siin on meie tahe, siin on meie käed —
need täna ei tagane võidust.

Need hooned ja tehased oleme loond,
meid viletsus jälgis kui vari.

Me oleme põldudeks kasvatand sood,
kuid saagi viis kaarnate kari.

Me hädasid irvitas rikaste lääs,
me õigusi unedeks pidas.

Meid võitlema virgutas punetav ääs
ja päike, mis säratab idas.

Nüüd kadugu kahtlus — siin on meie käed,
need kadu on kuulutand ööle.

Uus tulevik, koduma nurmed ja mäed
ning meri meid kutsuvad tööle.

Nõnda sumiseb park. Sumiseb puiestee
roosatava lossi ees.

Eemal läbi puudevöö,
üle kalda kollase liiva,
pronksingel oma tarretund tiivad
äralennuks on laiali löönd.

Seisab roosakal rõdul
losside valitseja —
mõtete mõõtja ja tungide talitseja:
tudisev ning põdur,
vana ja hall.

— Kus vendade voor! Kus ungari täkkude tall!

— Meie ei liputa saba.

— Vangid vabaks!

hüüavad rõdule tuhanded suud.

— Vabaks,

kordab paene kallas.

— Vabaks,

kordavad põlised pargipund.

Kuid inimene vaatab alla
nagu kahe tee harul
ega tea kuhu minna.

Sest tema ei mõista, tema ei saa enam aru...
— Hei, seltsimehed — tagasi linna!

Tuul paisutab pilvi ja kihvatab veri
ning minekul kiireneb samm —
lööb laineid ju kaldale rahutu meri
ja kohiseb reidi ees tamm.

Hall hoonestik põrnitseb lainete harju —
kõik aknad on trellide räos.
Vaat, raudade taga kui hõljuksid varjud
ning kumaks kui koltunud näod.

Säält niiskunud kongist vaid lapikest taevast
on vaadelnud võitlusevend.
Säält möödusid kahuripaadid ja laevad
ja kajaka keerutav lend.

Kuid täna on virgem see vilede kumin
ning võimsam on lainete ramm.
— Kas kuulete, vennad, kui tavatu sumin,
kui arglik on valvuri samm?!...

3

Pika Hermani tornis vibutab
priske meretuul
lippu.
Vastu vaatavad katedraali sibulad
ning kuldsed poolkuud
on ristidel kõhuli rippu.

Hüvasti — kellade uinutav kõlin,
preestrid ja pikad palved!
Hüvasti — tuluke altari valvel,
jumalaema ja paastuõli!

Täna on taevasel abil
lõppude lõpp —
ei aita enam pintslist pühavee sabin,
ei kipp ega kõpp.

Aga ennäe —
kaks vesipritsi
nagu viimase väe,
nagu hirmutama lambaid või kitsi,
välja käsutand võimurid tunased.
Ja pritsidki värvilt on punased.

— See on puhas, puhas vesi,
Ülemiste Vana kaitseb,
et ei rikneks selle maitse.
Sõitke, paagid, sõitke ära tasakesi.

Lähevad. Häbelikult keerleb mootorite ving
läbi naeratava rahva.
Täna otsustav käsi ja hing
eilse lõpuni lahkab.
— Hurraa! Elagu! müristavad korruga suud.
— Murtud on trellid ja tabad!
— Elagu! oleme vabad,
vastavad autodelt vangid. Kihiseb lossieelne ruum.
Kaelustab sõsarat veli.
Käsi vargsi üle silmade veab.
Lainetavad Internatsionaali helid.
Paljastuvad pead . . .

— Pikk oli aeg, isakene?
— Viisteist aastat, poju.
Oleme Ingeri vened.
Nüüd saame koju.
— Ja sina, emake, kaua olid teel?
— Seitse. Leival ja veel.

Õhtu taevast ju punetust alla hingab.
Mehed püssidega rühivad linna.

Sume juuniöö. Rannavärava mägi.
 Tornide väljak. Pärnad ja kased.
 Astuvad Kroonlinna oktooberlased.
 Valkavad pluusid. Kõlguvad täigid. Saabaste kägin.
 Tiirutab soomusauto — hall nagu mutt.
 Reidilt üle taeva lööb helgiheitja tuline jutt.

Pehmed meretuule iilid,
 heinaritsik põõsas viilib,
 hõljub punaroosi lõhn.
 Trahh — lööb kaugel püssiragin,
 värahteleb taevalagi,
 valge öö ja sinav õhk.
 Mühataavad vanad müürid —
 ärka unistusest, lüürik,
 saabund suurim ajakäänd.
 Suitsujuga läände öördub,
 eha hommikusse pöördub —
 kõik, mis oli, maha jääb.

Juba ligineb koit. Hõõguvad tornid ja puud.
 Kustub lääne pool tähtede hõbe
 uduähmaste pilvede ritta.
 Astub tunnimees. Köhatab kojamehe luud.
 Ja kogu viie meelega tunnetad tõde —
 et maakera pöördub itta.

JUHAN SÜTISTE

MARKSISM JA DARVINISM

E. JAROSLAVSKI

1

Peaegu sada aastat on möödunud ajast, millal kommunismi suured rajajad Marx ja Engels hakkasid välja töötama oma revolutsioonilist teooriat, dialektilise ja ajaloolise materialismi teooriat. Sellele revolutsioonilisele teooriale kuulub tähtsaim osa kapitalistlikus ühiskonnas kõige rohkem ekspluateeritava klassi — proletariaadi — muutmises võimsaks jõuks, mis kujundab ümber kogu inimühiskonna.

Samal ajal, eelmise sajandi neljakümnendail aastail, alustas tegevust inglise looduseuurija Charles Darwin, kes juba 1842. a. piiritles põhijoonis loomuliku valiku teooria looma- ja taimeriigis põhilise tegurina orgaanilise maailma arengus. 40-ndaist aastaist alates kogus Charles Darwin ja töötas läbi määratu hulga fakte ja vaatlusi, kogutud merereisi ajal laev „Beagle’il“, ja 1859. a. esines ta geniaalse tööga „Liikide päritolust loomuliku valiku teel ehk soodustavate tõugude säilimine võitluses elu eest“.

Selle töö ilmumine 24. nov. 1859. a. on ajalooliseks tähtsaks teaduse arenemise teel.

Edu, mis sai osaks sellele teosele, on seletatav eelkõige sellega, et Darwin tegi avastuse, mis korralt tõukas ümber määratu ringa ebateaduslikke vaateid, mis veel üsna tugevalt püsisid teaduses. Ja too asjaolu, et „Liikide päritolu“ esimene trükk müüdi läbi ühe päeva jooksul, tõendab, kui küpseks oli saanud sellise pöörde vajadus teaduses.

Samal 1859. aastal ilmus Karl Marxi töö „Poliitilise ökonomia kriitikast“. Selle Karl Marxi teose ilmumine jäädvustab samuti inimkonna mällu 1859. aasta kui suurte teaduslike avastuste aasta. See teos oli „Kapitali“ geniaalne kavand, tolle „Kapitali“, mille Marx heitis kodanlusele kui kõige koledama mürsu vastu pead, nagu ütles „Kapitali“ kohta Friedrich Engels.

Oma töös „Mis on rahva sõbrad“ kirjutas Lenin:

„Nagu Darwin tegi lõpu loomade ja taimede liikide vaatlemisele kui mitte millegagi seotuile, juhuslikele „jumalast looduile“ ja muutumatuile, ja aetas esmakordselt bioloogia täiesti teaduslikule pinnale, määrates kindlaks liikide muutuvuse ja järglikkuse nende vahel, — nõnda ka Marx tegi lõpu inimkonna vaatlemisele kui indiviidide mehhaanilisele agregaadile, mis võimaldas igasuguseid muutusi ülemuse tahtel (või, ükskõik, ühiskonna ja valitsuse tahtel), mis tekib ja muutub juhuslikult, ja aetas sotsioloogia esmakordselt teaduslikule alusele, määrates kindlaks ühiskondlik-majandusliku formatsiooni mõiste kui antud tootmissuhete kogumi, tõestades, et selliste formatsioonide areng on loodusteaduslik protsess.“ (Lenin, k. I, lk. 62—63.)

Marx ja Engels on korduvalt märkinud Darwini teooria määratud tähtsust mitte ainult loodusnähtuste, vaid ka inimühiskonna ajaloo nähtuste uurimisel.

Nõnda avastas Darwin seaduspärasuse orgaanilise looduse arenemises, Marx aga avastas ühiskonna arenemise seaduspärasuse.

Mõlemat avastust võib jõult ja tähtsuselt võrrelda selle murranguga teaduses, mille teostas Kopernikus XVI sajandil astronoomia alal.

2

Luban endale meenutada marksistliku teooria põhilisi jooni, mille kohta Lenin kirjutab: „Marxi õpetus on kõikvõimas, sest ta on õige. Ta on täiuslik ja sirgjooneline, andes inimestele tervikliku maailmavaate, lepitamatu igasuguse ebaususe, igasuguse reaktsiooni, igasuguse kodanliku survega. Ta on seaduslikuks järglaseks parimale, mida inimkond on loonud XIX sajandil saksa filosoofia, inglise poliitilise ökonomia, prantsuse sotsialismi näol.“ (Lenin, k. XVI, lk. 349. „Marksismi kolm allikat ja kolm olulist osa“.)

Marksism, arendatud pärast Marxi ja Engelsi surma Lenini ja Stalini poolt, on kõigi maailma maade töölisliikumise teooriaks ja programmiks.

Marxi materialistlikku õpetusse suhtuti just seepärast ekspluateerivate klasside ja nende kodanliku teaduse poolt säärase lepitamatu vaenuga, et see õpetus lükkas ümber kõik katsed kujutada olemasolevat klassidesse jagunevat ühiskonda kui muutumatut, jumalast seatut. Ajalooline materialism näitas, et ühiskond areneb pidevalt, et üks ühiskondliku seisukorra vorm asendab teist, sõltuvalt muutusest tootmisviisides, s. o. elutarvete hankimise, materiaalsete hüvede tootmise viisides. „Tootmises“, ütleb Marx, „mõjutavad inimesed mitte ainult loodust, vaid ka teineteist. Nad ei saa toota, kui nad teataval viisil ei ühine ühiseks tegevuseks ja oma tegevuse vastastikuseks vahetuseks. Et toota, astuvad inimesed kindlasse sidemisse ja vahekordadesse, ja ainult nende ühiskondlike sidemete ja vahekordade vahendusel on olemas nende vahekord loodusega, leiab aset tootmine.“ (K. Marx ja F. Engels, k. V, lk. 429.)

Nimelt näeb Marx võtit ühiskonna arenemise ajaloo seaduste õppimiseks iga antud ajaloolise momendi tootmisviisid, ühiskonna ökonomikas. Kuid tootmisjõud muutuvad alatasa, ja koos nendega muutuvad ka tootmissuhted, kusjuures see arenemine toimub klassidesse jagunevas ühiskonnas sügavate antagonistlike vastuolude kaastamisel, mida põhjustab eriti asjaolu, et tootmissuhted oma arenemises ja kasvus jäävad maha tootmisjõudude arenemisest ja kasvust. Selle tagajärjel toimuvad muutused ühiskondlikus korralduses ja me tunneme viit tootmissuhete põhilist tüüpi ajaloo kestel: algeliselt kogukondlikku, orjapidamislikku, feodaalset, kapitalistlikku ja sotsialistlikku. Vastavad muutused tootmisjõudude arenemises viivad varem või hiljem ka tootmissuhete vastavaile muutustele ja arenemisele. See arenemine toimub harilikult vanade tootmissuhete revolutsioonilise kukutamise teel ja uute kindlustumise kaudu.

Sellest õpetusest lähtudes Marx ja Engels organiseerisid, ühendasid, valgustasid ja kasvatasid kapitalistliku ühiskonna kõige revolutsioonilisemat klassi — proletariaati, asutasid ülemaailmalise tööliste partei — proletarise internatsionaali, löid selle partei programmi, formuleerides juba 1847. a. „Kommunistlikus manifestis“ tööliklassi põhilised nõudmised. Lähtudes sellest õpetusest ja tema alusel töötasid Lenin ja Stalin teoreetiliselt välja kõik revolutsiooni põhimised küsimused, löid uuel ephhil — imperialismi ephhil — enamliku tööliste partei, kes täitis suurima ajaloolise ülesande: kukutas tsarismi, kukutas kapitalistide ja mõisnike võimu ja löi maailmas esimese sotsialistliku ühiskonna.

Darwin seisis kaugel ühiskondlikust võitlusest, veel kaugemal aga revolutsioonilisest võitlusest. Ta ei mõtelnud ise, et tema õpetus võib tekitada sellise murrangu teaduses, võib kujuneda revolutsiooniliseks õpetuseks. Nagu enamik inglasi, nii ka Darwin oli saanud usulise hariduse ja kasvatuse.

Vanades koolides õpetati meile, et jumal lõi taeva ja maa kuue päevaga. Seda „loodusteadust“ õpetatakse ka praegu kapitalistlikel maadel suuremale osale lastest, kuujuures seda õpetust kaitseb suur hulk õpetlasi, keda Lenin õigustatult nimetab pappide diplomeeritud teenriteks. Omal ajal põhjustas iga katse seda piibliõpetust ümber lükata julma jälitamist, süüdistamist ketserluses, jumalasalgamises, mis võis lõppeda isegi põletamisega tuleriidal.

Darvinismi määratu tähtsus seisab selles, et ta purustas pappide teoloogilised kujutelmad loodusest, purustas muinasjutud sellest, et kõik maailmas olevad organismid on loodud kellegi nähtamatu ja tunnetamatu „looja“ loomeaktiga. Darwin purustas teoloogilised kujutelmad loodusest ja järelikult ka kogu maailma loomisest. Sest alles mõnikümmend aastat enne Darwini järelduste ilmumist pidasid sellised suured loodusteadlased nagu Charles Bonnet ja Linné loomade ja taimede liike ja alaliike igaveseks ajaks looduiks ja kindlaks kujunenuiks. Asi läks nii kaugele, et Charles Bonnet oma traktaadis putukatest liilitas oma „loomulike olendite“ süsteemi ka säärased „loomulikud olendid“, nagu serafimid ja keerubid.

Muidugi ei saa ütelda, et Linné või Charles Bonnet' ja Darwini vaadete vahel pole teaduse arengus vaheastmeid, et Darwini õpetus osuvis ootamatuks hüppeks teaduse alal. Darwini ideid valmistasid ette, nagu teada, kuulsad õpetlased Geoffroy Saint-Hilaire, Lamarck ja teised.

Darwini teene seisab selles, et ta kartmatult asus lahendama selliseid küsimusi, millede ees peatusid ja kõhklesid teised teadlased, sest pappide võim valitses isegi loodusteaduste üle. Darwin julges ütelda, et ta suhtub eitavalt ideesse „maailma loomisest“ mistahes üleloomuliku olendi poolt. Darwin kuulutas: „See, kes ei vaatle loodusenähtusi metslase moodi kui midagi seostumatut, ei saa mõtelda, et inimene on üksiku loomisakti vili. Ta peab tunnistama, et suur sarnasus inimese eo ja näiteks koera eo vahel — identsus kolba, jäsemete ja kogu keha chitusplaanis, sõltumatult tarvitusest, mis on neil osadel inimesel ja teistel imetajatel — mitmesuguste moodustuste juhuslikud taastumised, näiteks erilised lihased, mida inimene harilikult ei evi, kuid mis on omased neljakäelistele, ja hulk teisi analoogilisi fakte — kõik see viib väga positiivsel teel järeldusele, et inimene ja imetajad põlvnevad ühest ühisest esivanemast.“ (Charles Darwin, „Inimese päritolu“.)

Darwin näitas, kuidas evolutsiooni teel, loomulikule keskkonnale, loodusele, kõige kohanemisvõimelisemate edasielamise teel, edasielamiseks kõige kasulikumate liikide loomuliku valiku teel kõige lihtsamaist organismidest tekkis kogu orgaaniline maailm. Ta näitas, kuidas orgaanilise maailma arenguredeli kõrgeimal astmel ilmus inimesesarnaste ahvide seas *Homo sapiens* — teadlik inimene.

Vastupidi Lamarcki ja tema pooldajate õpetusele, kes nägid evolutsiooni põhjusi ainult muutlikkuses, ainuüksi välise keskkonna mõjus, näitas Darwin loomuliku valiku

hiiglasuurt, põhilist ja otsustavat tähtsust. „Väljendudes metafooriliselt,“ kirjutas Darwin, „võib ütelda, et loomulik valik tekitab päevast päeva ja tunnist tundi kõikjal maailmas muutusi, heites kõrvale halbu, säilitades ja koostades häid, töötades kuulmatult ja nähtamatult, kus ja millal selleks aga juhus esineb, iga orgaanilise olendi täiuslikumaks muutmise alal seoses tema elutingimustega, orgaaniliste ja mitteorgaanilistega.“ (Ch. Darwin, „Liikide päritolu“.)

Darwini käsutuses polnud veel küllaldaselt materjali, mille varal ta oleks saanud näitlikult illustreerida selle algelise inimese päritolu. Alles palju hilisema aja avastused — pitekantroopi (ahvinimese), sinantroopi (hiina ahvinimese), javantroopi (jaava inimese), neandertali inimese ja viimaks äsjane juba nõukogude perioodil toimunud NSVL iidseima inimese leid — näitasid, kui geniaalselt Darwin lähenes oma oletustes inimese päritolu küsimuse lahendamisele.

4

Marxi õpetus võeti vana ühiskonna kõigi reaktsooniliiste jõudude poolt nii-ütelda tääkidega vastu. Sellest kirjutasid Marx ja Engels „Kommunistlikus manifestis“: „Tont hulgab mööda Euroopat — kommunismi tont. Selle tondi pühaks hävitamiseks on ühinenud kõik vana Euroopa jõud: paavst ja tsaar, Metternich ja Guizot, prantsuse radikaalid ja saksa politseinikud.“

Marxi ja Engelsi nimed said vihatuiks kõigile rahvavaenlastele, kõigile ekspluateerijatele, ja see viha kasvas samal määral nagu töötajate masside armastus Marxi ja Engelsi vastu, kelle õpetus oli kujunenud juhtivaks täheks, lootuste tõrvikuks ja võitluslipuks rõhutuile.

Kui 1859. a. ilmus Darwini peateos „Liikide päritolust“, siis astusid tema vastu mitte ainult piiskop Wilberforthi-taolised otsesed reaktsoonäärid, vaid kiriklased üldse suhtusid Darwini õpetusse kui religiooni solvamisse. Nad tundsid, et see õpetus võib kõigutada tervet pappide kavalasti sepitsetud maailma loomise mehaanikat. Nad aimasid ähvardust oma olemasolule, tundsid hoopi kogu teoloogiale. Nad alustasid sõda Darwini selle teose vastu, mida Darwin ise naljaks nimetas „saatana evangeeliumiks“.

Tarvitseb ainult kujutella variserlikku Inglismaad, kus piibellikke ilmutusi peeti — ja praegugi veel peetakse — inimühiskonna üheks tähtsamaks alussambaks. Ja sellel maal ilmub kuulsalt looduseuurijalt raamat, mis tekitab loodusteaduses täieliku murrangu, kuna samal ajal ilmub kommunismi rajaja, „punase doktori“ — nagu nimetati Karl Marxi — töö, mis formuleerib inimühiskonna arenemise seadused.

Venemaal suhtus kogu vene valgustajate kirjandus darvinismisse kui väga tõsisesse avastusse teaduses. Vene õpetlastest oli Darwini tulisemaks pooldajaks Timirjazev. Enamik vene looduseuurijaid asus Darwini vaatekohale. Darwin ise märkis, et vene noorte teadlaste seas ta oli leidnud oma õpetusele suurt poolehoidu.

Timirjazevi esinemine artikliga „Ch. Darwin ja K. Marx“ kutsus välja reaktsoonäaride rünnaku Darwini, tema õpetuse ja selle pooldajate vastu. Tuntud reaktsoonäär vürst Meštšerski kirjutas Timirjazevi kohta: „Peetri akadeemia professor Timirjazev ajab kroonu kulul jumalat loodusest välja.“ Timirjazevit hakati taga kiusama ja teda jälitanud akadeemik Koržinski sai isegi rahalise autasu „tema majasteedi oma kantseleist“.

Darvinismi ajaloost nähtub, et selle materialistliku õpetuse vastu, mis võttis teoloogialt aluse, võitlesid mitte üksnes vaimuliku seisuse esindajad, vaid et antidarvinism oli ja on kapitalistlikus maailmas üheks ideelise reaktsiooni relvaks. Antidarvinistlikud ideed on ka tänapäeva teaduses reaktsiooniliste voolude väljenduseks.

Muidugi ei tohi darvinismi samastada dialektilise materialismi õpetusega. Kuid kogu selle looduse ja ühiskonna õpetuse edaspidine arenemine marksismi rajajate töödes näitas, et darvinism on dialektilise materialismi hülgavaks põhjendajaks loodusteaduses: materialistlikku marksistlikku dialektikat valitsevate teadlaste käes on Darwini õpetus võimaks vahendiks looduse ümberkujundamisel inimkonna huvides.

Marx ja Engels ütlesid, et vana teadus seletas nii kuidagi moodi maailma. Uue teaduse ülesandeks on seda maailma muuta. Marxi-Engelsi-Lenini-Stalini suur õpetus on õpetus, mis mitte ainult seletab ajaloolisi protsesse inimlikus ühiskonnas, muutusi inimkonna elus, vaid õpetab ka seda, kuidas inimlikku ühiskonda muuta, kuidas kindlustada võitu sellele ühiskondlikule korrale — kommunismile —, mis on eelduseks inimloomuse kõigi võimete, kõigi jõudude, kõigi külgede harmoonilisele arenemisele. Nõnda muutub ka Darwini õpetus darvinistide-marksistide käes revolutsiooniliseks teaduseks looduse ümberõppimisest.

Peab veel peatuma hüpete küsimuse juures. On tuntud Darwini väide, et loodus ei tunne hüppeid. Sellega tahtis ta alla kriipsutada arengu katkestamatust. See ongi seik, mille pärast darvinismi vastased heidavad Darwinile ette tema teooria ebarevolutsioonilisust, isegi revolutsiooni vastasust.

Tõepoolest ei leidu Darwini töödes revolutsiooni mõistet looduses. Darwin ise kirjutas kirjas Greyle, et ta ei saa tuua mingisuguseid vastuväiteid äkiliste ja sügavate muutuste olemasolu vastu, mis oleksid samal ajal soodsad elule ja kandsid päranduse teel edasi. „Anti-Düringis“ osutab Engels sellele, et orgaanilises maailmas muutuvad hüpped aina harvemaks ja vähem märgatavaks; kuid ometi jääb, hoolimata aeglasest järkjärgulisusest, üleminek ühelt liikumisvormilt teisele ikkagi hüppeks, otsustavaks pöördeks. Sellest seisukohast ei eita Darwini õpetus dialektilist õpetust hüpetest, vaid annab sellele õpetusele soliidse vundamendi.

5

Väga suurt huvi pakub kommunismi rajajate suhtumine Darwini õpetusse. Oma kirjavahetuses, oma töödes vihjab Marx sageli Darwinile. Kirjas Lassalle'ile 1861. a. kirjutas Marx „Liikide tekkimise“ kohta: „Väga suurt tähtsust evib Darwini töö, ta kõlbab mulle ajaloolise klasside võitluse loodusteadusliku alusena. Peab muidugi leppima rohmakalt-inglisliku väljenduse maneeriga. Kuid kõigist puudustest hoolimata on siin esmakordselt antud surmahoop nii „teoloogiale“ loodusteadustes kui ka empiirilisel selgitatud tema ratsionaalne mõte.“ (Marx ja Engels, k. XXV, lk. 377.)

Marx ja Engels kritiseerisid Darwini õpetust, nägid tema puudusi. Darwini õpetuse üheks tõsisemaks puuduseks oli asjaolu, et ta andis liiga suure tähtsuse Malthuse rahvastikuteeooriale.

Arvustades Darwinit tema malthusiaanluse-harrastuse pärast, märgib Engels, et seadused, mis reguleerivad loomade ja taimede paljunemist, erinevad oluliselt seadustest, mis reguleerivad inimeste paljunemist. Kirjas Lavrovile märgib Engels, et kodanlikud õpetlased võivad kinni haarata Darwini õpetuse sellest küljest; ja tõepoolest läkski asi nii: reaktsio-

näärid vihjasid vahel Darwinile, kui nad teostasid korraldusi, millede eesmärgiks oli töötajate masside olemasolu tingimuste halvendamine.

Engels näitas, et kui küsimuses on inimene, inimlik ühiskond, siis on tingimata tarvilik võtta arvesse kõiki neid sügavaimaid muutusi, mis on loodud inimese enda poolt, seda kunstlikku keskkonda, mis eraldab iga inimliku ühiskonna olemasolu muust loodusest.

Kirjutuses „Töö osa ahvi inimeseks muutumise protsessis“ toob Engels näiteid sellest, kuidas inimese loodud kunstlik keskkond eraldab teda muust loomalikust maailmast. Väljas möllab maru, pladiseb vihma, kuid meid see ei häiri: oleme kaitstud majaseinte ja katusega; öö laskus maale ja mähkis kõik pilkasesse pimedusse, kuid meie ei märka seda: istume elektrist heledalt valgustatud saalis; jalad väsivad, me istume trammi; nägemine nõrgeneb, paneme prillid ette. Nende näidete rida võib lõpmatuseni pikendada ja neid saab võtta nii linna- kui maaelust. Viisud, saapad, maja ja ahi, peerg ja lamp, ader ja äke, kirves ja saag, portree ja raamat, rahvapillimehe panduur ja virtuoosi klaver — kõik see on inimese loodud kunstlik keskkond. Vastsündinu hääl on kunstlik keskkond, ja puusärk, milles surnu hauda lastakse, — on kunstlik keskkond. Esimesest elukarjast kuni haua ääreni ei saa inimene astuda sammu ilma teda piirava kunstliku keskkonnata.

Darwinile kuulub see vaieldamatu teene, et ta näitas määratu faktide hulgaga nende kasulike pärilike tunnuste ülekandmise tähtsust, mis on arenenud igas liigis võitluses olemasolu eest. Muidugi, inimese võitlus olemasolu eest — nimelt seetõttu, et ta on suutnud luua kunstliku keskkonna — erineb olulisel viisil võitlusest loomariigis.

Marx ja Engels hindasid Darwinit eriti seepärast, et ta põhjendas tohutu suure loodusteadusliku materjali hulgaga mõtet, et areng looduses, nagu ühiskonnaski, viib uute, kõrgemate eluvormide kujunemisele. Marx kirjutas sellest Engelsile 7. detsembril 1867. a. kellegi Mayeri raamatu puhul: „Tõestades, et praegune ühiskond kannab endas majanduslikust vaatepunktist uue, kõrgema vormi idu, näitab ta sotsiaalsel alal sama järkjärgulist arenemisprotsessi, mida Darwin tõestas looduse alal.“ (K. XXIII, lk. 483.)

Nii Marx kui Engels ei pidanud muidugi Darwini õpetust lõpetatuks. Engels kirjutas, et kahtlemata seisavad sel teorial tulevikus veel suured muutused ees.

Marx vihjab korduvalt Darwinile, kui küsimuses on mitte ainult loomade ja taimede maailm, vaid ka inimlik ühiskond.

Marx saatis 1873. a. suurele looduseuurijale „Kapitali“ esimese köite. Vastuseks sai ta järgmise kirja:

„Täna teid mulle osutatud au eest, mis väljendus teie suurtöö „Kapitali“ saatmises mulle. Sooviksin südamest, et ühiskondliku ökonomika sügavate ja tähtsate küsimuste põhjalikum tundmine teeks mu selle kingituse väärilisemaks. Kuigi meie uurimisalad on nii kaugel teineteisest, olen siiski veendunud, et meie mõlemad püüame levitada teadmist ja see teadmine tuleb lõppude-lõpuks kasuks inimkonna hüvangule. Teid austav ja Teile ustav Charles Darwin.“

Üsna paljud kodanlikud õpetlased astusid avalikult Darwini vastu välja, kuna teised püüdsid darvinismi võltsida, kasutades seda mitmesuguste kodanlike sotsiaalteooriate õigustamiseks.

Niinimetatud „sotsiaalsed darvinistid“ Lange, Ziegler, osaliselt Haeckel, Fischer, Osborne ja teised kasutasid darvinismi selle tõestamiseks, et valitsevad klassid on ühiskonna andekamad elemendid, mis on kujunenud bioloogilise valiku teel. Need „sotsiaalsed darvinistid“ püüdsid tõestada, et kommunism, mis taotleb inimeste elutingimuste tasandamist, viib regressile ja barbaarsusele.

Tegelikult aga taotleb kommunism igale inimesele kõige kõrgema elutaseme kindlustamist: oma arengu kõrgemas staadiumis püüab kommunism igale inimesele tagada tema tarvete rahuldamine, eeldades, et inimene töötab oma võimetele vastavalt; kommunism kui inimliku ühiskonna arenemise kõrgeim vorm kindlustab iga indiviidi igakülgse harmoonilise arenemise.

Omal ajal, kõneldes darvinismist, kirjutas professor Timirjazew: „Mis kõneleb selle teooria kasuks? — Kõik. Mis kõneleb tema vastu? — Mitte midagi. Mis võib temalt oodata? — Palju...“

Seda rõhkem õigustas end Marxi ja Engelsi suur õpetus, arendatud Lenini ja Stalini poolt. Kogu inimliku ühiskonna areng kõneleb selle teooria kasuks. Tema vastu võib seada ja seatakse ainult ebateaduslikke teooriaid, ainult ekspluateerijate inimvaenulisi taotlusi. Inimkond näeb, mida võib oodata sellelt teoorialt, inimkond näeb, kuidas ühel kuundikul maakerast, hoolimata kõigist võitluse raskustest, on vähem kui veerandsajandi jooksul ehitatud klassitu sotsialistlik ühiskond, hävitatud inimese ekspluateerimine inimese poolt ja loodud erakordsed tingimused Nõukogude maa peaaegu kaheajajamiljonilise rahvastiku harmooniliseks arenemiseks. Kuid nimelt sellepärast, et marksismi ja darvinismi tähtsus on nii suur, võitleb kodanlik ühiskond nende õpetuste vastu.

Mul pole tarvis tuua siin arvutuid näiteid võitlusest marksismi vastu. Kodanlikud õpetlased on korduvalt juba „matnud“ marksismi, kuid marksism on elus ja vallutab üha uusi tegevusvälju.

Kujukaks näiteks sellest, kuidas meie päevil on võimalik darvinismi avalik jälitamine, kuidas antidarvinism on reaktsiooni lipuks, on kohtuprotsess, mis 1925. a. organiseeriti Ameerika Ühendriikides õpetaja Scopsi vastu, too niinimetatud „ahviprotsess“. Vestluses esimese Ameerika delegatsiooniga 9. septembril 1927. a. ütles seltsimees Stalin, et „sellised juhtumid nagu Ameerikas, kus hiljuti kohtulikult süüdi mõisteti darvinistid, on meil võimatud, sest partei oma poliitika kaitseb teadust igal määral“.

7

Siin on vajalik vastata väga paljusid huvitavale küsimusele: kas Darwin ise oli ateist? Nagu nägime, andis Darwini õpetus kogu teoloogiale lammutava hoobi.

Kogu maailma papid said ja saavad suurepäraselt aru darvinismi ohust teoloogiale. Sellepärast näiteks Vene vaimulikes seminarides ja vaimulikes akadeemiates õpetati õpilasi eriti võitluseks darvinismi vastu. Professor kutsus õpilase, üliõpilase ette ja ütles: „Noh, Ivanov, „löö“ Marxi,“ — ja too „lõi“ jumalateotajat Marxi. — „Noh, Stepanov, löö Darwinit,“ — ja too „lõi“ sama eduga Darwinit. Kuid tegelikult kõitis Darwini õpetus ka vaimulike õppeasutuste teadushimulisi ja esirindlike õpilasi, aidates neid võidelda reaktionääride tuimendava õppuse vastu.

Ometi peab otsekohe ütlema, et Darwin polnud sõjakas ateist. Naljaks nimetas ta

oma õpetust vahel „saatana evangeeliumiks“, kutsudes oma lähimat sõpra Huxleyt „saatana evangeeliumi apostliks“. Kuid oma õpetusest ei teinud ta ise ateistlikke järeldusi.

Darwini biograaf Edward Eveling toob väljavõtteid Darwini kirjast 1879. a., milles viimane kirjutab, et kui kaugele ta oma teoloogia kriitikas ka on läinud, pole ta kunagi olnud järjekindlaks ateistiks. „Üldse,“ kirjutab Darwin, „... arvan, et minu hingelist seisukorda oleks vahest õigem nimetada agnostiku meeleoluks.“

Darwinit kiusati sageli küsimustega tema suhtumise kohta religiooni. Kirjas saksa üliõpilasele vastas ta: „Teadusel ja religioonil pole midagi ühist...“

Edward Eveling jutustab järgmist oma kõnelusest Darwiniga religiooni küsimuse kohta. Eveling ja Ludwig Büchner — materialistliku raamatu „Inimene ja tema asend looduses“ autor — olid 28. septembril 1881. a. Darwini juures külas. Darwin pöördus kõneluse alguses ise nende poole küsimusega: „Miks te nimetate end ateistideks?“

„Vastasime Darwini küsimusele,“ jutustab Edward Eveling, et meie oleme sellepärast ateistid, et pole olemas mingisuguseid tõestusi jumaluse olemuse kohta, et nimetuse või nime leiutamine ei seleta põrmugi nähtusi, et inimese teadmiste summa on piiratud loomulikuga, ja et üleloomulik võetakse abiks ainult seal ja siis, kus ja millal lõpeb teadmine.“ Kõneluse lõpul ütles Darwin: „Mõtlen täpselt samuti nagu teie, kuid sõnale „ateist“ eelistaksin siiski „agnostiku“ nimetust.“ (Edward Eveling, „Charles Darwin“.)

Sealjuures tähendas Darwin, et ta oma elu 40-ndal aastal loobus ristiusust sel lihtsal põhjusel, et selle religiooni kasuks pole faktilisi tõendusid. Darwinile, kes kõik oma järeldused rajas faktide hiiglahulgale, oli selline vastus enam kui iseloomustav.

Võiks esitada veel arvukalt Darwini samalaadseid seletusi, mis näitavad, et ta polnud tõepoolest ateist, vaid agnostik. Oma „Autobiograafias“ jutustab Darwin kütkestava siirusega, kuidas ta võitles juba üsna vara temas ärganud kahtluste vastu usulise maailmavaate õiguse suhtes. Mida rohkem ta uuris loodust, mida enam kogus fakte, seda rohkem valdas teda uskmatust. „... Minust sai täiesti uskmatu inimene...“ kirjutab ta endast. „Uskmatust hiilis minu hinge nii aeglaselt, et ma ei tundnud sealjuures mingit rasket, ebameeldivat tunnet... Varem esitatud sihi olemasolu tõendus looduses, mis näis mulle otsustavana, osutub praegusel ajal, pärast loomuliku valiku seaduse avastamist, valeks. Sest meie ei saa ju enam mõelda, et tore kahekaaneline teokarp on ehitatud kellegi mõistusliku olendi poolt, nagu uksehinged on valmistatud inimese poolt. Orgaaniliste olen-dite muutuvuses ja loomuliku valiku tegutsemisviisis ei peitu minu meelest rohkem ots-tarbekust kui tolles suunas, milles puhub tuul.“

Oma vastuses Marxile, kes pöördus Darwini poole palvega vaadata läbi „Kapitali“ inglise väljaande XII ja XIII peatüki korrektuurid, milles Marx käsitleb evolutsiooni õpetust, kirjutab Darwin muuseas ka oma suhtumisest religiooni, seletades teatavat ettevaatlikkust oma avalikes esinemistes osaliselt sooviga mitte kurvastada oma perekonda.

„Olles mõttevabaduse kindlaks pooldajaks,“ kirjutab Darwin, „arvan siiski (kas õigesti või mitte), et otsesed väited kristluse ja teismi vastu vaevalt avaldavad mõju publikule ja et suurimat kasu toob mõttevabadusele aegamisi toimuv mõistuse valgustamine, mis saab teaduse progressi tulemusena. Sellepärast olen alati teadlikult hoidunud kirjutamast religioonist, piirdudes teaduse alaga. Muide, on võimalik, et siin mõjutas mind rohkem kui tarvis mõte sellest valust, mida oleksin tekitanud oma perekonna mõningaile liikmeile, kui oleksin hakanud nii või teisiti toetama otseseid kallaletunge religioonile.“

Darwin nagu kardab lõplikke ja otsustavaid järeldusi teha. Darwinile on iseloomustav, et ta teataval määral kartis ateistlike ideede levimist massides, kes tema arvates polnud veel küllaldaselt arenenud ja küpsed ateismi õigeks vastuvõtuks.

Lenin juhtis tähelepanu agnostitsismi põhimisele ohule: „...agnostitsismi vaatekoht viib vältimatult kõhklusele materialismi ja idealismi vahel.“ (K. XIII, lk. 54.) Kuid sellest hoolimata jääb vaidlematult püsima Darwini suur teene ateistliku teadvuse äratamisel.

8

Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon löi teaduse arengule hoopis teissugused tingimused, kui need on kapitalistlikus maailmas. Kusagil mujal maal pole Darwini õpetuse arendamiseks nii soodsaid võimalusi kui NSV Liidus. Nõukogude õpetlased-darvinistid on suunanud kogu oma tähelepanu looduse ümberkujundamisele, rikastamisele, „uuendatud maa“ loomisele. Sel alal on teaduse arengule suuresti kaasa aidanud nõukogude darvinistide Mitšurini, Lõzenko, Tsitsini, Deržavini ja teiste tööd ja uurimused.

Hoolimata vigadest ja darvinistliku teooria moonutamisest mõningate nõukogude geneetikute töödes kujuneb ka tänapäeva geneetika üha darvinistlikumaks, kinnitades üha rohkem Darwini õpetust.

Darwini õpetus inimese päritolust ja liikide päritolust lammutab täielikult kõik eba-teaduslikud teooriad, relvastades meid edukaks võitluseks nende teooriate vastu. Darvinismi õpetus relvastab esirindlikke teadlasi, teaduse novaatoreid võitluseks igasuguste varjatud antidarvinistlike tendentside vastu, mida ilmneb mitte ainult kodanlikel, kapitalistlikel maadel, vaid ka nõukogude õpetlaste seas.

Marksistlik teadus on kutsunud mitte maailma seletama, vaid ka seda maailma muutma. Proletaarse riigi peaaegu 23-aastase olemasolu kestel on nõukogude teadus ja kõik NSV Liidu töötajad rakendanud oma organiseeritud pingutused selleks, et muuta seda maailma, ja nad on sel alal saavutanud erakordset edu.

Kõige esirindlikum teadus teadustest — marksism-leninism — tuginev kõigi aegade ja rahvaste põlise kultuuri ja teaduse saavutustele, on lipuks sellele võitlusele kõigi ühiskondlike suhete ümberkujundamise eest NSV Liidus, nagu loodusegi ümberkujundamisele. Ja me näeme, kui hiiglasuuri edusamme võib saavutada sel teel, kui esirindlik idee vallutab massid, muutudes materiaalseks jõuks.

Nüüd ei saa enam keegi eitada marksismi-leninismi ideede ümberkujundava, progressiivse, revolutsioonilise mõju määratud jõudu. Kuid tuleb alati meeles pidada, et marksism-leninism tugineb suurimale pärandile, kõigi aegade teaduse suurimaile vallutustele, ja selles pärandis kuulub darvinismile aukoht.

Marx ja Engels, Lenin ja Stalin on alati hinnanud darvinismi kui esirindlikku teadust. Oma kõnes ülikoolide töötajate vastuvõtul Kremli 17. mail 1938. a. ütles Stalin: „Teadus tunneb oma arengus palju mehiseid inimesi, kes oskasid lõhkuda vana ja luua uut, kõigist takistusist hoolimata, kiuste kõigele. Niisugused teadusmehed nagu Galilei, Darwin ja paljud teised on üldiselt tuntud.“

Ja meie maal, kus teadus on nii suures aus, kus teadusele on antud nii suured võimalused arenemiseks ja rakenduseks kõigil inimelu aladel, kus on loodud kõik eeldused loodusteaduste õitsenguks, darvinismi õitsenguks, — seisavad nõukogude teaduse ees

määratud ülesanded looduse mõjutamise ja muutmise alal, et teda kohandada uue inimühiskonna vajadustele. Uute põlvete kommunistliku kasvatuse töös peab sellepärast darvinismile andma väga tähtsa koha, alates keskkoolist.

Nõukogude teadus ei karda kõige kaugemale ulatuvaid järeldusi, vastupidi, ta otsib innukalt neid järeldusi, kangekaelselt neid taotelles, sest ta teab, et teadus ja kommunism kui ühiskondlik kord on lahutamatud. Marksism-leninism eraldub nimelt endisest utoopilisest sotsialismist selle poolest, et ta ise on kindlaks teaduslikuks distsipliiniks.

Lenin ja Stalin, Marxi ja Engelsi töö suured jätkajad, relvastasid esirindliku marksismi-leninismi teooriaga massid, kes hävitasid maailma reaktsiooni tugevaima kantsi, kukutasid kapitalismi ja löid ühel kuuendikul maakera pinnast sotsialistliku riigi, kus esirindlikule teadusele on antud kõige kõrgem aukoht. Kuid nimelt sellepärast on nõukogude teadus kohustatud töötama kõigi teaduste edaspidise arendamise alal, eriti aga Darwini õpetuse alal, et vabastada darvinismi sellest piiratusest, mille raamidesse Darwini õpetust tahetakse sulgeda kapitalistlikes maades.

Nõukogude teadus peab otsustavalt võitlema kõigi darvinismi moonutamiste vastu, pseudo-darvinismi vastu, ürituste vastu asendada darvinismi mendelismiga, morganismiga või teiste antidarvinistlike õpetustega.

Neid ülesandeid meie täidame ja täidame lõpuni, evides oma käes nii võimast ideelist relva, nagu on seda ajaloolise ja dialektilise materialismi õpetus, see uue inimkonna juhtide ja õpetajate — Marxi, Engelsi, Lenini, Stalini — geniaalse mõtte suurim loomine.

KOHTUMINE ENDISE KOOLINÕUNIKUGA

KATKEND ROMAANIST „KULDVASIKAS”

ILJA ILF JA JEVGENI PETROV

Uks avanes ja trepile väljus auväärne isand mustade plekknööpidega sõduri-aluspükstes. Tema kaametel parafiinjatel põskedel ilutses kabe hall põsehabe. Säärane nägu oleks olnud tavaline möödunud sajandi lõpul. Tol ajal kasvatas enamik meestest näos just selliseid riiklikke, truualamlikke karvakaunistusi. Kuid nüüd, kus põsehabeme all polnud sinist esindumundrit ega maaarlindikesega kodanlikku aumärki, ega salanõuniku kuldtähekesega latse — nüüd näis see nägu ebaloomulikuna.

— Oh issand, — podises palkmajakese elanik, sirutades käsi tõusva päikesese poole, — jumal, jumal! Ikka needsamad unenäod! Just needsamad unenäod!

Seda kaevet väljendades hakkas vanamees nutma ja jooksis jalgu lohistades ümber maja. Õue keskele jõudnud tavaline kukk, kes samal hetkel valmistus kolmandat korda laulma, sööstis minema; kiiruga astus ta mõned tõttavad sammud, kaotas isegi sule, kuid toibus peagi, ronis aiale ja kuulutas juba sellest ohutust asupaigast maailmale hommiku saabumist. Kuid ta hääles kostis erutust, mille põhjustas majakese peremehe pealetükkiv käitumine.

— Neetud unenäod, — halas vanakese hääle. Bender silmitses üllatunult veidrat põsehabemikku, kelle taolisi nüüd võib leida vahest ainult konservatooriumi uksehoidja ministerlikus näos.

„Mis erakvähk see küll on?“ mõtles Ostap.

Vahepeal aga lõpetas ebaharilik härra oma tiiru ja ilmus vastaspoolelt uuesti trepile. Viivitas siin ja lausudes: „Lähen katsun veel korra“ — kadus ukse taha.

— Armastan vanamehi, — sosistas Ostap, — nendega pole kunagi igav. Tuleb ära oodata salapärase katsumise tulemusi.

Ostapil ei tulnud kaua oodata. Peagi kajas majake sammudest ja, selg ees, vajus vanamees trepile.

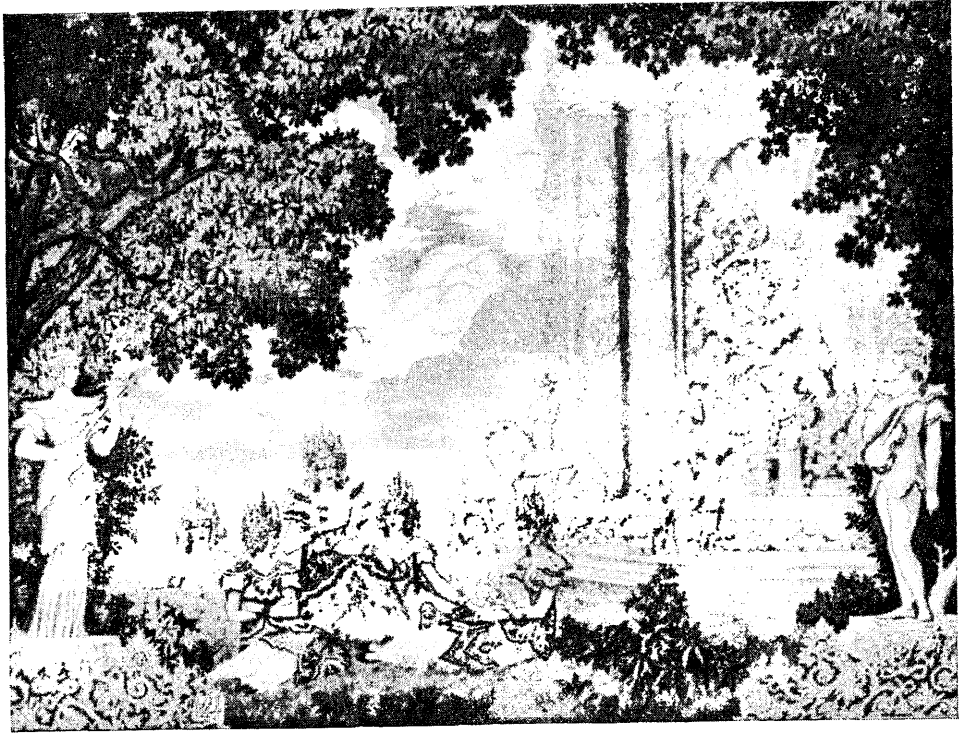
— Kõtt, kõtt! — hõikas ta šaljapinliku alatooniga hääles. — Ikka sama unenägu! A-a-a!

Ta pöördus ja omaenda jalgadele komistades siirdus otse Ostapi poole.

E. Uiralt

Monotüüpia

A. Grinev

Kompositsioon. Akvarell

Otsustades, et teotsemise hetk on saabunud, astus suur kombinaator puu tagant välja ja kahmas põsehabemiku oma võimsasse embusse.

— Mis? Kes? Mis lahti? — kisendas rahutu vanake, — mis on?! — Ostap paotas ettevaatlikult süle, haaras vanamehel käest ja raputas seda südamlikult.

— Tunnen teile kaasa! — hüüatas ta.

— Kas tõesti? — päris majakese peremees, liibudes Benderi õla najale.

— Justament, — vastas Ostap. — Ma ise näen tihtigi und.

— Aga mida?

— Igasugust.

— Aga siiski missugust? — käis vanamees peale.

— Noh, igasugust. Segu. Seda, mida ajalehtedes nimetatakse „Siit ja seal“ ehk „Maailma peegel“. Üleeile nägin unes näiteks mikaado matuseid, aga eile Sustsevi tuletõrjajate juubelit.

— Jumal! — lausus vanamees, — jumal! Milline õnnelik inimene te olete, milline õnnelik! Ütelge, kas te pole kunagi unes näinud mõnda kindralkubeneri või... isegi ministrit.

Bender ei ajanud vastu.

— Olen, — ütles ta lõbusalt, — kuidas muidu. Kindralkubeneri — läinud reedel nägin unes. Kogu öö. Ja mäletan, tema kõrval seisis veel paraadmundris politseimeister.

— Ah kui hea, — sõnas vanamees. — Aga kas te pole unes näinud tema kõrgust keisrit külastamas Kostroma linna?

— Kostromat? Oli niisugune unenägu. Lubage, kunas just... Nojah, 3. veebruaril k. a. Tema keiserlik kõrgus ja nende kõrval seisis veel, mäletan, krahv Frederix — teate niisugune õukonnaminister.

— Ah sa issand! — ärritus vanamees. — Mis me siin seisame. Palume alandlikult enda poole. Andestage, ega te pole sotsialist? Või parteilane?

— Noh, mis te! — sõnas Ostap heasüdamlikult. — Mis parteilane minan'd olen. Olen parteitu monarhist. Keisri ori, sõdurite isa. Üldiselt: „Tõuske kullid nagu kotkad, küllalt hädas oiatud...“

— Teekest, teekest kas soovite? — pobises vanamees, tõugates Benderit.

Maja liigestus kambriga toaks. Seintel rippusid vormikuubedes härrade pildid. Latside järgi otsustades teenisid need härrad omal ajal haridusministeeriumis. Voodi omas korratut ilmet, tunnistas sellest, et peremees veetis temas oma elu kõige rahutumad tunnid.

— Kas elate kaua sellise anakoreedina? — päris Ostap.

— Kevadest peale, — vastas vanamees. — Mu nimi on Hvorobjov. Siin, arvasin, algab uus elu. Aga vot mis sündis. Mõistke ainult...

Fjodor Nikita poeg Hvorobjov oli monarhist ja vihkas nõukogude korda.

See kord oli temale vastik. Tema, kunagine koolinõunik, pidi töötama kohaliku proleekulti metodoloogilis-pedagoogilise sektori juhatajana. See manas temas esile jälestuse.

Ta ei teadnud oma teenistuse lõpuni, kuidas mõista sõna „proleekult“ ja põlgas teda seetõttu veel enam. Kohaliku komitee liikmed kutsusid temas juba ainult oma välimusega esile tülgastuse värinad, nagu tegid seda muud kaastöölised ja metodoloogilis-pedagoogilise sektori külastajad. Ta vihkas sõna „sektor“. Oh see sektor! Ei iial eeldanud Fjodor Nikita poeg, kes hindas kõike õilsat, selle seas ka geomeetriat, et see kaunis matemaatiline mõiste, mis tähistab osa kaarjoonelise kujundi pinnast, nii labastatakse.

Ametis mürgitas Hvorobjovi kõik: koosolekud, seinalehed, laenuid. Kuid ka kodus ei leidnud ta oma uhkele hingele rahu. Kodus olid samuti seinalehed, laenuid, koosolekud. Tuttavad kõnelesid eranditult matslikest asjadest Hvorobjovi arusaamise järgi. Palgast, mida nad nimetasid töötasuks, laste abistamise hoogkuust, näidendi „Soomusrong“ sotsiaalsest tähtsusest. Kuhugi polnud pääsu nõukogude korra eest. Kui nukker Hvorobjov jalutas üksinda linna tänavatel, kostsid ka siin jalutajate jõugust nilbed laused:

... Siis me otsustasime kõrvaldada juhatause koosseisust...

... Aga ma ütlesin: teie RKK-st on üle primkaamera...

Ja silmitsedes nukralt plakateid, mis kutsusid kodanikke täitma viisaastakut nelja aastaga, kordas Hvorobjov ärritatult: — kõrvaldada koosseisust! Primkaamera! Nelja aastaga! Matside valitsus!

Kui metodoloogilis-pedagoogiline sektor üle viidi katkestamata nädalale ja puhaste pühapäevade asemele said Hvorobjovi puhkepäevadeks mingisugused violetsed viiendad päevad, nõutas ta endale iiveldusega pensioni ja asus elama kaugele linnast välja. Nii toimis ta selleks, et eemalduda uuest korrast, mis vallutas ta elu ja häiris ta rahu.

Terved päevad istus monarhist-erak kaldajärsakul ja püüdis linna vaa-deldes mõelda meeldivaist asjust. Palvustest mõne kõrge isiku nimepäeva puhul, gümnaasiumieksamitest, sugulastest, kes teenisid haridusministeeriumis. Kuid üllatuseks hüppasid ta mõtted alati nõukogude ebameeldivustele. „Mis nüüd küll tehakse selles neetud proleekultis?!“ mõtles ta. Pärast proleekulti meenusid talle juba päris võimatud episoodid: esimese mai ja oktoobri rongkäigud, perekondlikud klubiõhtud loengute ja õllega, metodoloogilise sektori poolaasta aruanne.

„Kõik võttis minult nõukogude võim,“ mõtles endine koolinõunik. „Seisuse, aumärgid, austuse ja raha pangast. Ta vahetas isegi mu mõtted. Kuid on niisugune ala, kuhu enamased ei pääse, — need on unenäod, mida läkitab inimesele jumal. Õo saadab mulle rahunemise. Unes näen seda, mida mul meeldib näha.“

Juba järgmisel ööl nägi Fjodor Nikita poeg õudset und. Talle näis, et ta istub ametiasutuse koridoris, mida valgustab petrooleumilamp. Istub ja teab, et teda iga minut võidakse kõrvaldada juhatuse koosseisust. Äkki avaneb rauduks ja sealt sööstavad sisse kaastöölised kisaga: „Hvorobjovi töökoormat tuleb tõsta!“ Ta tahab joosta, kuid ei saa.

Fjodor Nikita poeg ärkas südaööl. Ta palus jumalat, viidates temale, et nähtavasti on toime tulnud tüütu segadus, ja unenägu, mis oli määratud vastutavale, võib-olla koguni parteilisele seltsimehele, saabus valeaadressil. Tema, Hvorobjov, sooviks sissejuhatuseks näha unes keiserlikku väljumist Uspenski peakirikust.

Rahunenult uinus ta uuesti, kuid jumaldatud monarhi näo asemel nägi ta silmapilkselt kohaliku komitee esimeest seltsimees Surzikovi. Ja siitpeale külastasid Fjodor Nikita poega igal ööl mõistmatu järjekindlusega ühed ja samad eeskujulikud nõukogude unenäod. Ta uneles liikmemaksumustest, seinalehtedest, esimese köök-vabriku pidulikust avamisest, krematooriumisõprade seltsi esimehest ja suurtest nõukogude lennusaavutustest.

Monarhist mõirgas unes. Ta ei soovinud näha krematooriumisõpru. Ta ihkas näha äärmist parempoolset Riiginõukogu liiget Puriskevitšit, patriarh Tihhonit või koguni lihtsat rahvakoolide inspektorit. Kuid ei midagi säärast. Nõukogude kord tuiskas isegi monarhisti unelmatesse.

— Ikka samad unenäod! — lõpetas Hvorobjov nutuselt. Neetud unenäod!

— Teie asi on halb, — väitis Ostap kaastundlikult, — nagu öeldakse, olemus määrab teadvuse. Kui juba elate kord nõukogude maal, peavad teil olema ka nõukogude unenäod.

— Ei minutitki puhkust, — kaebas Hvorobjov. — Ükskõik mida. Olen juba kõigega nõus. Ärgu olgu Puriskevitš. Olgu kas või Miljukov. On ikkagi kõrgema haridusega inimene ja südames keisririiklane. Kuid ei!

— Ma aitan teid, — ütles Ostap. — Mul on tulnud ravida sõpru ja tuttavaid Freudi järgi. Unenägu — on pisiasi. Peaasi on unenäo põhjuste kõrvaldamine. Põhjuste põhjuseks on nõukogude võimu olemasolu. Kuid antud momendil ma teda kõrvaldada ei saa. Mul pole lihtsalt aega. Olen nimelt turist-sportlane ja pean praegu veidi oma autot parandama, nii et lubage teda veeretada teie kuuri. Kuid põhjuste pärast ärge muretsege. Ma kõrvaldan ta tagasitulekul. Andke ainult aega sõidu lõpetamiseks.

Rasketest unenägudest juhmunud monarhist lubas lahkele ja vastutulelikule noormehele armsasti kuuri kasutamist. Ta heitis palitu särgile, pistis kalossid paljaste jalgade otsa ja väljus Benderi järel õue.

— Tähendab siis, et võib loota? — päris ta, vudides oma varase külalise taga. — Tingimata, — vastas komandör hooletult, — niipea kui nõukogude võim kaob, muutub teil kohe kuidagi kergemaks. Pange tähele...!

Sepp

Taob kogu päeva ikka kill ja kõll:
kord rautab hobust, kord teeb tünnivitsa.
Ta paljast rinda katab nahkne põll,
suur sonimüts peaaegu silmi litsub.

Nõrk valgus tungib läbi aknaprao,
kus plekitükid löödud kattedeks ette.
Suits, nõgi korraks aurupilve kaob,
kui raud on pandud karastuseks vette.

Laup sepal ääsitulest higine,
suunurka, ninna kogund viilipuru.
Ta käega, mis on tugev, pigine,
nii tihti mütsi silmilt taha surub.

Kolmkümmend aastat rauda tagudes
siin sepikojas tema elu möödunud.
Näojoonte kortsulistes vagudes
töörõõmud, vaevad kindlaks pilguks sööbund.

Kurjategija

Ema pilgati. Naerdi. Süljati.
Õeldi: „Raiskuläind tüdrukuraibe!“
Nii ka lapsuke sündides hüljati...
Halises tilluke kaebe.

Võimsaks mõrtsukaks kasvas ometi.
Ta märatses. Plaanitses. Tasus.
Elu kui suurt tappis kometit...
Sunniteel vanglasse asus.

Sügise metamorfoosid

Sügisene algab püha,
korduv omamoodi.
Kogu päevi kestvas mühas
kuldsed pildid loodi.

Need on pildid, milles lihtsus
kroonib väikest hinge.
Sisemuse mitmekihtsust
märgib kõrgepinge.

Ja sa nutaks, naeraks, hõikaks
üle teise kalda,
vaheseinad pooleks lõikaks
tundmatusse valda.

Tundmatuses keegi lendab,
jättes järel ohke.
Mitmekordselt sinus endas
rõõmusid on rohkem.

Sügisesse kõik su vaevad
mõistmatult on kadund.
Neist on võlvund kõrge taevas,
saanud lehte sadu.

Päike ajutises lõõmus
tantsleb leheprügis . . .
Kõik sust möödub kuldses rõõmus,
vaevad moondand sügis.

Ja siis algab jälle müha,
keegi naerab, nutab.
Sina kõiges selles üha
rõõmus kaasa ruttad.

KARL MAID

KUNSTIKÜSIMUSI

BORIS LUKATS

TOIMETUSELT

Viisnurga“ kunstiosakonna toimetusele on tulnud mitmelt poolt sooviavaldusi ja järelepärimisi, millest ei saa vaikides mööda minna. Eriti palju on olnud väitlusi ja pärimisi eesti kunsti tuleviku kohta. Peame tunnistama, et meil puudub veel asjatundlik marksistlik kunstikriitika, mis ainuüksi saaks neid küsimusi küllaldase põhjalikkusega valgustada.

Käesolevas numbris on toodud reproduktsioone eesti kunstnike töödest, et neid töid vaadelda uutest seisukohtadest. Toimetus palub ka lugejaskonda selles kaasa aidata ja oma selgitavaid ja polemiseerivaid seisukohti toimetusele saata. Sellega võimalduks kunstiküsimuste laiem ja igakülgsem valgustus. Ja selle kaudu saaks toimetus kontrollida ja õigesti suunata oma tegevust.

KUNSTIPOLIITILISI SEISUKOHTI

Kunstis pole midagi muutunud, kunst elab oma seaduste järgi, teda ei saa ega tohi suunata, kunsti mõte on kunst ise... Neid ja sellesarnaseid vaateid avaldatakse kunstnike poolt, kel veel on kaalu kunstielus. Kunst võib-olla on veel vähe muutunud, kuid peab muutuma paratamatult, sest kunstil on uues sotsialistlikus ühiskonnas uued ülesanded, uued sihid, uus sisu. Meie ühiskonnas oli ja on praegugi veel „petruskasid“, kes loevad lugemisprotsessi pärast, vaatavad pilte vaatamisprotsessi pärast, teevad kunsti kunsti pärast — see ei saa enam pooldatav olla. Nüüd see oleks ainult täiskasvanud inimeste kultuurne mäng.

Nõukogude Liidus, kelle kodanikud meigi nüüd oleme, küsib tööline igalt kunstnikult igast kunstiharust: kas oled ka lõpuni ehtne realist oma kunstis? Kas oled seotud tõelisusega, tõsieluga küllalt tugevasti? Kas kajastad oma kunstis seda tõelisust küllaldase armastuse ja loomingulise pingega? Kas sinu kunst on kantud meie ajastu parimatest ideedest? Tööline ootab sellele jaatavat vastust. Kunstniku vastuseks on ta kunstiteos.

Meie olukord on muust NSVL-st veel mitmeti erinev. Meil tuleb sotsialism algusest peale ehitada. Paljud pole küllalt teadlikud üleschituse meetodist ega praegu vajalikust taktikast. Seepärast ei saa nad oma võimeid tõhusalt rakendada. Et seda suuta, peab mõistma nii momendi olukorda kui ka nägema oma tegutsemise sihti, õppides seda algallikaist. Seda peavad tegema ka meie kunstnikud, et nad lühima aja jooksul saaksid jaatavalt vastata espool esitatud küsimustele.

Aastal 1918 ütles Lenin: „„Ilma meieta ei saada toime“ — nii lohutavad ennast kapitaliste ja kapitalistlikku riiki teenima harjunud intelligendid. Nende jultunud arvestus

ei pea paika: juba nüüd haritud inimesed eralduvad, minnes üle rahva poole, töötajate poole, aidates murda kapitali teenrite vastupanu. Ja organisatsioonilisi talente on talupoegadel ja töölisklassil palju, ja need talendid hakkavad alles end ära tundma, ärkama, püüdlema elavale, loomingulisele, suurele tööle, ise käsi külge panema sotsialistliku ühiskonna üleshitamisele.“ Need sõnad on tähelepanuväärsed, nad sobivad meiegi aja iseloomustamiseks.

Raske, sangarliku aasta olles möödunud, Lenin ütles: „Nüüd on meie kohus neid talente leida ja tööle rakendada.“ Oleme õnnelikud, meil pole vaja oodata aasta möödumist. See on päevaprobleem — rakendada üleshitavasse töösse suutelisemate kunstnike kaader.

Lenin käsitles kunsti ja selle ülesandeid talle omase erakordse selguse ja lihtsusega: „Kunst kuulub rahvale, ta peab tungima oma sügavaimate juurtega töötajate laiate masside hulka. Ta peab olema arusaadav neile massidele ja nende poolt armastatud. Ta peab ühendama nende masside tunde, mõtte ja tahte, neid tõstma. Ta peab neis äratama kunstnikke, neid arendama.“ Neid ülesandeid ei täida kõrvalseisja „objektiivsel“ ellu suhtuv kunstnik. Poliitiline teadlikkus, marksismi-leninismi aluste põhjalik omandamine ja sellel põhjenev tegevus on möödapääsmatu. Ainuüksi see võimaldab praegu suurimat kunstilist mõjuvõimu, sest kunstiline töö seisneb kunstniku teoses aluseks olnud kogemuse ja vaatlaja kogemuse ühtelangeamisest. Kunstniku ja esirindliku proletariaadi ning töötava rahva ühised püüdlused, võitlused, mured ja rõõmud on seega ulatuslikuma ja kunstiküpsema loomingu eeldusteks. Individualistlikud, formalistlikud tendentsid kunstis on eraldustendentsid, omades seega juba tuumas hävimise, väljasuremise paratamatust. Nad langevad elust kõrvale kui viljatud, tühjad, tarbetud. Oleks aga ekslik arvata, et ka seni loodud kunstiväärtused, mida kannavad formalistlikud tendentsid, tuleks n-ü. üle parda heita. See järeldus oleks liialdus. Kogu kodanliku kultuuri suund on proletaarlikule kultuurile vaenuline, kuid sellest ei järgne selle kultuuri saavutuste hülgamine. Et aga selliseid puristlikke vaateid on avaldatud „kindlat suunda“ hoidvate seltsimeeste poolt, toome allpool sellele küsimusele Lenini antud selgituse: „Selle selge arusaamiseta, et proletaarlikku kultuuri saab chitada ainult inimkonna kogu arenguga loodud kultuuri täpse teadmise, ainult selle ümbertöötamisega — selle arusaamiseta meie seda ülesannet ei lahenda. Proletaarlik kultuur ei ilmu, karates välja teadmata kust, ei ilmu nende inimeste väljamõeldusena, kes nimetavad ennast proletaarliku kultuuri spetsideks. See kõik on täielik jama. Proletaarlik kultuur peab ilmuma selle teadmiste vara seaduspärase arenguna, mis inimkond välja töötas kapitalistide, mõisnike, ametnike ühiskonna surve all. Kõik need teed ja teekesed viisid ja viivad ning jätkavad viimist proletaarlikule diktatuurile...“ Eelnevas paneme tähele eriti kultuuri ümbertöötamise nõuet. Selles on lai tööpõld ka tulevase marksistlikule kunstikriitikale, mis oma olult saab esirindlik ja edasist arenguteed rajav.

Eesti senist kunsti ei saa enam töötavale rahvale esitada mingi „objektiivse“ omaette väärtusena, nagu ei saa kunstisseggi suhtuda „erapooletult“, vaid ainult marksistlikult, s. t. kommunismi, ülemaailmalise revolutsiooni ja lõpuks klassideta ühiskonna taotlemise seisukohalt. Kunstil ja kunstnikel on selles tohtu suured (taotluste eri staadiumidel muidugi erinevad) ülesanded.

NSVL-s on juba püstitatud löökeesmärk — tõsta rahva vaimne tase vaimse töötajate tasemele ja ka hoida sellel tasemel. Meie noore ENSV kunstnikele peaks see siht eriti

ergutav olema (kõigepealt muidugi endaarendamiseks), sest esimest korda eesti rahva ajaloos rahvas kutsus kunstnikku, ja esimest korda kunstnik töötab mitte metseenile või „ei-tea-kellele“, vaid kalleimale — töörahvale. Tahaks veel kord rõhutada, et kõik senine on materjal, millest ei tohi hoolimatult ära heita midagi väärtuslikku, vaid ainult rangelt puhastada kõigest iganest ja kahjulikust.

MÕNED SÕNAD HALEDUSTUNDEST

Järgnevas puudutame haledustunde, „humanismi“ probleemi. Eriti meie kaugema mineviku kunst tunneb paljusid töid, kus härraskunstnik on kujutanud alamrahvast võltsriideis, liigutavalt kenana, ilustatuna. Nii on maalinud Köler, Maybach, von Neff ja paljud teised nimega ja nimeta kunstnikud. See elu sentimentalistlik käsitlus on juurdunud niivõrd sügavale, et hoolimata igasugustest moevooludest ja ismidest nii kirjanduses kui kujutavas kunstis on see „hale-armsas“ suhtumine inimesse nii mõneski kunstitöös ikka veel määrav. Tõel baseeruv idealiseerimine on mõeldav ja pooldatav, kuid ebatõel baseerudes on ta hävitavalt demoraliseeriv. Seekord kunsti kirjandusega illustreerides toome sellise haledustunde iseloomustamiseks M. Gorki käsitluse ennesõjaaegsest vene kirjandusest üksiknähtuse varal, selle ilmekuse pärast. Gorki kirjutab tolleaegseist kirjanikest:

„... kirjanikud, võttes prostituudi ning näidates teda meile armsa, tagasihoidliku ning tundliku tüdrukuna, nagu ütleksid meile: „Vaata, müüdav naine, aga on hoidnud endas alles parimad inimlikud omadused!“ — Ja iga kirjanik ütles nagu sellega, uhkelt ümber vaadates: „Vaat missugune ma olen! Isegi prostituudis avastasin inimese!“ — Ja lugejad juubeldasid: „Braavo, ta avastas isegi prostituudis inimese!“

Nii toimis uus inimene: tõusis prostituudi ja teiste alandatud ja rõhutatud inimeste õlgadele ja näitas end publikule, ja publik temast kinni hakates tõusis ise ka nagu veidikese üle oma tavaliste tunnete, mõtete ja soovide, üle oma vanade pärimuste ning orjaliku kasvatuse.

Ja kõigile näis, et on tekkinud uus inimene, et on teostust leidnud uued vahekorrad. — Kuid see on illusioon, see on endapete.“

Märkides, et niisugune idealiseerimine oli võlts: prostituut ei ole siiski vooruste kehas- tus, Gorki jätkab: „... tehes prostituudi, maamehe ja teised alandatud ja rõhutatud inimesed mingiks pjedestaaliks, millele astudes seltskond näeb end heldena, kultuursena ja humaansena. — tema, see seltskond, olles astunud sellelt pjedestaalilt maha, läheb koos oma kirjanikega samasse avalikku majja, võrgutab teenijaid ja jätkab üldse inimese rõhumist ja alandamist mitte vähema andumusega kui orjaajalgi.“ See on killuke võltsi aluse ulatuslikust probleemist kunstis.

KOLM MAALI

Möödunud aastal E. Haamer esitas maali „Pime“, millest on ilmunud ka reproduktsioone. Töö leidis tunnustava arvustuse. Leiti hästi edasi antud olevat Saaremaa raske, põualine elu. Maali sisu: inimesed, neist üks pime vanamees ja kõhetu laps, lähevad raskelt, ilmse vaesuse ja lootusetuse surve all. Maastik samailmeline — viletsuses kiratsev. Kunstnik oli püüdnud võimalikult masendavamana esitada saarlase elu, mida oleksid pidanud

elama ka lapsed, kui nad kirjeldatud olukorras üldse oleksid ellu jäänud. Maalis kinnistatakse elu lootusetut viletsust, millest pole ega saagi olla kellelgi pääsu. Selle maali vaatlemisel tekkis kibestus, et kunstnik näeb nii kitsalt Saaremaa maad ja rahvast. Iga kunstitöö on üldistus, ta mõju on ülekantav teistelegi elunähtustele. „Pimeda“ kokkuvõtte, üldistus on: elu on hädaorg, sellest pole sul pääsu. See üldistus on vale. Väita, kinnistada viletsuse paratamatust — on vaimne lühinägelikkus, ajaloo ignoreerimine. Rahva viletsus ei ole lootusetu paratamatus, sellest survest vabanemiseks võitlevad töörahva parimad pojad.

See töö oli sisult vastuvõetav kodanlikes ringides, kellele osa rahva rõhutatud olukord ja seda olukorda tingiv riigistruktuur tundus paratamatuna, andes õigustust filantroopia-tegevusele. Haameri maal nagu ütles: „Näete, kui viletsad nad on, annetage vaestele.“

Vaadeldes Liimandi maali „Sügis“ ei saa tekkida neid tundesuundi, mida äratav Haameri „Pime“. Oluline vahe on siin mitte süžees, vaid tendentsis, kunstniku püüdluste suunas, ta l ä h t e k o h a s. Olgugi Liimandi maal apoliitiline (s. t. probleeme otseselt mitte tõstev ja seega neid ka mitte lahendav ega lahenduse realiseerimisele kutsuv, sundiv), on ta täis vihjeid töörahva tõsisemale, jõulisele arenemisvõimalusele. Selle töö romantika ei ole mingi alistuvuse, orjatöö romantika. Selles kujutust leidnud rahva jõud on suuteline saavutama oma töö ja töötamise vabadust. Selle romantismi aluseks on elu põhiline materiaalsus. See töö ei masenda vaatlejat, vaid viljastab, äratav energiat, mis on nüüd nii tarvilikud uue eluvormi ja elumõtestamise teadlikuks teostamiseks. Samalaadselt mõjub L. Miko „Kivikangutaja“. Töö, mis ei taotle kujutatava konkreetset, täpsust üksikasjus — seda enam aga kogu sisu jõulisust. Siin on kujutatud ärkamata jõudu, mitte vaenulist, vaid optimiseerivalt lähedast.

REPRODUKTSIOONIDE PUHUL

Käesoleva „Viisnurga“ numbri eesti kunstnike tööde reproduktsioonide valikul on arvestatud ainult seda mitmekesisust, mis on vägagi iseloomulik meie kunstile. Kunstnike senist hinnangut ega kultuurpoliitilist osatähtsust pole arvestatud.

Nende reproduktsioonide vaatlemisel, jättes põhjalikuma käsitluse edasiseks, märgime esijoones eriilmelisust, nii välist kui ka sisulist.

Eesti kunsti käsitluses on H. Kompus väitnud üldiselt: „Kus ühiskond vajab kunsti, kus kunst on ühiskonna funktsiooniks, seal kujuneb ja õitseb stiil; kus kunsti kasutajaks on jäänud üksik, seal stiil kiduneb ja hävib.“¹ See väide leiab tõestust ka eesti kunstis, kus stiiliks oli ainult kunstnike eri stiilide summa, kus tarbija „polnud teada“.

Oli püütud küll stiili luua, rahvuslikku ja omapärast — see ei õnnestunud ega saanudki õnnestuda, olles rajatud ainult mineviku kultusele oleviku kultuuris! Kr. Rauda, kellelt on üks reproduktsioon ka käesolevas numbris, hinnati rahvusliku kunsti eeskujumeistriks — vaevalt aga see vaade saab püsima jääda, sest kunstitöö vorm ei saa olla ainumäärav.

Iseloomustuseks toome veel ühe H. Kompuse kokkuvõtte: „Kunst meie tavalisele suhtumisele, mis isoleerib kunstniku isikut, on midagi isoleeritult — individuaalset; ja mitte

¹ H. Kompus, „Ühiskondlikkuse kajastusi eesti kunstis“. Äratrük „Ühisabi“ albumist „V aastat“, lk. 6.

ainult seda, vaid, nähes kunstiteoses spetsiaalselt aretatud ja harjutatud spetsiaalsete võimete vilja, kunst üldse on meile ka midagi hoopis spetsiaalset. Laitmatu järjekindlusega nõuamegi kunstnikult siis ka isikupärasust.“¹

See isikupärasuse nõue on ka vilja kandnud. Grinevi, Lutsu, Viiralti² töid vaadeldud, vaevalt saab kahelda, et see omapärasus on olnud üks loomingu väga tähtsaid impulsse. Omapärasuse otsimine tahtliku, kunstliku isiku-stiili kaudu on aga viinud kunstnikke kaugemale elust, eluprobleemest — seega oli saavutatud lõhe kunstniku ja laiema rahvahulga vahel, kuni tuli konstateerida fakti: rahval ja kunstil pole midagi ühist.

See otsustus pole üldmaksev. Kunstnikel, eriti noortel, oli siiski natuke ütelda, nii näiteks reproduktsioonideski võime märgata nii Võerahansul kui Mätikul tugevat dokumenteerimist, Hoidrel tööelu liikuvuse, Kullil, Sagritsal esemelikkuse esiletõstmist, s. o. küllalt kindlat ja tervet suhtumist ümbrusesse. See kõik on aga esimesi samme, lähtekohti edasiseks loominguks — kus elu ja selle avalduste sügav kriitika, kunstniku selge suhtumine ja tundeaktsendid on määravamaid kunstiloomingu eeldusi.³

¹ H. Kompus, op. cit. lk. 2.

² Viiraltilt on reprodutseeritud kaks tööd, mis on valminud umbes 15-a. vaheajaga. Nende puhul tuleb tähele panna määratu suurt arengut formalistlikult „Monotüüpialt“ realistliku, kunstiheda „Mehe peani“. Arengu tee formalismist realismini on iseloomulik suurte annete juures, kinnistades realismi kui kunsti meetodi ja stiili arengu enese lõppsihti.

³ ENSV KKK Sihtkapital kuulutas välja võistluse kujutatavate kunstide kolmel erialal (vt. „Viisnurk“ nr. 1, „Ringvaade“) tähtpäevaga 15. nov. k. a. Neid kunstnike võistlusi ei tarvitse vaadata ainult kui tööhanke võimalusi — neist peab nähtuma, mida kunstnikud suudavad ja tahavad pakkuda töötavale rahvale. Seepärast on eriti põhjust oodata võistluste tagajärgi.

LAUL JAHIKULLIST

MAKSIM GORKI

Otsatu, laisalt rannal õõtsuv meri on vajunud unne ning lamab liikumatuna kuupaistest sinetavas kauguses. Mahedalt ning hõbedaselt on ta ühte sulanud seal lõunataevaga ja magab sügavat und, peegeldades sulgjaid, liikumatuid pilvede läbipaistvaid kangaid, mis ei varja tähtede kuldseid kirju. Näib, nagu kumarduks taevas merele üha lähemale, püüdes mõista, mida sosistavad vaibumatud, uniselt rannale loksvad lained.

Kirdetuules paindunud ja moonutatud puudega kaetud mäed on tõuganud järsult oma harjad üles sinikõrve poole; soojuse ja õrna lõunamaa öö sumeduse hõlmas on nende karmid kontuurid ümmardunud.

Mäed on uhkelt mõttekad. Nende varjud on langenud lopsakaile, rohekaile laineharjule ja katavad neid, nagu tahtes peatada lainete liikumist, vaigistada vee lakkamatut loksumist ning lämmatada vahu hingust — kõiki kõlasid, mis häirivad alles mäeharjade taha varjatud kuusinna uppuvat vaikust ümberringi.

— A-ala — ah-a — akbar!... õhkab tasa Nadõr-Ragim-Oglõ, vana ja pikk hallipäine, lõunapäikeses põletunud krimmi tšabaan, kõhetu ja tark rauk.

Lamame kõrvuti liival mäest irdunud tohtu suure sammaldunud kivi, kurva ning morni kivi kõrval, mille merepoolsele küljele on lained uhtnud kõntsa ja adrusid ja mille varjus näib kivi olevat kõidetud ahta liivaviiru külge, mis eraldab merd mägedest. Meie tulelõkke leek valgustab kivi mäepoolset külge. Tuli loidab, võibseb, ja igivanal, sügavatest kurdudest lõhes-tatud kivil tormlevad varjud.

Me keedame Ragimiga äsjapüütud kaladest itti ja oleme mõlemad meeololus, kus kõik tundub viirastuslikuna, hingestatuna, tajutavana, kus süda on nii puhas, nii kerge ning pole mingeid soove peale soovi mõtelda.

Ent meri paitab randa, lained lailavad nii leebelt, nagu tahaksid nad paluda luba soojendada end lõkke paistel. Ajuti kostab laine üldisse kooskõlla teistest kõrgem ning vallatum heli — üks julgem laine on jõudnud meieni.

Ragim lamab rinnuli liivikul, pea mere poole, ja silmitseb käsipõsekil halli kaugust. Tema karvane lambanahkne müts on vajunud kuklasse ja merelt kandub värskaid puhanguid ta kõrge, peente kurdudega kaetud lau-

bani. Ta mõtiskleb valjusti, küsimata, kas ma kuulan teda, nagu kõneleks ta merega.

— Jumalale ustav inimene pääseb paradiisi. Aga kuhu jääb see, kes ei kummarda jumalat ega prohvetit? Võib-olla on ta siin selles merevahus... Ja need hõbetäpid veepinnal, kes teab, kas pole needki... tema?

Tume, võimsalt laiuv meri helestub, veele laskuvad hooletult heidetud kuulaigud. Kuu on juba kerkinud kaharate mäeharjade tagant ning valab mõtlikult oma valguse talle tasaselt vastu õõtsuvale merele, rannale ja kivile, mille kõrval me lamame.

— Ragim!... jutusta muinaslugu!... palun ma vanameest.

— Milleks? pärib Ragim, pöördumata minu poole.

— Muidu! Mulle meeldivad su muinaslood.

— Olen juba kõik jutustanud... Enam ma ei tea.

Ta tahab, et ma paluksin teda. Ma palun.

— Tahad kuulda laulu? küsib Ragim nõus olles.

Ma ootan, ja nukral, poollaulval häälel, püüdes säilitada vana laulu omapärast meloodiat, ta jutustab.

1

„Kõrgele, üles mägedele ronis Nastik, pugesp seal niiskesse mäekurru ja tõmbunud kerra, vaatas alla merele.

Kõrgel taevast säras päike, mäed aga lõõmasid palavuses taeva poole ning all pekslesid lained vastu randa.

Aga pimeduses mäekuru mööda tungis merele vastu vahune voog, kõlitas kaljukividega.

Hõbehall, vägev voog, üleni valges vahus, läbis mägesid ning langes vihaseks unnates merele.

Äkki sinna mäekurru, kus pesitses Nastik, langes taevast Jahikull, rind purustatud ja suled verised.

Järsult karjatades langes ta maha ja peksles haavatud rinnaga jõuetus vihas vastu kõva kivi.

Nastik kokkus, roomas kähku eemale, aga seal taipas ta, et linnul on elada ainult paar-kolm viivu.

Ta ronis vigastatud linnule lähemale ja sisistas talle vastu:

— Kas hakkad surema?

— Jah, pean surema! — vastas Jahikull sügavasti hingates. — Olen kaunitult elanud!... Tunnen õnne!... Vapralt olen ma võidelnud. Olen näinud taevast... Ei näe sa teda nii lähedalt. Sina vaeseke!

— Mis on taevast? — tühi koht. Kuidas saab seal roomata? Siin on mul suurepärane... niiske ja soe!

Nõnda vastas Nastik vabale linnule ja naeris endamisi tema sonimisi.

Ja nii ta mõtles: kas lendad või roomad, lõpp on teada: muld matab kõiki, põrmuks saab kõik . . .

Kuid julge Jahikull võpatas äkki, ajas end sirgu ja heitis pilgu mäekurule.

Halli kivi vahelt nirises vett, pimedas lõhestikus oli umbne ning läpane lehk.

Ja Jahikull hüüatas kurbuse ning valuga, võttes kokku kogu jõu:

— Oo, kui ma võiksin korra veel taevasse tõusta! Suruksin vaenlase vastu haavatud rinda ja . . . sinna ta lämbuks . . . Oo, lahingu õnn! . . .

Nastik aga mõtles: „Mõnus elu peab olema taevas, kui ta nõnda oigab!“

Ja ta soovitas vabale linnule: „Liigu aga lõhestiku äärele ja visku alla! Eks kannavad sind tiivad ja võid elada viivu oma vallas.“

Ning Jahikull võpatas ja lähenedes uhke hüüuga kuristikule, liikus libisedes limasel kivil.

Ta jõudis kuristiku servale, tõstis tiibu, hingas kogu rinnaga, silmad tal välgatasid ja ta veeres alla.

Ning libisedes ise nagu kivi mööda kaljusid, langes ta kiiruga, murdes tiivad ja kaotades sulgi . . .

Voog tabas ta teel, pesi verest puhtaks, ehtis vahuga ja kandis ta merre.

Lained aga pekslesid nukralt kohisedes vastu kive . . . Ning linnu korjust polnud näha vee avaruses.

2

Lamades kaljupraos mõtles Nastik kaua linnu surmast ja kirest taeva poole.

Ning ta vaatas kaugusse, mis paitab igavesti silmi õnneulmaga.

Mida nägi aga surnud Jahikull ses põhjatus ning ääretus kõrves? Miks häirivad temasugused isegi pärast surma teiste hingerahu oma taevalennu-armastusega? Mida teavad nad sealpoolsest? Aga minagi võiksin kõike seda teada saada, kui kas või hetkekski tõuseksin taevasse.

Nagu öeldud, nõnda tehtud. Kerra tõmbudes hüppas Nastik õhku ja sätendas kitsa lindina päikeses.

Kes on loodud roomama, see ei tohi lennata! . . . Seda unustades kukkus ta kividele, aga ta ei saanud surma, vaid naeris . . .

— Vaat nüüd ma tean, milles peitub taevalendude võlu! Langemises! . . . Veidrad linnud! Tundmata maad, igatsevad nad kõrgele taevasse ning otsivad elu kuumas kõrves. Seal on ju ainult tühjus. Valgust seal on, ent puudub toit ja tugipind elavale loomale. Milleks see uhkus? Milleks etteheitid? Selleks, et nendega katta oma ihade meeletust ja varjata oma kõlbmatust

elutöoks. Veidrad linnud! . . . Aga enam mind nende kõned ei peta! Tunnen isegi kõike! Olen taevast näinud . . . Olen tõusnud üles, mõõtnud laotust, tundnud langust ega ole saanud häda, vaid kindlamalt ma endasse usun. Las need, kes ei saa armastada maad, elada pettest. Mina tunnen tõde. Ja nende kutsetesse mul pole usku. Maast loodud, elan maast.

Ning Nastik tõmbus kivil kerra, tundes uhkust enda üle.

Valguse kiirgavas paistes sätendas meri ja ägedalt pekslesid lained vastu randa.

Nende lõvimõirges mürises laul uhkest linnust, kaljud värisesid nende löökide all ja taevas värises nende võimsast laulust:

Vaprate meeletust kiidame laulus!

Vaprate meeletus — elutee tarkus! Oo, julge Jahikull! Võitluses vaenlaste vastu verest nõrgusid tühjaks . . . Saabub aga aeg — ja sinu kuuma vere piisad sähvivad elu öös ning läidavad uljaid südameid meeletu valguse ning priiuse ihaga.

Oled küll surnud! . . . Aga vaimuvõimsate ning julgete laulus jääd sa igaveseks eeskujuks ja uhkeks kutseks valguse ning priiuse poole.

Vaprate meeletust austame laulus! . . .“

★

Vaikib mere opaalne kaugus, — laulvalt loksuvad liivale lained, ja ma vaikin, silmitsedes vete avarust. Voogudele ilmub üha enam kuukiirte hõbedasi laike . . . Tasa läheb keema meie katel.

Üksik laine läheneb mühades Ragimi pea poole.

— Kuhu sa lähed? . . . Käi minema! — käsib Ragim, vehkides tõrjuvalt käega laine poole, ja laine libisebki kuulekalt tagasi merre.

Mulle ei näi kaugeltki veider ega kohutav laineid hingestava Ragimi temp.

Kõik ümbruses on imeliselt eluküllane, mahe ja hellameelne. Meri on nii mõjuvalt rahulik ja vete värskeis puhanguis mägedele, mis pole päeva kuumusest veel jahtunud, on varjul nii palju vägevat, vaoshoitud jõudu. Tumesinisele taevale on kirjutatud kuldsete tähekirjadega midagi pidulikku, hingekõitvat, midagi magusa ilmutuse aimusega mõistust rahutuks tegevat.

Kõik uinub, kuid uinub pinge-ärksalt, ja näib, nagu juba järgmisel hetkel võpataks kõik unest ning hakkaks kõlama ütlemata mahedate helide sujuvas harmoonias. Need helid jutustavad maailma saladusist, selgitavad neid mõistusele ja siis kustutavad selle kui virvatulukese ning ahvatlevad hinge endaga kaasa kõrgele tumesinisesse otsatusse, kust talle vastuvirelevad tähtede kirjad hakkavad kaasa helisema võimsa ilmutuse muusikaga.

Tõlkinud Jüri Šumakov

MIHHAIL ŠOLOHHOV

JÜRI ŠUMAKOV

Mihhail Aleksandrovitš Šolohhov on kahtlemata suurim kaasaja Nõukogude Liidu kirjanik, kelle kirjanduslik anne on võrsunud ja arenenud puhtal kujul uues sotsialistlikus tõelisuses.

Tema laialdase kuulsusega võrreldes on Šolohhov aastatelt veel üsna noor. Ta on sündinud 24. mail 1905. aastal Kružilino talus Vešenskaja stanitsas, endise Doni sõjaväe oblastis. Huvi kirjanduse vastu on Šolohhov saanud emalt, andekalt ja targalt talunaiselt, kes kandis armastavat hoolt selle eest, et poeg tutvuks kirjandusega. Šolohhovi isal seevastu polnud määravat tähendust poja isiksuse kujunemisel. Isa tegutses väga mitmesugustel ametialadel: oli põllumees, poesell, auruveski valitseja, veiste ülesostja jm.

1918. aastal oli Šolohhov kolmeteistkümne-aastase noorukina sunnitud katkestama oma õpingud gümnaasiumis. Doni ääres möllas verine sõjakeeris. Sest ajast peale pole Šolohhov saanud õpetust enam üheski koolis. Tema teoste lugemisel aga võib tunda igal leheküljel kirjaniku sügavat ning mitmekülgset haridust, laialdasi teadmisi väga erinevatelt teaduse ja kunsti aladelt. Ent Šolohhovi eriala — see on elu ning selle loendamatu avalduste tundmine. Sellega seltsib ainupärane võime olude kujutamiseks koos haruldase mõõdutunde ja artistlikult peene maitsega. Šolohhovi puhul võime veel kord veenduda selles, kui suur tähtsus on isiksuse kujundamisel isetegevusel, endaharimise ning -arendamise väsimatul tööll. Teadusmehena ning eruditsiooniküllase kirjanikuna on Mihhail Šolohhov valitud ka Nõukogude Liidu teaduste akadeemia tegevliikmeks.

Praegu on Mihhail Šolohhov 35-aastane. Ta on nõukogude nimekaimaid kirjanikke. 12. detsembril 1937. aastal, kui Nõukogude rahvas valis oma saadikuid N. L. Ülemnõukokku ja kui teiste hulgas sai sinna ka palju nimekaid kunstiinimesi, nende seas säärased kirjanikud nagu Aleksei Nikolajevitš Tolstoi, „Laevastiku huku“ ja „Platon Kretšeti“ autor ukraina näitekirjanik Aleksander Korneitšuk, väljapaistev gruusia belletrist ja näitekirjanik Švala Dadiani, jakuudi kirjanduse rajaja Platon Oiunski, noor Azerbaidžani näitekirjanik Mirza Aždar oglõ Ibragimov ja mitmed teised, siis valitute hulgast ei puudunud muidugi ka „Vaikse Doni“ looja Mihhail Šolohhov.

Stepist pärinev Šolohhov vajab veel praegugi oma teoste sünniks üksindust ja stepi avarust. Juba mitu aastat elab kirjanik Vešenskaja stanitsas, kus ta uus kõrvalehitistega maja asetseb otse Doni jõe kaldal. Kaugel on siit suurlinnad ja raudteed, ent Šolohhovi asupaik on muutunud nagu varem Leo Tolstoi Jasnaja Poljanagi palverännu-kohaks. Siia koguneb igast maailma osast, küll jala, küll autodel, hobuse seljas, paatidega, lennukil ja laevadel, kirjanikke ja ajakirjanikke, kasakaid ja talupoegi, töölisi, sõjaväelasi, nii kodu- kui ka välismaalasi, kes jumaldavad tema teoseid.

Mihhail Šolohhov ei kuulu eriti viljakate kirjanikkude hulka. Tema sulest on ilmunud ainult kaks monumentaalset romaani ja üks novellikogu. Neil teoseil aga on ainu-

laadne koht kogu Nõukogude Liidu kirjanduses. Kõik Šolohhovi teosed ilma erandita kujutavad kasakate elu ning baseeruvad Doni-äärsetel olustikul. Seda asjaolu on nii mõnedki arvustajad kirjanikule puudusena ette heitnud, süüdistades teda ühekülsuses ja kitsa-piirilisuses. Kuid selline seisukoht oleks Šolohhovi puhul ekslik. Šolohhov on esijoones miljöökirjanik, kel on vajadus tunda viimsete sügavusteni seda, millest ta kirjutab. Ja mis veel: Šolohhov on seadnud endale ülesandeks kujutada uue maailma loomise võitlust. Selleks ta on valinud kasakate elu, parima substraadi, sest vaevalt kuskil mujal uue maailma rajamine on leidnud suuremat vastupanu kui kasakate juures, kelle elu on sajandite kestel omandanud kindlaimad vormid. Ammutamatu aine olustikku suurepäraselt tundvale kirjanikule!

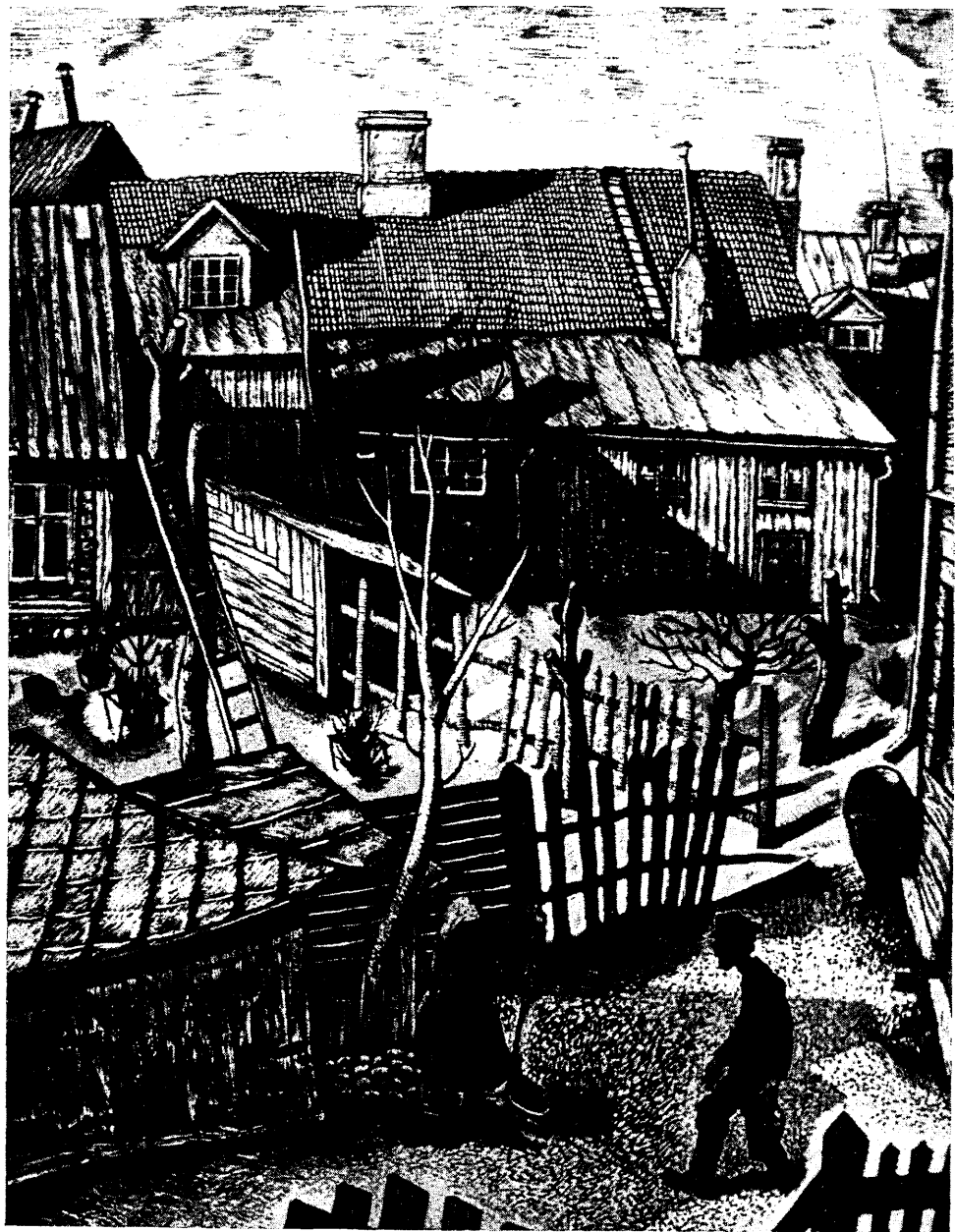
1925. a. ilmus Mihhail Šolohhovilt novellide kogu „Taevassinine stepp“. Vaevalt kusa-gil mujal Nõukogude Liidus oli kodusõda võtnud sellise õudse kuju kui Doni maadel. Siin on igapäevane juhtumus, tavaline fakt, et vend tõusis venna ja poeg isa vastu. Kodu-sõja verine tragöödia, eriti selle karmus perekonnas, „vaikses kodus“, kättemaksu ja mõrva halastamatus on kujutatud neis novellides. Meie ees pole veel küps, täiesti kujunenud meister, see on otsiv, loominguhanune noor hing, kes vaistlikult tunneb oma õiget kutsumust.

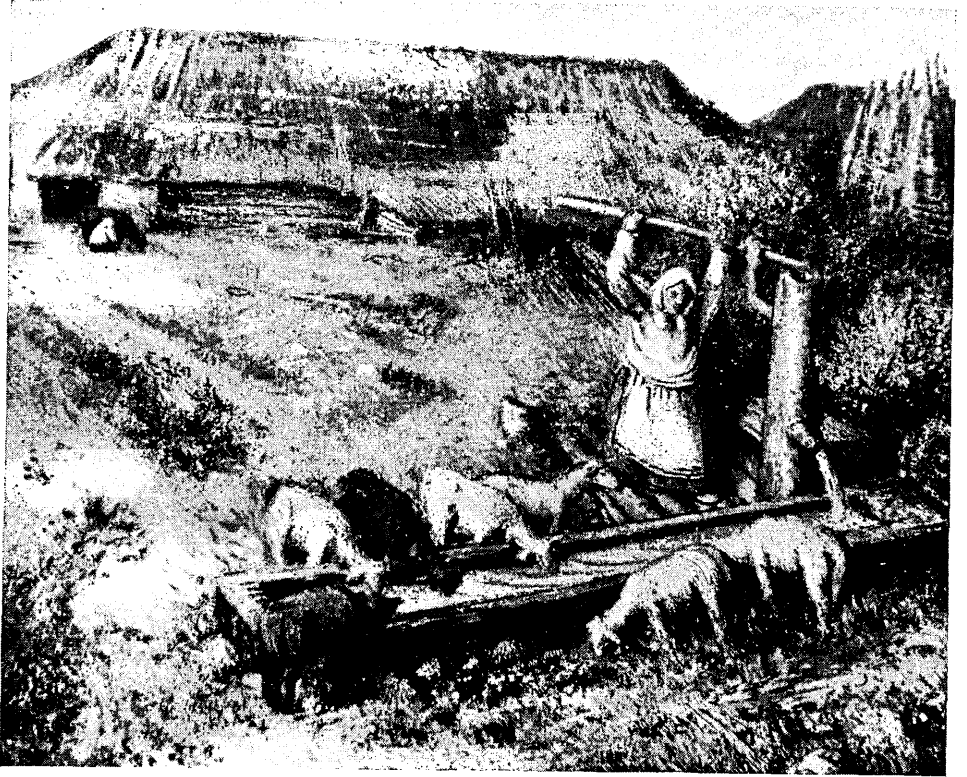
Kahekümneühe-aastasena asus Šolohhov „Vaikse Doni“ kirjutamisele. Oma romaani ta kavatses lõpetada 1931. aastal, ent selleks kulus tal märksa rohkem aega. Romaani viimane köide ilmus alles käesoleva aasta esimesel veerandil.

„Vaikse Doni“ tegevustik hargneb esimese imperialistliku sõja, Põhja-Kaukaasia 1918.—1919. a. sündmuste ning Vene kodusõja ajaloolisel taustal. Leo Tolstoi „Kasakate“ ilmumisest saadik pole keegi vene kirjanduses nii omapäraselt käsitelnud kasakate elu. „Vaikset Doni“ võib pidada läbi-eksootiliseks teoseks: niivõrd oivaliselt on siin edasi antud kohaliku koloriidi paeluv taust ja kasakate elu-olu. See on etnograafi teadmistest ja kunstniku pintsli-tõmbeist sündinud teos. Vastukaaluks Aleksei Tolstoi ajaloolistele romaanidele Šolohhovi teoste tegelased kujundavad reaalselt ajalugu, kuna Tolstoil üksikisikute elu on iseseisev, ajaloo käiguga rööbiti arenev.

Me tutvume romaanis kõigepealt kangelaste suguvõsaga. Siin on Melehhovite töökas perekond, kasak-kindral Listnitski ja ta poeg sotnik Jevgeni, kasak-rahamees Koršunov ja rida vähemtähtsaid episoodiliselt esinevaid tegelasi. Oma kangelasi kujutab autor nii Maailmasõjale eelnenuid „rahu ajal“ kui ka esimese imperialistliku sõja keerises, samuti ainuvalitsuse kukutamise ja Oktoobrirevolutsiooni ning kodusõja aastail. Me näeme romaani peategelasi nende kodupaigas, seatud vastastikku halastamatusse võitlusse. „Vaikse Doni“ kahes esimeses köites domineerib valgete kasakate kujutus. Huvitavalt on käsiteldud nende vastuhakk kujunevale Nõukogude riigile, samas näeme kontrrevolutsiooni sõjalist fiaskot. Ajalooliste sündmuste arenedes lugeja huvi romaani vastu kasvab üha. „Vaikse Doni“ kallal töötas Šolohhov neliteist aastat ning hoidis kogu selle aja jooksul lugejaskonna huvi pinevil lõpplahenduse vastu. Eriti elavaid mõttevahetusi nii lugejate kui ka arvustajate hulgas kutsus esile „Vaikse Doni“ p r o b l e m k u j u — Grigori Melehhovi isik.

Grigori Melehhov on andekas ning omapärane isiksus. Hariduse nappusest hoolimata on ta üsna teadlik ja sotsiaalselt mõtlej inimene. Ta on sõjakas ja vapper, kasaklus on talle väga kallis. See romaani alguses metsikuvõitu, vägevate kirgedega inimene jõuab imperialistliku sõja mõjul arusaamisele sotsiaalsetest vahekordadest ja temas tekib ühis-

J. Uõerahansu

Õuel. Õli

kondlik protest endiste eluperemeeste vastu. Meisterlikult kujutab Šolohhov siin füsioloogiliste kirgede sublimeerumist sotsiaaleteks.

Grigori Melehhovis on orgaaniliselt kokku sulanud individuaalsed, perekondlikud ning üldkasaklikud omadused. Melehhovit kui töötsijat piinab revolutsiooni saabudes küsimus: kelle päralt on õigus. Sotsialistliku realistina oskab Šolohhov suure elutruudusega kujutada seda Melehhovi hinge kahepaiksust, mis tuleneb kogu kasakluse kahepaiksusest. Nagu teada, olid kasakad väga vastuvõtlikud revolutsioonilisele agitatsioonile, kui see oli suunatud sõja lõpetamisele ja ohvitserkonnale vastuhakkamisele. Hoopis teisel arvamisel aga olid kasakad maajagamise küsimuses. Olles üldiselt palju jõukamad kui talupojad mujal Venemaal, oli neil oma arvamine ses küsimuses.

Privileegeritud kasakad-kolonistid oskavad kasutada töötavate kasakate keskkihi meeolusid ning ahvatlevad neid iseseisva Doni riigi loomisele. Nende püüdeks on rajada iseseisev kasakate riik, midagi kapitalistliku limitroofi taolist. See püüe leiab poolchoidu paljude töötavate kasakate hulgas, nende seas ka Grigori Melehhovi juures, kellele on samuti südamelähedane kasakate elisseisund.

Ent ajaloo arenedes kasakate ulm iseseisvast Doni riigist osutub tühipaljaks illusiooniks. Nende meeolusid kasutab valge kindraliteet, organiseerides Donil nn. vabatahtlike armeed. Selle peatulesandeks on aga mitte Doni riigi kaitse, vaid võitlus nõukogude korra vastu. Vabatahtlike vägi toetub inglise-prantsuse abile. Seda nähes taipavad kasakad, et neil härradel pole mingit tegemist Doni iseseisvuse või kasakate neutraliteediga. Olles Venemaa küljes, ei suuda Doni kasakad säilitada isolatsiooni terves määratu suures riigis võidukalt edasisammuvast uuest korrast.

Nende sündmuste möllus omandavad Grigori kõhklused ja töötsingud eriti dramaatilise ilme. Sõjamehelikust rangusest hoolimata on Melehhov tõeline humaanne inimene, kelles on esiplaanil inimväärsustunne. Grigori isiksuse nõrkus peitub aga ta kildkondlikus piiratuses ja kasaklikus ebaus.

Kaasa on Melehhovi juures võidul tema nõrkus — tema klass, ebajumal. Ent sündmuste kõik hävitab klasse ning ühiskonnakihte, hävitab Doni autonoomismi ja seega kihituse kitsapiirilisuse. Rusutuna kapituleerub Grigori sündmuste raudse loogika ees. Sammammult hävivad Melehhovite perekonna liikmed. Ellu jäävad ainult Grigori noorem õde Dunjaša, ta abikaasa Miška Koševoi ja Grigori ainus poeg Mišatka. Need kolm on uue kasakluse tüübid. Grigori poeg on alles nooruke, kuid kogu ta olemusest näeme, et ta on pärinud isalt selle parimad jooned. „Vaikse Doni“ lõpp veenab meid kasakluse elujõulisuses ja uue elu võidus.

Kui „Vaikne Don“ on enamikus retrospektiivne teos ning oma pealkirjagagi viitab minevikku, siis „Ülesküntud uudismaa“ on kogu jõuga suunatud tulevikku. Huvitav on mainida, et see romaan on kirjutatud „Vaikse Doni“ kallal töötamise vaheajal ja seega on põhjustanud seisaku tähendatud romaani kirjutamises. Šolohhovi töömeetodis „Ülesküntud uudismaa“ puhul on palju sugulust „Vaikse Doni“ omaga. Ent siin on kirjaniku anne märksa arenenud sügavuse suunas. „Ülesküntud uudismaa“ teemaks on nõukogude kujunev ning uut tuuma saav külaelu. Ülesanne, mille autor on endale siin seadnud, kuulub kahtlemata raskemate, kuid huvitavamate hulka.

„Ülesküntud uudismaa“ käsitleb valgekaartlaste ja külakulakute-reaktsionääride võitlust sotsialistliku ideega. Realistina Šolohhov ei nihuta tagaplaanile uue elu rajamise

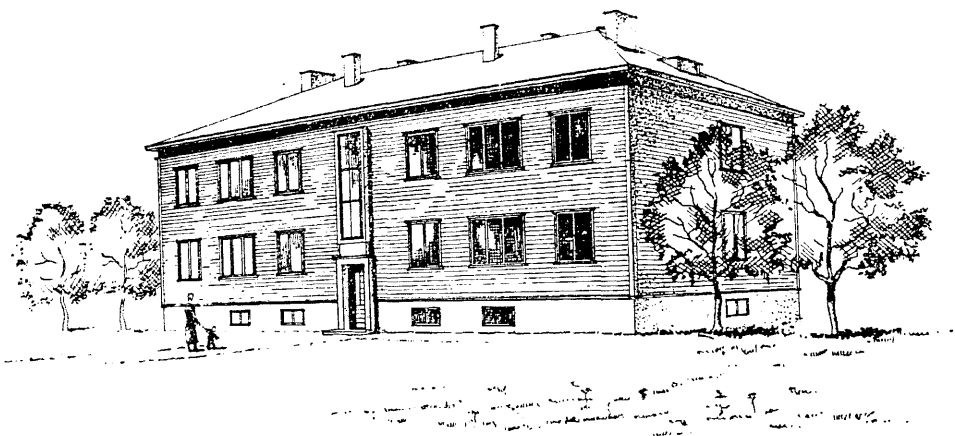
raskust. Kasakate kindlaks kujunenud olukord on eriti kõikumatu uute ideede suhtes. Doni külade kolhoseerimise läbiviimist 1929.—1930. a. käsitleb Šolohhov väga tõepäraselt. Me näeme talupoja tavalist psühholoogiat, tema rippumist oma maalapi küljes. Ning samas on näidatud seda, mida võivad saavutada talunikud ühendatud jõul.

Šolohhovil puuduvad valmis skeemid, ta kujud on kõik nagu elust võetud. Taotelles üht ja sama, on nad nii erinevad oma sisemuses. Romaani väljapaistvamaid tegelasi on Kondrat Maidannikov, tüse töömees ja põhjalik ning siiralt mõtlev inimene. Jõudnud arusaamiseni, et ainus õige tee on talunike kolhoseerimine, astub Maidannikov kolhoosi. Ent selle sammu ees käib kauaaegne kaalutlemine ning võitlus endaga. Maidannikovi püüdeks on vabaneda lõplikult omanikutundest. Ta näeb, kui raske on see tema naabritele, sama märkab ta ka enda juures. Tema ihkab selle tunde lõplikku väljajuurimist inimhingest. „Silmavees ning veres kiskus Kondrat lahti nabanööri, mis oli ühenduses omandiga,“ ütleb Maidannikovi kohta autor. Maidannikov usub „helesinisesse tulevikku“, kuid ta suhtub kõigesse kriitiliselt. Kommunistlikku parteisse ta ei astu, ta ütleb: „Ma pole veel omanditundeist vabanenud, seepärast mu südametunnistus ei luba mind astuda parteisse.“

Teine „Ülesküntud uudismaa“ esilekündivam isiksus on revolutsionäär Davõdov, kes nõuab absoluutset eramajanduse kokkulangemist. Davõdov elab kommunismile. Ta on halastamatu vaenlaste vastu, kuid samal ajal on tas palju leebust ja mõistmist neile, kes alles vaaruvad oma tööotsinguis. Davõdov annab andeks oma isiklikele solvajaile. Kuid ta on alati väljas ühiskonna eest. Seepärast ta autoriteet on nii suur kehvamate ja keskmise jõukusega talunike juures.

Võiks ütelda, et „Ülesküntud uudismaa“ on terve tüüpide galerii. Siin on kõhklejaid nagu Štšukarj, Lupšinovi- või Borodini-taolisi kulakuid, kontrrevolutsionääre nagu Polovtsev ja samas selliseid rahvale andunult ustavaid inimesi nagu Ušakov ja Nagulnov. Ainulaadse veenvusega on autor joonistanud neid inimesi, kes teostavad suuri ülesandeid, kelle elus pole ainsatki argipäeva, kelle kogu elu on — sangarlik tõelisus.

„Ülesküntud uudismaaga“ esineb Šolohhov poliitiliselt küpse kunstnikuna, kes ehitab uut sotsialistlikku kultuuri.

*Tallinnas Kopli ja Lõime tän. nurgal ehitusel olevate elamute projekt. Perspektiivvaade.
R. E. „Ehitaja“ projekteerimisbüroo arh. A. Kotli juhtimisel.*

ESIMENE SAMM TÖÖTAVA RAHVA KORTERIOLUDE PARANDAMISEKS

ARTUR HELLAT

On teoks saamas ulatuslik rahvakorterite ehitamine. Praegu on käimas Kopli tän. ääres 8 maja ehitustööd ja neil päevil alustatakse Heina tän. 16 hoone ehitamist. See on ainult väike osa rahvakorterite ehitusprogrammist. Kopli tän. äärde ehitatavad rahvakorterid on 2-kordsed puuehitused ühe kivitrepikojaga, kummalgi korral 4 korterit. Korterid on kahes suuruses, trepikojapoolsel hoone küljel on 2-toalised korterid ühes köögi, sahvri, duširuumi, kloseti ja esikuga, vastasküljel 3-toalised samade kõrvalruumidega. Et hooned on asetatud pikiteljega põhja-lõuna suunas, saavad ühed korterid hommiku- teised õhtupäikest. Hoonete asukoht on looduslikult kaunis, tihe puestik, mis eraldab neid liiklemisrikkast Kopli tänavast, on eriti väärtuslik, sest ta kaitseb asulat põhjatuulte eest ja küllap juba töötav rahvas peremehetundest tiivustatuna rajab hoonete vahele nägusad ja mugavad aiad, mis tõhusalt tõstab ümbruse looduslikku ilu.

Pealiskaudsel vaatlemisel tundub, et korterite ruumijaotus on äärmiselt lihtne ja endastmõistetav, kuid just need omadused ongi plaani suurimaks vouruseks, sest on püütud saavutada minimaalsete ehituskuludega kõige tarvilikumad mugavused ja otstarbekam ruumide kasutamise võimalus. Näiteks on seinakappidele valitud säärane asukoht, et nad ei takista vähimalgi määral mööbli paigutamist. Duširuumi ja kloseti paigutamisega köögi kõrvale on saavutatud roiskvee- kui ka puhtavee-torustiku kokkuboid. Duširuumi

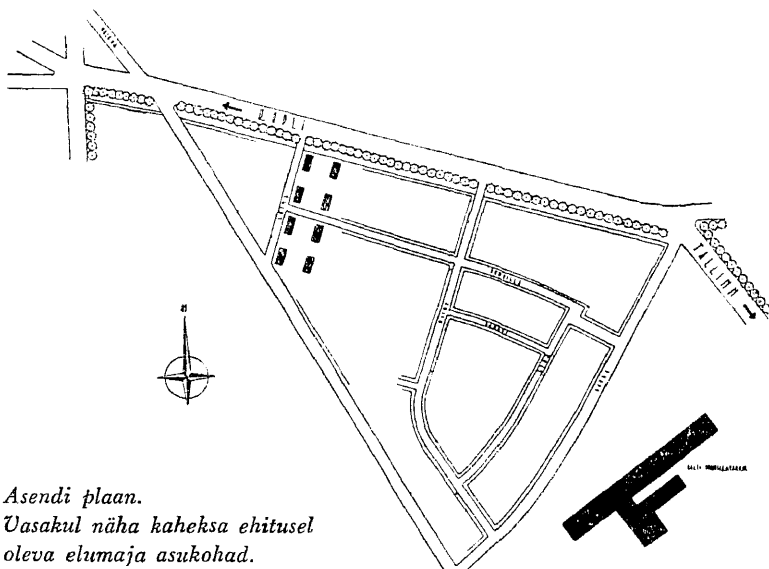
ja köögi kõrvuti asetamisel on veel teisigi paremusi, nimelt on hõlpus pliidikappi ehitatud soojaveekatla abil varustada duširuumi kui ka kööki sooja veega. Teiseks pääseb köögi soojus läbi vahatatud eesriidega suletava ava duširuumi. Kolmandaks on köök duširuumi väikeste mõõdete juures hädavajalikuks riietumisruumiks. Elutuba on kõetav pliidsoojamüüri kui ka ahju abil. Kevadel ja sügisel on see asjaolu soodus, sest magamistoad võivad olla jahedamad ja elutuba kütab pliit neil aastaaegadel vajalikul määral. Talvel suvel ei ole karta elutoa ülekütmist, sest pliidi suits on reguleeritav. Selleks on kolm käiku, esiteks otse korstnasse, teiseks läbi soemüüri ja kolmandaks läbi veekatla. Seega juhul, kui pole tarvidust elutuba kütta soemüüri abil, ei pruugi veel pliidi soojus asjata korstnasse minna, sest selle abil on võimalik vett soojendada.

Sahvrid korterite juures on küllalt ruumikad, kui arvesse võtta, et keldrikorral on igal korteril suur toiduainete ruum, puukuur ja panipaik. Peale nende ruumide on keldris veel pesuköök, rullikuur ja tööruum.

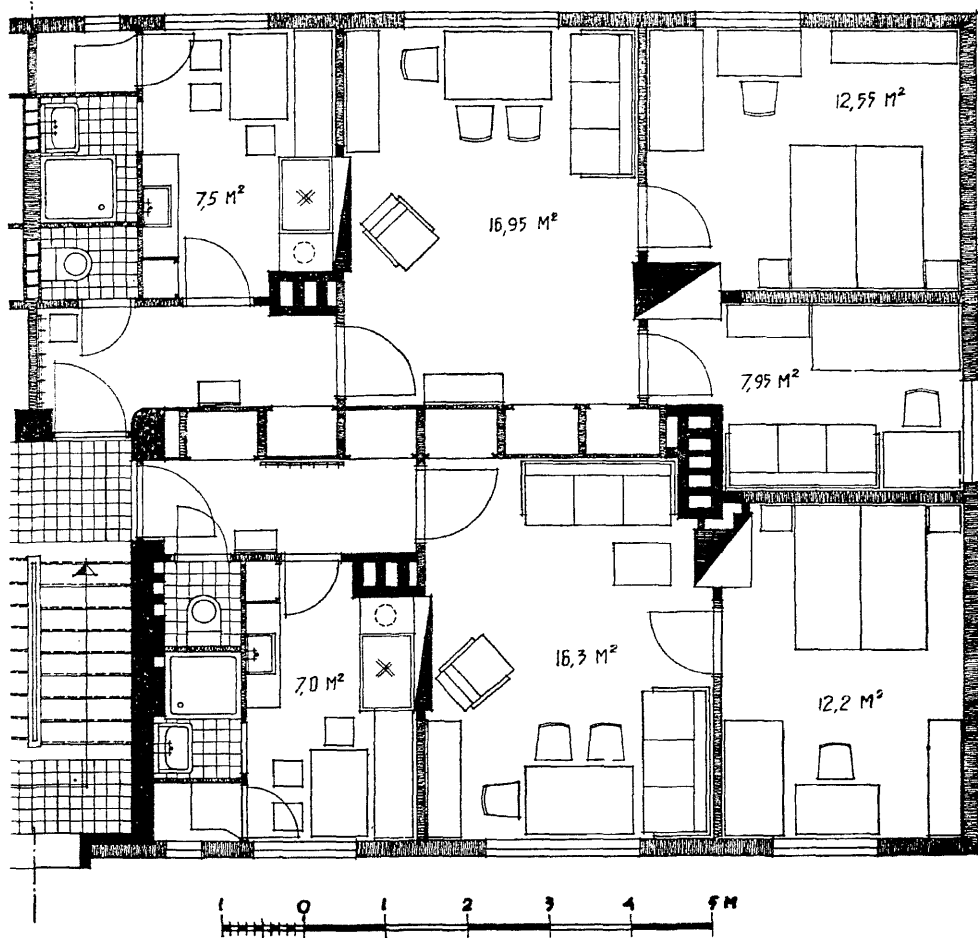
Ehitusmaterjali valikul jääd peatuma saepurutäitega puuehitustel, sest erakordselt elava ehitustegevuse tõttu oli telliskividest suur puudus. Ühtlasi on puuehitusi võimalik kiiremini püstitada. Välisseinad on saepurutäitega, kogupaksusega üle 8 tolli, mis on soojustehniliste arvestuste põhjal vägagi soodus. Ei ole ka karta saepuru kokkuvajumist, kui lisandada õiges vahekorras kipsi ja lupja.

Välis- ja siseseinte kandekonstruksioonis on uuduseks, et postid ei ole katkestatud talade kohal tavaliselt kolmest prussist koosneva vööga, vaid ulatuvad läbi kahe maa-koorra alusmüürist kuni räästani. Selle abil on püütud vältida puu kuivamise tõttu tekki- vaid vajumisi. Harilikult on puuhoonetes vajumine näotute krohvipragude tekitajaks.

Keldrilagi on telliskividest. Katusekatteks tuleb tõrvapapp, mille pealiskihiti on pres- situd telliskivipuru. Säärane papp ei vaja tõrvamist ja on väga ilusa värviga.

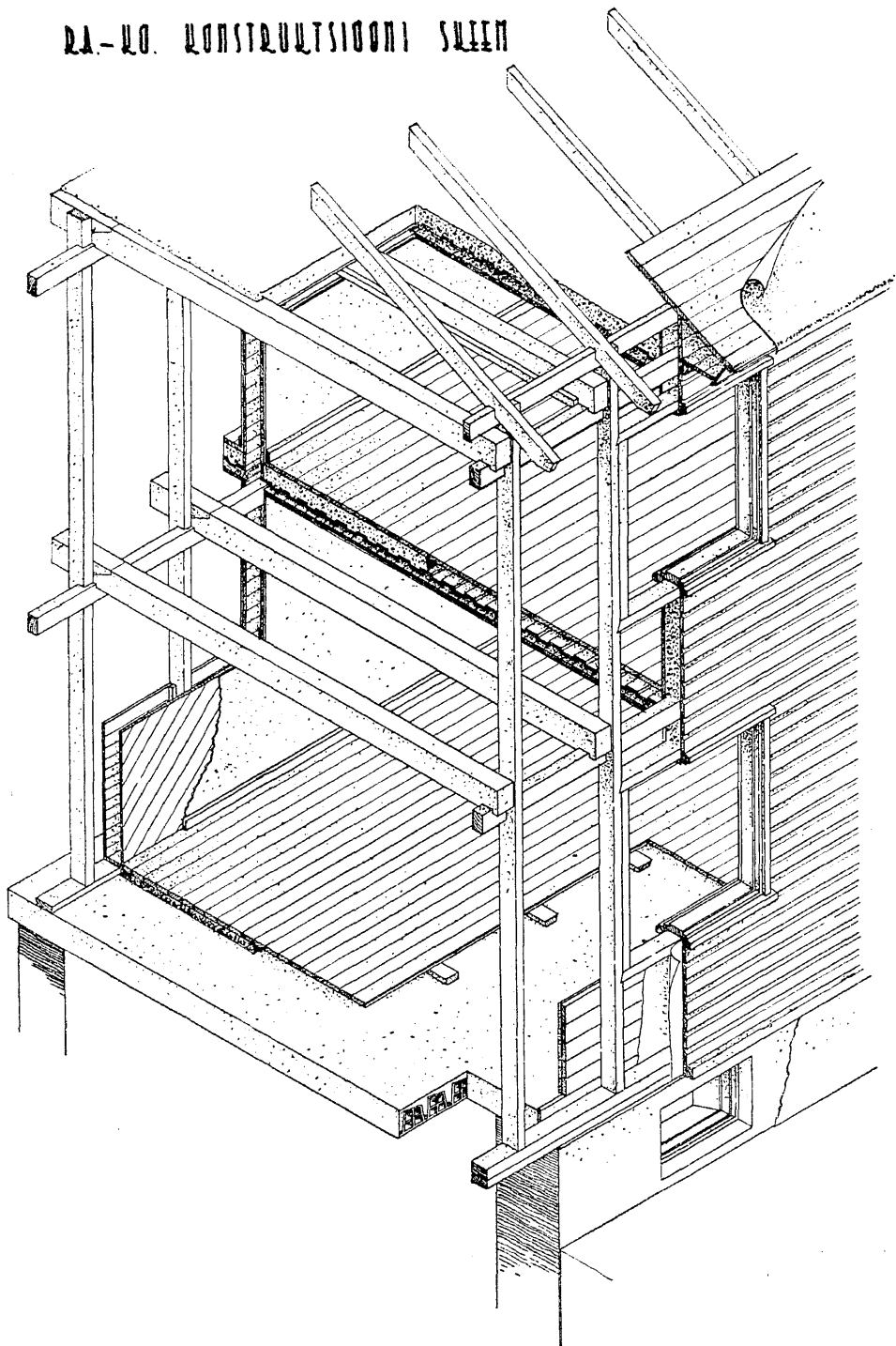
*Asendi plaan.
Uasakul näha kaheksa ehitusel
oleva elumaja asukohad.*

Elumaja esimese ja teise korra põhiplaan (pool maja). Plaanil on näidatud ruumide sisustamise võimalus.

Nagu meie senine ehitustegevus näitab, ei ole kivitrepikojaga puuhooned kaugeltki nägusad, sest harilikult lõhub kivitrepikoda hoone tervikliku mulje. Käesolevate hoonete juures on $\frac{1}{2}$ kivi paksune trepikoja välissein kaetud ülalnimetatud põhjusel puuseinaga. Trepikoja akna ja sissekäigu ümber on veidi etteastav kiviraam, mis on täiesti küllaldane hoone keskkoha rõhutamiseks.

Kogu projekteerimise ajal oli põhimõtteks, et odavaid, mugavaid, tehniliselt ja ruumiliselt otstarbekaid ja nägusaid rahvakortereid on võimalik ehitada ainult siis, kui kõik eriküsimused lahendatakse juba projekteerimise ajal vastavate alade eriteadlaste abil.

RAHVAKORTERI SISUSTUSEST

ERIKA NÕVA

Ühes päevakorral olevate rahvakorterite projekteerimise ja ehitamise küsimustega tuleb mõelda ka nende korterite sisustusele.

Lähemas minevikus on meil kahjuks valmistatud mööblit peamiselt vastavalt jõukama klassi majanduslikule kandejõule ja selle ostjaskonna tõusiklikule maitsele. *Otstarbekohase mööbli arendamisele pole seni rõhku pandud.*

See asjaolu on jätnud oma pitseri kogu meie kodukultuurile. Need inimesed, kes oleksid tahtnud ja osanudki oma kodu sisustada asjalikult ja tagasihoidliku maitsega, ei saanud kohast mööblit kusagilt osta. Seda erijooniste järgi tellida oli aga üksikisikul liiga kulukas. Teisest küljest ei saa salata, et mugav ja kaunis kodu sageli ei olegi meie tähtsamaks perekonna või üksikisiku huvi objektiks.

Näiteks teavad meil üldiselt kõik naised — isegi noored tütarlapsed — kõiki moodsa riietuskunsti saladusi. Teatakse täpselt, missugune lõige või värv neile sobib ja kuidas ja millal teatud riie kanda. Kui palju on meil aga naisi, rääkimata tütarlastest, kes omavad sellele võrdset asjatundmist ja maitset ka oma kodu sisustamisel?

Oma kodusid ehivad värvitud okste ja lilledega ning vanakraamiturult ostetud piltidega sagedasti haritud inimesedki.

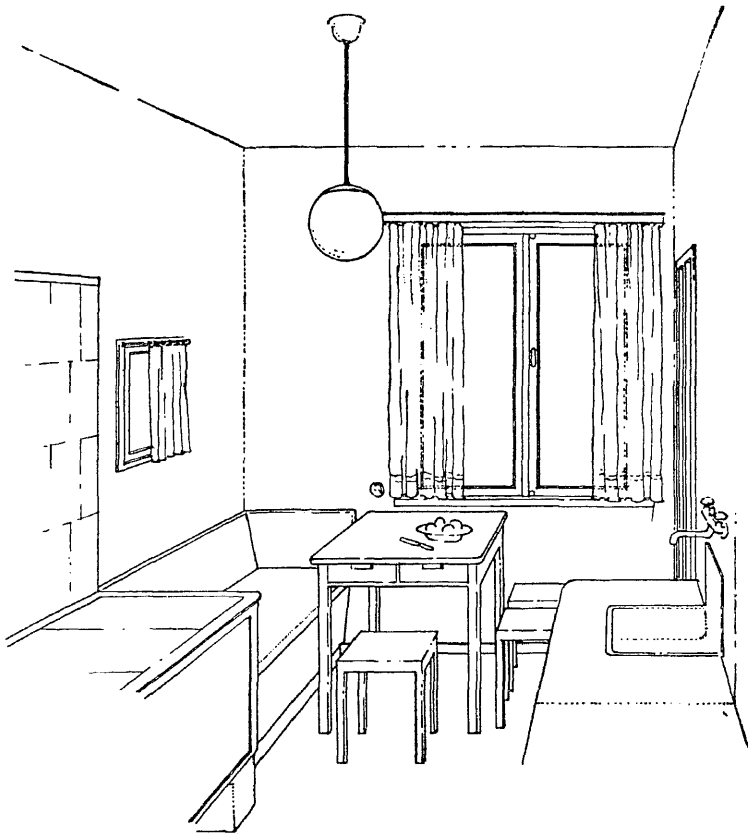
Rahvakorteri sisustamisel peab kõigepealt arvestama igapäevaseid elunõudeid. Korter peab pakkuma õigeid töötamise, puhkamise ja magamise võimalusi kogu perekonnale, kusjuures eriti tuleb arvestada laste olemasolu perekonnas. Sellepärast peab kogu sisustus olema odav, lihtne, vastupidav, kergesti korrashoitav ja vähe ruuminõudev, sest 2- kuni 3-toalises korteris peab jääma vajalikku ruumi ka lastele liikumiseks ja mängimiseks.

Poleeritud pinnad ja kinnise polstriga mööbel ei sobi siia üldse. Ei ole mõtet osta sääraseid asju, mida peab katma pesuriidega, et igapäevane elamine neid ei rikuks või määriks. Kogu sisustus peab olema veega või vähemasti vahaga puhastatav ja polster, niivõrd, kui see on tarvilik, olgu lahtine ning selle riiegi peab olema vahetatav ja pestav.

Pole soovitav muretseda korterisse asju, mida pole hädasti tarvis. Vähese mööbliga, kuid asjalikult sisustatud ruumist on alati parem mulje kui mööbliga ülekoormatud ruumist.

Juba korteri või elamu plaani koostamisel peab arvestama elamisviisi selles ja vastavalt ette nägema vajaliku mööbli paigutamise võimalused. Ühe näitena sellest võiks tuua R. E. „Ehitaja“ poolt teostatavate rahvakorterite ehitusplaani.

Siin on ruumid nii kujundatud, et võimalikult väike osa ruumist on läbikäidav. Seetõttu jääb palju ruumi vabaks vajaliku mööbli paigutamiseks. Eriti on püütud leida

Rahvakorterite köök. Vaade töö- ja söögilauale.

sobivat võimalust voodikohtade paigutamiseks, mis väikekorterites on üheks raskemaks küsimuseks.

Magamistuppa on ette nähtud voodid vanematele ja 1—2 lapsele. Peale voodite on akna all koht lauale (mida tarbe korral saab kasutada ka mähkimislauna) ja selle lähedal asetsevale väikesele pesukapile. Üldiselt on agaapid kui kõige kallimad ja ruuminõudvamad sisustusesemed juba ette nähtud chituse osana.

Elutuppa on siseseinte äärde ette nähtud 1—2 magamiskohta, milleks on sobivad magamisdiivanid. Akna all on koht suuremale laegastega lauale, mis on mõeldud õppimiseks koolicalistele lastele ja õhtul kogu perekonnale ühise lambi ümber töötamiseks.

Laua lähedale on võimalik paigutada riulit raamatutele ja raadioaparaadile. Siia lähedale sobib veel puhketool väikese lauakesega.

Suuremale perekonnale mõeldud kolmetoalises korteris on väikesse tuppa peale kahe magamiskoha (millest teine võiks olla päeval kasutatav diivanina) võimalik paigutada veel lauda ja raamaturiulit.

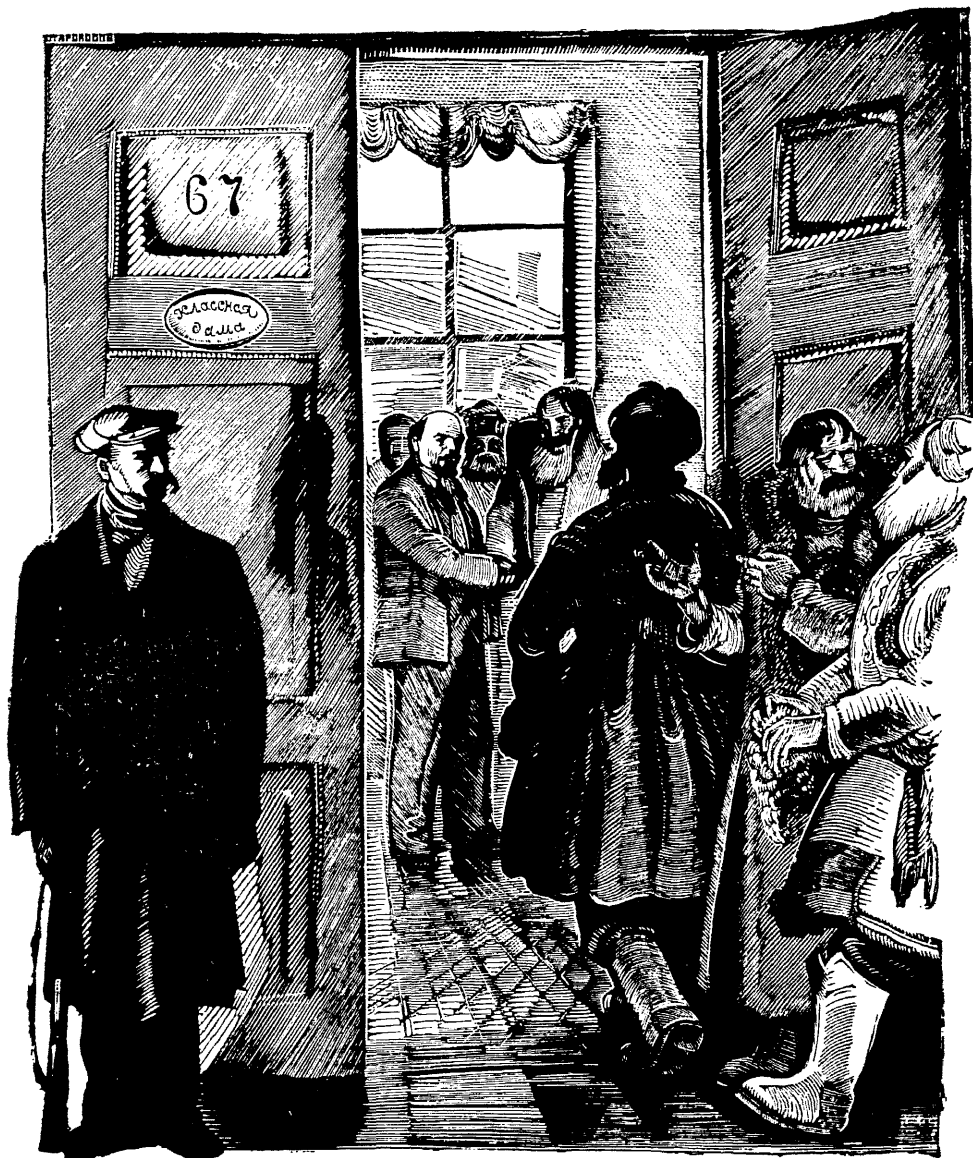
E. Vuillard

Portrait

P. Staronossov

Lenin peab kõnet soomusautol. Puugravüüür

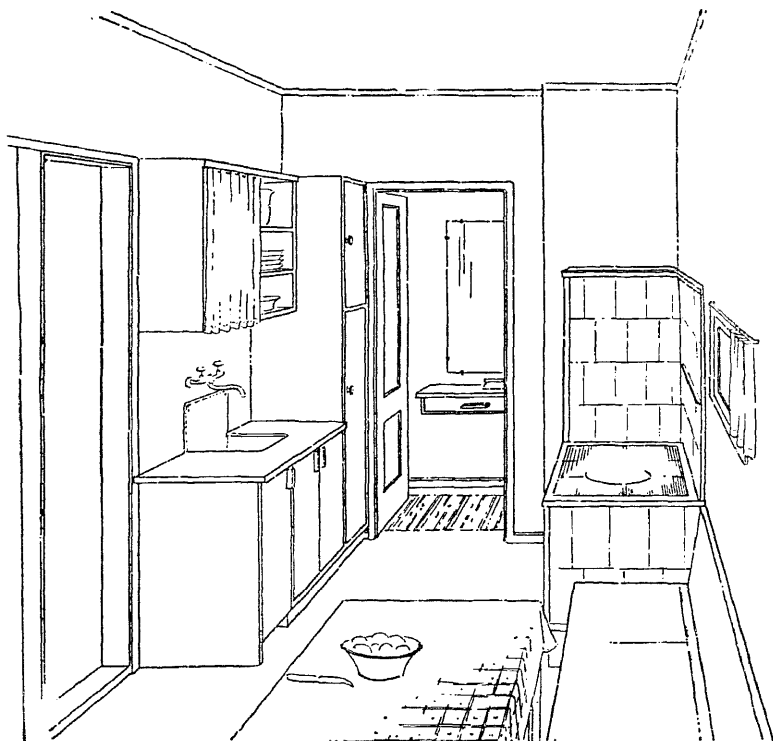
P. Staronossou

*Lenin Smolnas põllumeeste delegatsiooni vastu võtmas
Puugravüür*

P. Staronossou

Lenin II Nõukogude kongressil. Puugravüür

Rahvakorterite köök. Vaade nõudepesulauale ja pliidile. Uks avatud esikusse.

Seni pole veel jõutud koostada kavandeid selle mööbli valmistamiseks. Raske on ka tuua kohaseid olemasolevaid näiteid.

Omaette tähelepanu väärib köögi sisustamise küsimus. See ruum on seni olnud vaeselapse osas, isegi suurematel korteritel, rääkimata veel väikekorteritest. Köögis pole sagedasti ruumi köögilaualegi, vajalikest panipaikadest rääkimata. Ometigi pole siin peamiseks puuduseks köökide väiksus, vaid just nende ebaotstarbekas ruumijaotus ja ehitusviis.

Igas köögis peab juba ehituskavandi koostamisel ette nägema koha töölaual (mis võib ühtlasi olla ka söögilauaks), pesulauale ja köögikapile.

Sealjuures peab silmas pidama, et pliit ja töölaud oleksid hästi valgustatud, et talitamisel poleks asjatut käimist, vesi oleks kättesaadav pliidile ja pesulauale, nõudekapp lähedal pesulauale jne.

Köögi sisustus peaks olema valmis ehitatud juba ehituse osana. Säärane kinniehitatud mööbel on odavam, mahukam ja lihtne korras hoida, sest siin pole kappide aluseid ja taguseid, mis on eriti köögis peamised mustuse kogunemise kohad.

Köögitalitused võtavad suure osa iga perenaise tööpäevast ja kui veel arvestada tema väljas töökäimist, siis on köökide kultuursemaks ja ratsionaalsemaks muutmine naiste seisukohalt eriti tähtis.

Rahvakorterites teostamisele tulev köögisisustus selgub üldjoonis juuresolevaist joonistest. Siin on pesulauaks madala kapi pind, millele valamü on sisse chitatud. Pesulaua kohal on riul ja kõrval kapp sööginõudele ja töövahenditele. Pesulaua juurde on pliidi kõrval asuvast soojaveepaagist juhitud ka soe vesi, samuti pesuruumi pesukaussi ja duššigi.

Söögi- ja töölaud, vastavate laegastega söögi- ja tööriistadele, asub laiema kinniehitatud pingi ees. Pingi pind on osade kaupa ülestõstetav ja pingi sisemus kasutatav pani-paigana. Pind on nii lai, et seda tarbe korral võib kasutada isegi magamiseks.

Köögi ja söögitoa vahel on väike aken, mille kaudu köögis talitav pereema alati võib silmas pidada oma elutoas mängivaid lapsi.

ÜHEST PEDAGOOGILISEST POEEMIST

ALFRED KOORT

1

Hooldamatuteks (беспризорные) võib lugeda kõiki lapsi ja alacalisi noori, kes kasvavad üles ilma pedagoogilise hoolduse ja järelevalveta, elades tingimustes, mis kahjulikult mõjutavad nende isikuliste võimete ja sotsiaalsete kalduvuste arenemist. Kapitalistlikel mail põhjustavad hooldamatust kõik need sotsiaalse elu puudused, mis käivad kaasas masside ekspluateerimise, majanduslike kriiside, töötaoleku, sõdadega jne. Ent kust tekkisid hooldamatud Nõukogude Liidus? Hooldamatute suured hulgad Nõukogude Liidus moodustasid ühe osa sellest kurvast pärandusest, mis Oktoobrirevolutsioon pidi üle võtma vanalt Venemaalt. Hooldamatuse otseseks põhjuseks oli siin maad laastav imperialistlik sõda, millele järgnesid kodusõda, blokaad, interventsioon, hiljem epideemiad ja nälg. Läänepoolseist kubermangudest sisemaale rännanud põgenikud kas kaotavad oma lapsed või lasevad neid häda sunnil ise ülalpidamist teenida; kodusõja ja epideemiate tagajärjel hukuvad vanemad ja nende lapsed jäävad kodutuiks, kes nälja sunnil ei saa mahti valida ausa ja ebaausa leivateenistuse vahel. Eriti kohutavaks paisub hooldamatute hulk a. 1921 ja 1922: nende arv ulatub miljonitesse. Hooldamatute, kodutute likvideerimine saab nüüd tähtsaks riiklikuks ja ühiskondlik-pedagoogiliseks probleemiks. Kiire abistamise otstarbel asutatakse varjupaiku, lastemaju ja noorte kolooniaid.

Hooldamatute likvideerimine osutus raskeks tööks. Mobiliseeriti suur hulk pedagooge. Ent kohe tööle asudes selgus, et ülesanne on keerulisem ja tõsisem, kui seda algul arvati. Selgus, et seda tööd ei saa teha tavaliste koolipedagoogika kogemuste alusel. Oli vaja omapärast oskust, andi ja takti liginemiseks hooldamatuile lastele. Oli vaja täisisikulist pedagoogilist andumust, et äratada ellu noorte õilsamaid tundeid ja tunge. Oli vaja palju pingutavaid ja järjekindlaid katsetusi. Kuid aastaid kestvad pingutused ja katsetused annavadki häid tagajärgi ja hooldamatutest saavad sotsialistliku ühiskonna täisväärtuslikud kodanikud. Nõukogude Liidu pedagoogika rikastub aga väärtuslike kogemuste ja teadmistega kasvatusel alal, mis on otse kadestamisväärsed. Need kogemused on leidnud väljendust ulatuslikus pedagoogilises kirjanduses. Nendele kogemustele oli ehitatud ka kuulus Nõukogude Liidu film, mis jooksis Eestis „Tee ellu“ nime all.

Ent suurima monumendi hooldamatuile, nende muredele ja hädadele ning nende kasvatusel on püstitanud A. S. Makarenko oma teoses „Pedagoogiline poeem“, teos, mille tõlkimisega cesti keelde ei tohiks kaua viivitada.

2

Kes on Makarenko?

Nõukogude Liidu entsüklopeedia andmeil Anton Semjonovitš Makarenko on sündinud a. 1888 raudtöölise pojana. Ta valis endale rahvakooliõpetaja elukutse. Üsna varakult tärkab tas huvi ka kirjandusliku tegevuse vastu. Pöördeliseks momendiks tema elus võib

pidada aastat 1920, millal ta asub organiseerima Poltava ligidal noorte töökolooniat. Seda A. M. Gorki-nimelist kolooniat ta juhib kaheksa aastat. Seejärel oli ta juhtivalt tegev paljudes teistes Ukraina kolooniais ja kommunades. Selles tegevuses A. S. Makarenko osutub otse geniaalseks pedagoogiks, kes iseseisvalt, ilma abita teaduselt ja teaduslikelt pedagoogidelt, toetudes ainult oma sügavale inimloomuse mõistmisele, rajab teed uuele elule noorte südameis ja hingedes. Oma elamused ja kogemused noorte hooldamatutega on ta avaldanud paljudes teostes. A. 1932 ilmub ta teos: „30-nda aasta mars“ — jutustus F. Dzeržinski-nimelisest kolooniast. A. 1935—1936 ilmub ta „Pedagoogiline poem“, milles ta kirjeldab elu Gorki-nimelises koloonias. Koduse kasvatuse probleeme sotsialistlikus ühiskonnas käsitleb ta teoses „Raamat vanemaile“ (ilm. a. 1937). A. S. Makarenko suri a. 1939.

Et Makarenko pedagoogilise andekuse kõrval omab tugevat kirjanduslikku vaistu, siis kõik ta teosed on ka kunstiliselt nauditavad. Tema nimi on Nõukogude Liidus saanud populaarseks usumatult laiades hulkades ja kõik ta teosed on leidnud suure lugejaskonna. Oma imestlusväärsest pedagoogilisest tegevusest ja kogemustest jutustab Makarenko tagasihoidlikult, rahulikult, lisandades oma jutustusse parajal määral vabastavat ja ülendavat huumorit. A. M. Gorki on imetelnud ta haruldast võimet konkreetselt ja reljeefselt kirjeldada inimesi ja nende isikupäraseid väljendusi. Makarenko omalt poolt loeb aga Gorkit oma suurimaks õpetajaks ja soovitab igale algavale noorele kasvatajale alata tööd Gorki teoste lugemisega.

Oma vastutusrikka pedagoogilise tegevuse kriitilistel aegadel, millal teda kipub valdama abastus ja pettumus, meenutab ta Gorki käsitust inimesest ja Gorki optimismi ning viib oma algatuse — hooldamatute kasvatuse — tulemusrikkale lõpule. Gorki teostest pole küll võimalik leida üksikute „jooksvate“ kasvatuslike küsimuste lahendamist, kuid neist võib ammutada siiski väärtuslikke teadmisi inimelu võimalustest, positiivseist inimlikest potentsiaalidest, mis seni pole saanud realiseeruda. Gorki näeb inimest alati sotsiaalse olendina, kelle hädad ja kannatused tulenevad ühiskonnast, ja ta on veendunud, et kapitalistlik ühiskond mõjub hukutavalt mitte ainult proletaarlastele, vaid kõigi klasside inimestele. Gorki usub, et inimene on loomult hea. Isegi vastasleeri kuuluvate inimeste kirjeldamisel tõstab Gorki esile nende positiivseid inimlikke potentsiaale.

Makarenko teab väga hästi, kui raske on näha inimeses head. Meie igapäevase elu mured ja konfliktid sagedasti takistavad meid lignemast inimese paremaile võimalustele. Kuid Makarenko on täiesti veendunud, et pedagoog peab inimesele lignema optimistliku hüpoteesiga, ka kui ta üksikuil juhtudel peaks eksima ja pettuma. Pedagoogi eriliseks ülesandeks on heade võimaluste kasvatamine. Ta peab kasvatama inimeses paremat, tugevamat, huvitavamast ja selle teostamiseks leidma tehnilisi vahendeid. Makarenko on Gorkilt pärinud kirgliku humanistliku optimismi ja samuti oskust selle optimismi alusel iildistada elulisi kogemusi ning luua ulatuslikke sünteese nende kogemuste vahel. Neist eeldustest kasvab välja Makarenko sügav usk sotsialistliku töö kasvatuslikku mõjusse. Ta jõudis veendumusele, et sotsialistliku töö protsessis toimub hooldamatute otsustav uuestisünd.

Gorki-nimelise koloonia algus oli väga tagasihoidlik. Koloonia asukohaks oli määratud asula umb. 40-hektaarilise maa-alaga, millel oli paar maitsetut telliskiviehitust. Eelnevate segadusaastate vältel olid ehitused laostunud. Head naabrid olid viinud ära mööbli, eemal-

danud ukсед ja akendest võtnud klaasid ning ahjud üksikute kivide viisi laiali kandnud. Kahe naisabilisega alustab Makarenko nii oma asutuse majanduse ülesehitamist kui ka oma pedagoogilist tegevust.

Varsti saabuvad esimesed kasvandikud: Zadorov, Burun, Volohhov, Bendjuk, Gud ja Taranets. Juhataja peab nende saabumisel väikese kõne uuest töö-elust, sellest, et on vaja unustada minevik, et on vaja minna ikka edasi ja edasi. Kõne põrkab kaljusele pinnale ja talle reageeritakse ainult üleoleva muigega. Esimestel päevadel kasvandikud küll ei solva oma kasvatajaid, kuid nad teevad, justkui nad ei märkaks neid. Lidia Petrovna ütleb neile, et nad läheksid järvele vett tooma. Kuid kasvandik vaatab talle teravasti otsa: „Näete, kingsepp on teinud väga kitsad saapad.“ Kasvandikud lähevad õhtul kolooniast ja tulevad tagasi hommikul. Nädala pärast tuleb politsei ja areteerib Bendjuki, kes öösi on tapnud inimese ja selle paljaks röövinud. Õpetaja käsib kasvandikke minna teid lumest puhastama, kuid Zadorov vastab: „Teid puhastada võib, kuid las talv enne lõpeb, sest midu me puhastame teed ja lumi sajab jälle. Mõistate?“

On selge, et selline elu tühjas, metsast ümbritsetud koloonias, pooltosina kasvandikuga, kes kategooriliselt eitavad igasugust pedagoogikat ja inimlikku kultuuri, on kõike muud kui mugav ja rõõmustav. Koolipedagoogiliste kogemustega pole siin ilmselt midagi peale hakata. Esimesed kuud koloonias olid ahastuse ja jõuetuse ajad. Makarenko pole kunagi lugenud nii palju pedagoogilist kirjandust kui 1920. a. talvel. Kuid selle lugemise tulemuseks on ainuüksi tunnetus, et tõelist pedagoogilist teadust pole veel olemas. „Millised nimed, millised hiilgavad mõtted: Pestalozzi, Rousseau, Natorp, Blonski! Kui palju raamatuid, paberit, kuulsust.“ Ent kui seisad ühe hingeliselt laostunud hooldamatu ees ja ei saa temaga hakkama, siis tunnetad, et pole teadust, pole meetodit, pole instrumenti, loogikat, ühesõnaga — pole midagi, on vaid lihtsalt mingi šarlataansus. Sellist teravat kriitikat saab pedagoogikale osaks Makarenko juures veel paljudel teistelgi juhtudel. Makarenko näeb varsti, et ta ei vaja raamatulisi vormeleid, teda võib aidata ainult vahetu tegevus, ja tema vajab teooriat, mis on tuletatud reaalsest nähtusest. Kuid reaalsed nähtused ei anna enam aega. Kasvandikud suhtuvad kasvatajaisse väga väljakutsuvalt ja huligaanselt; nõuavad toitu, kuid töötada ei mõtlegi. Kujuneb olukord, kus kasvatajad töötavad ja kasvandikud elavad iselaadset härraselu.

Sellises olukorras ei jää tulemata katastroof. Makarenko käsib ühel hommikul kasvandikke minna puid raiuma. Zadorov aga vastab jultunult: „Ise lähed raiuma, teid siin palju.“ Seal sünnib midagi etteaimamatut. Vihaselt ja solvununa lööb Makarenko oma kasvandikku põsele. Löök on tugev, Zadorov taarub ja komistab ahju najale. Makarenko lööb teist korda, haarab teda rinnust ja lööb kolmandat korda. Zadorov on kõigest sellest kohkunud, ta ruttab mütsi pähe panema, võtab selle jälle peast ja paneb uuesti pähe. Makarenko oleks teda veelgi löönud, aga Zadorov ligineb ja ütleb vaikselt: „Vabandage, Anton Semjonovištš...“ Kasvandikud seisavad kohkunult oma koikude juures. Makarenko pöördub ja ütleb vihaselt: „Emba-kumba, kas lähete metsa tööle või lahkute kolooniast.“ Makarenko läheb kuuri, et kaasa võtta kirvest ja saagi, kuid vaata, seal tulevad ka kasvandikud ja nad sammuvad koos metsa, kus töötavad õhtuni, meelde tuletamata juhtunut. Kuigi M. tunneb end ebamugavana oma käitumise pärast, ometi ei langeta ta tooni ega lakka käsutamast. Järgmisel hommikul ta ütleb kasvandikele: „Magamistoas peab olema

puhtus. ... Linna võib minna ainult minu loaga. Kes läheb ilma loata, ärgu tulgu tagasi — ma ei võta teda enam tagasi.“

Vahejuhtum Zadoroviga oli pöördpunktiks kolonistide distsipliinis. Makarenkol oli ebamugav oma käitumise pärast. Esimest korda elus ta on inimest löönud. Kuid ta ütleb, et enesetundepeinu tal siiski pole olnud. Ta tunneb oma käitumise pedagoogilist meeletust ja juriidilist seadusvastasust. Ent see kõik on sekundaarne võrreldes suure ülesandega, mis talle usaldatud. Makarenko pole ühelgi hetkel olnud arvamusel, et vägivald on mingi kõikvõimas pedagoogiline vahend. Ta näeb selgesti hädaohtu, mis seisneb selles, et alustatakse pedagoogilist tööd väikseima vastupanu suunas — kehaliste karistustega, ähvardustega jne. Tema kaaslased teevad talle etteheiteid: leidsite aga meetodi! Jekaterina Grigorjevna jutustab mõni päev hiljem Makarenkole: „Kas teate, mis selles vahejuhtumis kõige kurvem on? Kõige kurvem on see, et poisid kõnelevad teie vägiteost vaimustusega. Nad on teisse armumas, esimesena Zadorov. Mis see on? Ma ei mõista. Kas see pole kalduvus orjameelsusele.“

Ent selle vahejuhtumi kummalisi tulemusi oskab õigesti mõista ainult Makarenko ise. Me teame, et ka Pestalozzi andis kasvandikule kõrvakiilu ja väitis, et kasvandik olevat talle kaua tänulik olnud. Ent mitte iga kasvataja ei tohi endale lubada seda, mida tegid Pestalozzi ja Makarenko. Just vastupidiselt, meil on siin tegemist erandliku juhuga, mis ei tühista üldist reeglit — mitte tarvitada kehalist karistust.

Makarenko analüüsib vahejuhtumi tagajärgi järgmiselt: Tegemist pole siin orjameelsusega, vaid millegi muuga. Zadorov on ju hoopis tugevam kui mina ja ta oleks võinud mind hävitada üheainsa hoobiga. Zadorov, samuti Burun ja teised ei karda midagi. Kogu selles loos nad ei näe peksmist, vaid näevad viha, inimlikku erutust. Nad mõistavad väga hästi, et ma poleks tarvitsenud lüüa, et ma oleksin võinud Zadorovi kui parandamatu isiku saata komisjoni, oleksin võinud neile tekitada palju ebamugavusi. Kuid ma ei teinud seda, ma valisin toimingu, mis pole formaalne, vaid inimlik — kuigi minule ohtlik — toiming. Koloonia on neile nähtavasti siiski tarvilik asi. Pealegi nad näevad, et meie, kasvatajad, palju töötame nende jaoks. Nad on siiski inimesed. Ja see on tähtis asjaolu — arvab Makarenko.

4

Meil pole võimalik kirjeldada koloonia edaspidist arengulugu. See on tulvil huvitavaid episoode üksikuist kasvandikest ja kollektiivi kujunemisest. Kasvandikud harjuvad pikkamööda töötama koos ehituste korrastamisel ja osa võtma majapidamisest. Sel ajal oli Nõukogude Liidus suur pundus esimese järgu tarbeainetest. Isegi süüa ei saanud kasvandikud küllaldaselt. Sellisel olukorral oli aga ka üks hea omadus — samal viisil kannatasid niihästi kasvandikud kui ka kasvatajad. Kasvandikud aitavad end näiteks seega, et kalapüüjiga suurendavad oma toidunorme, kusjuures kalapüügiiristad olevat „kinkinud“ „onu linnast“.

Märtsis 1921 on koloonia juba 30 kasvandikku — kõik väga kirju minevikuga. Nende ümberkasvatamine toimub antud olukorras aeglaselt. Kasvandiku ja kasvatajate kollektiivne töö-elu kestab, kuid samuti väärnähtused. Makarenko kabinetist kaob raha. Köögis selgub, et keegi varastab rasva, mida niigi on vähe. Varastatakse muidki asju. Alles vähehaaval tekib kasvandikel arusaamine, et see, mida varastatakse, on nende kõigi

ühisvara. Kui viimaks varastatakse paljaks naisökonom, siis selgub, et üheks vargaks on Burun. Ta käitumine saab valju halvaks panu osaliseks kaaslaste poolt. Burun annab Makarenkole nelja silma all lubaduse mitte enam varastada. Makarenko määrab talle karistuseks: kolm päeva istumist lukustatud toas, toiduks ainult leib ja vesi. Ja tööpoolest: Burun, kes saadeti kolooniasse osavõtu pärast vargajõugu tegevusest, kunagi enam ei varastanud.

Algeline töökollektiiv suureneb ja süveneb. Elu ise seab kollektiivile järjest uusi ülesandeid. Kollektiivi ühishuvid nõuavad aktiivset võitlust väliste takistustega. Nii saab koloonia teada, et kolooniale linnast toodavad toiduainetevoorid on tõsiselt ohustatud teel varitsevate varaste ja röövlite poolt. Kasvandikud moodustavad valverühmi, kes peavad hilinenud voores vastu minema ja neid tarbe korral kaitsma.

Varsti rakenduvad kolonistid võitluse mitte ainult oma kollektiivi ühishuvide, vaid ka riiklike huvide pärast. Nii tuleb metsnik ja kurdab, et ligikondsed talunikud käivad ilma loata metsa raiumas. Metsnik palub kolonistide abi, mida viimased ka annavad.

Kolonistid hakkavad ühist röömu tundma igast edusammust majapidamise ja põllunduse alal. Nad on haaratud paremaid väljavaadetest ligidal asuva Trepke mõisa omandamisest. Siin avaneb kolonistidele uus lai tegevusala hoonete korrastamises ja majapidamises. Kasvandike individuaalsus hakkab järjest enam nähtavale tulema. Zadorov näiteks on tubli sepp ja sepikoja juhataja, Anton Bratšenko on suurepärase tallmeister jne. Ja üksikute individuaalsus sulab järjest enam kooskõlalisse ühistõesse.

Kuid see kõik ei suuda veel esialgu ära hoida tagasilööke ja tagasilangemisi. Esineb vargusi ja veriseid kaklusi. Akki selgub näiteks, et kasvandikud joovad alkoholi. Kui koguneb kolooniasse juudi soost kasvandikke, levib antisemitistlik meeleolu. Kõiki neid tagasilööke on vaja lahendada, et vältida vaevalt haljendama lõõnud kollektiivi-sugemete kõngemist. Kõik need nähtused põhjustavad suurt pettumust ja ahastust. Arvad, et oled jõudmas sihile, kui äkki tunned, et kaob igasugune pind jalgade alt. Ainult parandamatu optimism, ütleb Makarenko, võis pettumustest üle aidata.

Makarenko ei moraliseeri kunagi. Kui ta midagi üritab olukorra parandamiseks, siis ikka nii, et kollektiiv selle juures tugevneks. Ja kui ta kõigi katsetuste, seltsimehelike õpetuste kiuste tagajärgi ei saavuta, siis ta ei kohku tagasi näitamast oma inimlikku viha. Tema drastilised käitumised mõnede kollektiivi kujunemisele kahjulikkude kasvandikkudega ei kahjusta tema pedagoogilist isiksust. Tema andumus tööle ja kollektiivile on igapäevsel selge ja uustulnukaile selgitavad seda varsti vanemad kolonistid.

Makarenko andumus on piiritu. Kasvandikud kogevad seda korduvalt. Ja sellest piiritust andumusest on tingitud Makarenko isikupärased, individuaalsed käitumised, mida on raske üldiseks reegliks teha. Ühel päeval Makarenko juurde tuuakse teiste kasvandike poolt Pribhodjko, kes on käinud maanteel röövimas. Makarenkot valdab suur pettumus ja ärevus oma tühjajoonsunud töö pärast. Ta haarab revolvri, kuid minestab, enne kui suudab seda tõsta oma pea kohale. Kasvandikud on kohkunud ja suures ahastuses.

Ka selle sündmuse tagajärjeks on ühis- ja vastutustunde süvenemine. Varsti juhtub uus sekeldus kasvandikega, kes on hakanud sümpatiseerima ümbruskonna talunike keldritele, kus leidub piima ja koort. Pärast järjekordse vahejuhtumi lahendamist läheb Makarenko meelelahutuseks metsa jalutama. Kasvandikud oma süütundes oletavad, et

Makarenko võib endale midagi halba teha; nad jälitavad teda ja nõuavad, et ta revolvi ära annaks!

Mida tugevamaks saab kollektiiv, seda tagasihoidlikumaks muutub Makarenko. Tema isiksuse paljud funktsioonid asendatakse kollektiivi vahetute reaktsioonidega. Ja kollektiivi reaktsioonid on karmid ning kasvandikud kardavad neid. Ent karmus pole veel iseenesest mingi voores. Kollektiiv võib toimida mingi oheldamatu emotsiooni sunnil ja siis kollektiivi reaktsioonid muutuvad ohtlikeks. Nii on Makarenko sunnitud ruttama appi Pribhodjkole, keda kollektiivi liikmed julmalt karistavad vahejuhtumi pärast koloonia juhatajaga. Raskelt saab kannatada ka keegi uustulnuk, kelle kaaslased tabavad parajasti momendil, kui ta on ronimas vargile läbi lahtise akna ühe kasvataja tuppa. Kollektiivi kui niisugust on vaja lakkamatult kasvatada ja tema reaktsioone õilistada ja peenetundlikumaks teha. Vahetute emotsionaalsete pursete asemele peavad astuma kollektiivi diferentseeritud ja ratsionaalsed reaktsioonid. Makarenko saavutabki sellise kollektiivi. See sünnib ainult sel teel, et järjekindlalt tõstetakse kasvandike moraalsel ja sotsiaalsel meelst.

Makarenko on veendunud, et väärtuslik inimisiksus kasvab ja karastub ainuüksi kollektiivses töös. Seepärast Makarenko kuhjab kollektiivile ikka uusi ja uusi töid. Ta laiendab majapidamist. Võtab endale abiks agronoomi, kes oma asjatundlikkuse ja energilisusega imponeerib kolonistidele. Majapidamine rikastub tõusigade ja tõukarja haruga, samuti avardub teraviljakasvatus. Kõigi tegevusharude jaoks leidub huvilisi, kes anduvad tööle ja kelle töötulemused tõstavad niihästi nende endi isikuväärtust kui ka kõigi teiste kolonistide endateadvust, sest nad tunnetavad, et ühtede saavutused on kõigi saavutused. Kolonistid, kellede arv järjest suureneb, on oma koloonia heakäigu ja rikastumise otsesed toetajad ja tunnustajad.

Üsna varakult kujuneb koloonias sotsialistlik töö-võistlus. „Pedagoogilises poeemis“ leidub rida huvitavaid katsetusi ja tähelepanekuid sellelt alalt. Võistlus on vahendiks, et ergutada tööle üksikut laiska kolonisti. Kuid pedagoogiliselt väärtuslik võistlus on alati tööühikute võistlus. Ja võistlus lõppeks on tööühikute võistlus parema töö organiseerimises toodangu suurendamise huvides. Tolleaegne Nõukogude Liidu ametlik pedagoogika pidas konkurentsi ebasoovitavaks ja Makarenkot tõeldi selle eest, et ta ühtesid toodangu väiksuse pärast noomib, teisi aga suurema toodangu pärast kiidab, ja et ta puhke- ja pidupäevadel taskuraha annab ebavõrdselt, ühtedele rohkem, teistele vähem. Ent Makarenko ei lase end eksitada. Ta teab, et tulemusrikas tahteline pingutus ja distsipliinirikas tööpinge on tähtsamaid edasiviivaid elamusi noores inimeses.

Paljud pedagoogid on millegipärast arvamusel, et kasvava noore väline käitumine ja hoiak, ühesõnaga välimus, on kasvatustöö korraldamisel ebaoluline. Nad mõtleavad umbes nii: on olemas ühelt poolt väline koor, pakend, ja teiselt poolt sisu, väga väärtuslik sisemus. Ja nende arvates pedagoogid peavad tegelema väärtusliku sisemusega, kuna kõike seda, mis seotud välise koorega, võib ignoreerida. Sellise käsitusega loomulikult ei saa nõustuda Makarenko. Ilma välise kooreta, ilma pakendita valgub laiali ja hävib ka kõige väärtuslikum sisu. Ilma eriliste kaalutlusteta, toetudes peamiselt oma pedagoogilisele instinktile, hakkab Makarenko oma kasvandikega harrastama füüsilisi ja sõjalisi harjutusi. Makarenko pole mingi spetsialist füüsilise kultuuri alal. Spetsialisti palkamiseks kolooniasse pole aga ainelisi võimalusi. Makarenko kui sõjaaegne ohvitser

tunneb ainult sõjalist gümnaastikat ja sõjalist riviõppust. Ja nendega ta alustabki. Vahe-
tute sõjamuljete all üleskasvanud noorukid on asjast vaimustatud. Igal päeval pärast
töö lõppu pühendatakse üks kuni kaks tundi sellisele sõjalisele kehakultuurile. Lühikese
aja jooksul paraneb tunduvalt kasvandike kehaline hoiak, nende kõnnak muutub kindla-
maks ja ühtlasi painduvamaks. Kolonistid omalt poolt leiutavad mitmesuguseid korral-
dusi ja panevad nad maksma, pidades neist rangelt kinni: vastus käsklusele on lühike
ja jaatav „on“ (есть); hommikul tõusmisel ja tööleminekul antakse signaale jne.

Üheks originaalseks kasvatuslikuks iseärasuseks paljude teiste kõrval on Gorki-
koloonia veel salkkondade (отряд) organisatsioon. Ka see organisatsioon ei sünni peda-
googi kirjutuslaua taga, vaid kasvab välja koloonia töö-elust. 1923. a. hilissügisel selgub,
et küttepuude vähesuse tõttu on tarvilik tagavaraks raiuda ja koguda kuivanud puid ja
oksi. Selleks hoogtööks moodustatakse kahekümneliikmeline tööühik, kes läheb hommikul
metsa ja tuleb sealt tagasi alles õhtul. Tööühiku liikmed hakkavad oma ühiku nimetama
salkkonnaks (отряд), toetudes seejuures nähtavasti pooleldi teaduslikele revolutsiooni-
listele instinktidele. Sest sõna salkkond on revolutsioonigaegne termin. Sellega tähistati
partisaanisõja kuulsaid üksusi, kel polnud mahti korraldada reeglipärasesse polkudesse ja
diviisidesse. Metsapuhastajate hoogtöö areneb jõudsasti ja jõuluks on kogutud üle tuhande
puuda kütteenainet. Salkkonnas mängib esimest juhtivat viiulit Burun. Kaaslased hakkavad
teda nimetama atamaniks. Kuid Makarenko parandab omalt poolt nimetust ja tulevikus
kutsutakse salkkonna juhti k o m a n d ö r i k s.

Peatselt asutatakse Buruni salkkonna eeskujul teisigi. Kujunevad kingseppade ja sep-
pade salkkonnad. Samuti moodustuvad salkkonnad neist, kes töötavad sigalas, laudas jne.
Algul nimetab komandörid Makarenko. Komandöridest moodustub „komandöride nõu-
kogu“. See nõukogu kujuneb suurepäraseks ja võimsaks organisatsiooniks koloonia kui
terviklikus töö-kollektiivis. Kõik tähtsamad kolooniale puutuvad küsimused otsustatakse
selles instantsis. See valib komandörid, otsustab korrariikkumise küsimused jne. Algusest
peale oli keelatud anda komandöridele mingeid eesõigusi töö alal. Ta ei saanud mingeid
lisatasusid ja teda ei vabastatud tööst.

Ent see salkkondade organisatsioon kujuneb õigeaks kasvatuslikuks organisatsiooniks
alles seejärel, kui seda täiendatakse ühe uue leiutusega. Algul olid olemas ainult üht liiki
salkkonnad ja nimelt püsivad salkkonnad, näiteks sigalas töötav salkkond, kelle komandör
ja koosseis püsis kuid ja isegi aastaid. Varsti aga nähti, et on vaja moodustada salkkondi
(сводный отряд) lühiajaliste eriülesannete jaoks, eriti mitmesuguste tegevuste jaoks põllu-
majanduse alal. Need salkkonnad moodustatakse mitte kauemaks kui üheks nädalaks, näit.
kartulite kogumiseks sealt ja sealt põllult. Nende salkkondade järele on tarvidus vara-
kevadest hilissügiseni.

Lühiajaliste salkkondade pedagoogiline tähtsus seisneb selles, et neis võivad koman-
döriks saada need, kes püsivates salkkondades on alluvas vahekorras. Ja see, kes on
püsivas salkkonnas komandör, on lühiajalistes lihtne salkkonna liige. Nii osutub kolo-
nistidel võimalikuks vabamalt oma võimeid ja initsiatiivi näidata. Samuti on alamustunde
tekkimise oht viidud miinimumini. Makarenko peab seda liikuvate salkkondade leiutust
üheks kõige tähtsamaks oma kolmeteistkümnepäevase praktika jooksul. Alles sellise kor-
ralduse juures eri salkkonnad sulavad tugevasse ja ühtlasse kollektiivi, milles on olemas

töö- ja organisatsiooni-diferentsiatsioon, üldkoosoleku demokraatia, seltsimehe käsklus seltsimehele, seltsimehe alluvus seltsimehele, kuid millel puudub iseseisva aristokraatia — komandeeriva kihi — tekkimise võimalus.

Kui Gorki-koloonia oma tegevust alustas, ei peitnud ümbruskond oma pahameelt selle ebameeldiva asutuse kohta. Ja ümbruskonna elanikel oli täiesti õigus. Nende varakeldrid polnud küllalt kaitstud ootamatute külaliste eest. Ja mis puutub küla-noorsoosse, siis oli korduvaid veriseid kokkupõrkeid tema ja kolonistide vahel. Kuid selline vaenuline suhtumine kestab ainult lühikest aega. Juba teisel aastal vahetavad tegelased oma osad, kui kolonistid näiteks korraldavad haaranguid keelatud koduse alkoholi tootjaile. Varsti saab Gorki-koloonia majapidamine eeskujulikuks õppeasutuseks ümbruskonna talunikele. Koloonia töökojad teevad neile tasulist tööd. Ja veel tähtsam on see, et kolonistid saavad oma inimlikult käitumiselt eeskujuks ja õpetajaiks ümbruskonnale.

Makarenko jutustab episoodi üheksanda — möldrite — salkkonna poolt antud viisakuse õppetunnist talunikele. Möldrid on teinud korralduse, et talunikud tuleksid veskile kollektiivides ja ajaksid oma asju ühiselt. Vähem-jõukad talunikud täidavadki neid korraldusi. Kuid on ka palju neid, kes tulevad veskile organiseerimatult. Nad käituvad lärmakalt, neist hoovab samagonni lõhna ja omavahel tülitsedes on mõnigi neist koloonia sidumispunktis, enne kui jahvatamise järjekord temani jõuab. Koloniste häirib ka kurjavandumine. Denis Kudlatõi — üheksanda salkkonna komandör — on sellest kõigest põhjalikult tüdinenud ja ta otsustab ette võtta otsustavaid operatsioone. Rahulikult-asjalikult võtavad kolonistid kolm-neli lärmitsejat ja kurjavandujat, viivad nad jõe äärde ja valavad neile nii palju pange vett, kui palju kordi nad „matj“-sõna on ütelnud. Sellised operatsioonid annavad hiilgavaid tulemusi — varsti kaob lärmitsemine ja söimlemine.

Üheks tähtsaks kultuuriliseks ettevõtteks koloonias kujuneb teater. See omandab kuulsuse kümnete kilomeetrite kaugusel. Siia tulevad ümbruskonna talunikud, tulevad töölisel ja õpetajad. Makarenko isegi imetleb seda energiat ja algatusvõimet, mida kasvandikud näitasid teatritegevuse alal. Kogu talve jooksul lavastatakse mitukümmend näidendit ja nende külastajatele ei jätku küllaldaselt ruumi. Ka teatri alal on töö korraldatud salkkondade põhimõttel. On artistide salkkond, dekoratsiooni, valgustuse, efektide salkkond. Artistidest pole kunagi puudust. Näidendite tase on kõrge ja näidendite valikul peetakse silmas suurt tegelaskonda, et lavastamisel saaks rakendada võimalikult kõiki kasvandikke.

Makarenko annab teatrile suure kasvatusliku tähtsuse. Eriti paraneb kasvandike keeleline väljendusvõime. Teater osutub heaks täienduseks koloonias antavale kooliharidusele. Nimelt on koloonias korrapärane kool, mis töötab täie hooga eriti talvel. Kolonistide kooliõpingute eesmärgiks on tööliste fakulteedid (rabfak'id). Ja sinna pääsevadki mõne aasta pärast esimeste kolonistidena Burun, Zadorov, ja neile järgneb palju teisi. Makarenko muutub nukraks, kui ta neid kolooniast teele saadab. Ent uhkusega võib ta hiljem mõelda sellele, et Zadorov teenib insenerina kuskil Turkmenistanis, Burun tegutsseb arstina Jaroslavlis jne. Endisest hulkurist Karabanovist ei saa küll agronoomi, nagu ta algul oli kavatsenud, vaid kasvatusmaja juhataja, jätkates seega Makarenko ideelist tegevust.

Makarenko poolt antud kujutus kolonistidest, nende arenenud isiksustest ja kolooniast

kui terviklikust töö-kolooniast oleks jäänud poolikuks, kui poleks sündinud see, mille kirjeldamisele on pühendatud poeemi kolmas osa. Selleks sündmuseks on Gorki-koloonia ülekolimine Kurjaži.

Makarenko loomus ei tunne paigalseismist ega rahu, puhkamist saavutuste loorberitel. Ta teab, mis ta on saavutanud, ja ta on uhke oma kasvandikele. Kuid ta teab samuti, et kollektiiv on eluline ja jõuline ainult siis, kui tal on uusi ülesandeid, kavasad ja perspektiive. Kollektiivi võimsus sõltub ülesannete suuruselt ja dünaamilisusest. Uute ülesannete kavastamisel jäädakse lõppeks peatuma Kurjažile.

Kurjaž on lastekoloonia Harkovi ligidal. Kurjaž on täielik vastand Gorki-kolooniale. Gorki-koloonia on käinud kestvat tõusuteed, Kurjaž aga on laostumas sel määral, et lastekolooniate valitsus on sunnitud astuma otsustavaid samme. Siin on nelikümmend kasvatajat ja nelisada kasvandikku ning koloonia on varustatud rikkalike sisseseadetega. Kuid ometi on siin kõik läinud tagurpidi. Hästi sisustatud töökodadest on varastatud ja laiali kantud riistu ja masinate osi. Koloonial on elektrijaam, kuid see ei tööta, sest midagi on seal rikkis. Kasvandikud ei mõtlegi töötada töökodades ega põllul. Koloonias on kool, kuid ainult nimeliselt. Vanemad kasvandikud terroriseerivad nooremaid. Tütarlapsed peavad sageli nälgima, sest poisid ei jäta sööklasse nende jaoks küllaldaselt toitu. Voodites pole linu ega tekke, sest poisid on nad nähtavasti varastanud ja ära müünud. Lühidalt, kurb on see pilt, mida pakub Kurjaž Makarenkole ja tema kolonistidele. Kuid kõik see neid ei kohuta. Nad alustavad rahulikult ja täpselt ettevalmistusi ülekolimiseks ja Kurjaži vallutamiseks. Gorki-koloonias on 120 kasvandikku ja need peavadki Kurjažis ümber kasvatama 280 kolonisti ja Kurjažist tegema ceskujuliku koloonia. Kahe aasta jooksul (1926—1928) see õnnestub tänu Gorki-koloonia kasvandikele. Ja kui juulis 1928 A. M. Gorki külastab Kurjaži, siis see 400-pealine liitunud koloonia on juba võimas, võitlev ja kõrgekultuuriline kollektiiv. A. M. Gorki annab kolooniale avalikult kiitva tunnustuse.

6

A. 1928, varsti pärast A. M. Gorki külaskäiku, loobub Makarenko koloonia juhtimisest. Paljudele on see üllatuseks, kuid mitte Makarenkole enesele. Sest juba kauemat aega on kestnud arusaamatused õpetatud pedagoogide ja Makarenko vahel. Viimaks arusaamatused on läinud nii suureks, et vaevalt on võimalik vastastikuse mõistmise uuesti jaluleseadmine. Makarenkot ootab paratamatult saatus, mis on saanud osaks paljudele geniaalsetele inimestele.

Kuid Makarenko hooldamatute pedagoogika ei hävi. Selles on küll palju individuaalset, mida on raske järele teha ja üldistada. Kuid selles on ideid ja võtteid, mis on arvestatavad igasuguse pedagoogilise mõjutamise juures. Selles on vaatekohti, millelt pedagoogiline suhtlemine kasvataja ja kasvandiku vahel paistab uues valguses. Ent selles leidub ka teravat kriitikat õpetatud pedagoogide eluvõõrastele eelarvamuste. Ja nagu igas loovas töös, nii ka Makarenko pedagoogilises tegevuses leiame igal sammul uudseid sünteesi teooria ja praktika vahel.

Makarenko hooldamatute koloonia kuulsus levib kiiresti. Juba teisest tegevusaastast alates külastavad seda rahvahariduse komissariaadi tegelased, üliõpilased ja pedagoogika professorid. Neil kõigil on see halb omadus, et nad tunnevad pedagoogilist teooriat, ega

näe kasvatusliku praktika raskusi ja iseärasusi. Nad leiavad ikka midagi, mis pole kooskõlas teooriaga. Palju arusaamatusi tekib näiteks karistuse probleemi alal. Äärmusliku vabaduspedagoogika seisukohalt väidetakse, et karistus kasvatab orja, et on vaja anda täielik vabadus lapse loomingule. Makarenko julgeb selles väites kahelda. Ta on arvamusel, et kuni pole loodud kollektiivi ja kollektiivi organeid, kuni pole tekkinud traditsioon ega ole loodud primaarseid töö- ja eluharjumusi, seni kasvataja võib toetuda pedagoogiliselt läbimõeldud sundusele.

Makarenko on samuti veendunud, et ei saa kogu kasvatust põhjendada huvile, et kasvatus kohusetundele kollektiivi suhtes võib sattuda sageli vastuollu lapse huviga. Kuid seal tahab professor Tšaikin tõestada, et kohusetunne on ainult kodanlikule ühiskonnale omane idee! Makarenkol on õigus, kui ta ütleb, et pedagoogiline teooria, kui ta eraldub elavast ja kasvatuslikust tegelikkusest, muutub petlikuks tühisõnalisuseks. Makarenko oma kasvatustegevuses on õppinud seda, mida pole õppinud eluvõõrad intelligendid: teooriate, ideaalide, printsiipide õiget kasutamist. Kui intelligent midagi teeb printsiibi pärast, siis on selle tagajärjeks, et poole tunni pärast tema ise ja kõik ligikondsed peavad rahustamiseks sisse võtma palderjani! Makarenko seevastu on õppinud, et printsiipe tuleb kasutada nagu mõõduriistu, nagu uuri, kainelt, asjalikult ja kiirustamata.

Niisamasugust õpetatud pedagoogide eluvõõrast printsiipiaalsust kohtame veel paljude teistegi küsimuste suhtes. Makarenko poolt rakendatud võistluse printsiip muutub pedagoogide silmis kodanlikus ühiskonnas esinevaks konkurentsiks. Ja kui ta kasvandikele annab taskuraha ebavõrdselt, siis arvatakse targalt, et Makarenko on asendanud sisemise stimuleerimise välise, materiaalse stimuleerimisega. Kui Makarenko hakkab arendama sõjalisi ja kehalisi harjutusi, kui tekivad välised embleemid lippude näol ja signaalid, siis halvustatakse seda kõike pealiskaudsuseks ja kolooniat hüütakse põlastavalt „kasarmuks“. Veel vähem on õpetatud pedagoogidel arusaamist salkkondade kasvatuslikust tähtsusest.

Nii tekib olukord, kus kolooniat külastavad pedagoogid on rahul tema tulemustega, kuid ütlevad, et meetod on halb. „Makarenko on hea praktik, aga teooriat ei tunne kuigi hästi,“ — öeldakse. On ilma pikemata selge, et süüdlaseks ei osutu siin Makarenko, vaid targad pedagoogid Olümpose kõrgetel harjadel. Kõik Makarenko kasvatuslikud võtted ja üritused on mõistetavad ainuüksi tema kasvatusgevuse kui terviku taustal. Inimkollektiivi kasvatusel, ütleb Makarenko, on tähtsaimaks asjaks üldine kasvatus stiil ja toon, valitsev kasvatuslik õhkkond. Kuid just seda ala on ignoreerinud pedagoogiline teooria. See stiil ja toon on väga õrn asi ja selle arendamine nõuab suurt valvsust ning hoolt. Stiil tekib aeglaselt, sest ta pole mõeldav ilma kindlate traditsioonide ja harjumuste kujunemiseta.

Makarenko annab oma „Pedagoogilises poemis“ ainulaadselt huvitava kirjelduse inimkollektiivi kasvatus teedest ja stiilist. Tema pedagoogika on vaimustanud paljusid õpetajaid, noori ja vanu, kes innukalt jätkavad kogemuste kogumist sel alal ja kes neid kogemusi seostavad ja süstematiseerivad. Ja Makarenko loodab, et varsti pole enam vaja kirjutada „pedagoogilisi poeme“. Pedagoogiliste poemide lugemise asemel võidavat varsti lugeda asjalikku raamatut, mille pealkirjaks on „Kommunistliku kasvatus meetodika“. Ent on kindel, et Makarenko „Pedagoogilist poemi“ ka veel sel ajal peetakse nauditavaks ja õpetlikuks teoseks.

P. STARONOSSOV

BORIS LUKATS

Poliitilise raamatu illustreerimise küsimus on muutunud aktuaalseks. NSVL-s on poliitiraamatu illustreerimise küsimus olnud tähtsamaid. Praegugi veel töötavad NSVL kunstnikud Kommunistliku (enamlaste) Partei ajaloo illustreerimisel. Staronossovi illustratsioonid raamatule „Lenini elu“ ei ole mustersaavutused, kuid on küllalt kõrge kvaliteediga selleks, et pälvida tähelepanu. Kolm neist illustratsioonest on trükitud käesolevas „Viisnurga“ numbris. Staronossovi elu ja loomingu käsitlusel on kasutatud M. Sokolnikovi kirjutatud monograafiat (GIZ—IZOGIZ 1938).

Staronossov sündis Moskvas a. 1893. Ta kasvas üles väikekodanlikus miljöös. Sellest ümbrusest pärinevate viljatute ideede ja unistuste kajastusi märkame sümpaatia kujul formalistlikkuse vastu ta viimaseaegseski loomingus. Süstemaatilist kunstiharidust ta pole saanud, vaatamata pidevale huvile kunsti vastu. Ta huviala piirdus maali ja joonistusega. Hiljem (pärast 1910. a.) siirdus S. ajakirjanduse alale karikaturistina ja „naljapiltide“ joonistajana. 1914—1915 esines S. näitustel jooniste ja maalidega. Imperialistlik sõda rebis ta lahti tollaegse Moskva õõnsa kodanluse ümbrusest. Rindel sattus S. vahetusse kokkupuutesse laiade sõdurimassidega, mis põhjustas olulise muutuse tema suhtumises inimestesse. Moskva elu tundus nüüd talle maa sotsiaalsete masside tohutute nihete taustal „pisikesena, tühisena, rahuldamatuna“. Oma senisele kunstilisele tegevusele mõteldes tajus ta selles vildakust.

„Ma tundsin, et nii töötada, nagu ma seni olin töötanud, on võimatu,“ ütleb S. „Ei saa kujutada elu, mida pole nähtud, inimesi, keda ei tunta. Ja kui saabki, siis on see kätteõpitud graafiliste võtete abil kujutamine. Kompositsiooniline ehitus võib väliselt koguni õnnestunud olla, ent töö osutub ikkagi sisutuks; joonistus võib olla osav, ent tal puudub siirus ja veenvus. Enne ma veetsin palju aega muuseumides, kus õppisin parimate pintslimeistrite ja joonistajate juures, kuid nüüd hakkasin tundma, et sellest õppimisest pole kasu; on vaja õppida elult, looduselt.“

Eelmises on tunda kunstniku arengusuuna sisemist nihkumist. Omaaegselt Moskva „naljapiltide“ pealiskaudsusest siiruse, veenvuse ning elava elu tunnetamiseni on pikk vahemaa. See nus arusaam ei tähendanud veel teadlikkuse tõusu. S. jääb liberaalitsejaks, kellele on küll vastuvõetamatud väikekodanlikud tendentsid, kuid puudub ka teadlikkus ja kindlus elunähtuste hindamisel. Ja siis juhtubki nii, et 1917. a. peale sõjas haavata saamist ning mõneajalist Moskvas viibimist S. sõidab Uuralisse, kus algab tema „hulkurielu periood“. S-i ümberuitamise aastad (kuni 1925. a.) on poeetilise kalduvusega noormehe ebasihteadlikud ringlemised. Ta kirjutab: „Ja ma rändasin mööda kaljusid, mäeseljakuid ja järvi. Oli järvi, mis laiusid kõrgustikel süngelt-rasketes toonides, teisi, mis üllatasid oma vete tindiselt sinise tooniga või jälle kristalse läbipaistvusega.“

S. ei jäänud Uuralisse kauaks. Olles veetnud kolm aastat „paikset“ elu, ta rändas edasi Siberisse. S. maalib ja joonistas neil aegadel palju. Elatust teenis ta mitmel viisil, ka kunstiga. Ta kirjutab: „Hakkasin portreesid joonistama: turgudel, tänavatel, kauplustes, kasarmutes... Et tellijat mitte kaotada, tuli teda joonistada raseerituna, kui ta polnud jõudnud habet maha ajada; näpunäidete kohaselt teha talle soeng või lõigata juuksekaljul maha; panna talle kaela kõva krea ja lips ette...“

Nii tutvus S. mitmesuguste väga erinevate inimestega ja elunähtustega, mis paratamatult rikastas teda kogemustega. S. töötas tollal palju. „Tegin vahel samal kohal 15 kuni 20 portreed. Ja lõpuks kiindusin sellesse töösse ja arvasin, et see on mulle suureks kooliks — on ainult vaja suhtuda sellesse siiralt ja tõsiselt. Alalise portreeteerimisega jõudsin nii kaugele, et hakkasin armastama rahvamassi, inimest.“

S-i elukogemused ja sisemine areng olid sellal küllaldased senisest ellusuhtumisest loobumiseks ja uue sotsialistliku töövaimustuse omaksõtmiseks. Siberis ungarlaste juures tutvus kunstnik esmakordselt puulõike tehnikaga, olgugi primitiivsel materjalil (kasel) ja primitiivsete tööriistadega. Uue kujundamistehnika vastse omandamise vaimustusega ja tundes selles tehnikas peituvaid avaraid kunstilisi võimalusi S. siirdub Kaukaasiasse.

Ta asub tööle ajakirjanduse alal, kuid enam mitte naljapilte joonistama, vaid otseselt teenima revolutsiooni kogu oma kunstiloominguga. See aeg oli talle poliitiliseks kooliks. Uue tärkava kultuuri suund leidis mõistmist ja omaksõttu. 1926. a. sõidab S. Moskvasse. Tema biograaf Sokolnikov võtab kokku tema arengukäigu Moskvasse sõiduni järgmiselt: „Riigi majanduslik uuestisünd sisendas temasse lõplikult kunsti ühiskondlike ja poliitiliste ülesannete tunnetuse. Suure proletaarse revolutsiooni võidud võimaldasid kunstnikul ta jõudude täit avastamist ja rakendamist... Staronossovi, kes oli oma võimeid arendanud ennerevolutsiooniaegseis oludes, niigi vaevane autodidakti teekond oli raskendatud veel seetõttu, et S. oli sotsiaalselt juuritu, tal puudus ühendus kollektiiviga. Kunstnikul kulus tervelt 15 aastat õige koha leidmiseks teda ümbritsevas elus.“

Moskvas algab S-i loovtöö periood. Ta on vaimustuses uutest ja avaratest loominguvõimalustest; peamiselt illustreerib, kuid loob ka üksikuid graafilisi lehti. Ta kuulsus ulatub välismaale. Meilegi on ta tuttav NSVL graafikanäituse ja raamatuillustratsioonide kaudu. NSVL avarad ja kultuuri igati soodustavad olud võimaldasid S-i võimete maksimaalset arengut. Sotsiaalse ülesehitustöö tõusuaastail tekib kunstnikus jälle tung reisida. 1936. a. on ta uuesti Uuralis, vallutatud sotsiaalsete võitude paatosest. Kuid see pole enam „ilutsev hulkurielu“. Olles loominguiliselt ning poliitiliselt kasvanud, S. siirdub plaanikindlatele, mõtestatud uurimisreisudele.

See oli juba uus taiga ja uus Staronossov, kes nüüd kohtusid. Staronossov kirjutab: „Minu ees olid mitte ainult kivid ja okkad, millest kunagi tegin lõputult etüüde. Nüüd seisab esiplaanil inimene: ta on kreissae juures, ta on langetatud puul, saepurumäel, autoroolil... ilma inimeseta on taiga igavaks muutunud.“

★

„Poliitilise raamatu illustreerija ülesanne on eriti raske ja vastutusrikas. Poliitilise raamatu illustratsioon peab põhjenema dokumentaalsusel, peab täitma ajalootunnendamise funktsiooni; ta peab oma kokkuvõtlikkuse, oma teravuse, ehtsuse, vormi ja sisu selgusega pakkuma teema tundeküllast nägemiskujundilist väljendust. Poliitilise, parteilise raamatu illustratsioon, see on kunstnikule poliitilise küpsuse eksamiks.“ (Sokolnikov.)

On mõistetav, et Staronossov asus vaimustusega selle eksami tegemisele. Ta õnnestunud tööks sel alal loetakse illustratsioone 1936. a. ilmunud Keržentsevi raamatule „Lenini elu“.

S-i esimeseks, väheõnnestunud katseks oli „Enamlase märkmiku“ (1930) illustreerimine. M. Sokolnikov märgib, et illustratsioonid „... ei ole alati orgaaniliselt seotud sisuga, ja vahel on teema käsitus kaugel kokkuvõtlikkusest, üldistavast eritlusest.“

Hoiatav arvustus!

Teiseks juba õnnestunumaks katseks oli väljaanne Stalini ajaloolisest ettekandest „Esimese viisaastaku kokkuvõtted“ („Итоги первой пятилетки“) 1933. Raamatu 12 illustratsiooni olid väga raskete süžeeliste ülesannetega. Lõpploosungiks: „Edasi uuteks võitudeks!“. 1934. a. S. alustas „Lenini elu“ illustreerimist täie kohusetunde ja tõsidusega, „... kontrollides oma ande kõiki eeldusi, kaaludes oma jõude, kasutades kõige mitmekesisemat dokumentaalset ja ajaloolist materjali... Kunstniku kavatsus — anda suuri, monumentaalseid gravüüre maksimaalse ideelise tihedusega — nõudis võimsat loomispinget. Kunstniku illustratsioonide kogum raamatule Leninist oli kogu Liidu graafikale teed avav.“ (Sokolnikov.)

Staronossov ise kirjutab illustreerimise puhul: „Ma polnud Vladimir Iljitšit elus kunagi näinud. See raskendas tööd. Tööle asudes ma ei võinud piirduda raamatu tekstiga, vaid pidin lugema suure hulga raamatuid, mis käsitlesid üksikasjaliselt mitmesuguseid momente Lenini elust. Kogusin materjale Leningradis, kus käisin läbi suure proletaarse revolutsiooni teekonna, külastasin Smolnat, Tauria lossi, Kšezinskaja härraselamut ja kõiki ajaloolisi paiku, mis on seotud Lenini suure nimega.“

Vanad enamlased ja kujutatava momendi pealtnägijad vaatasid läbi ja kontrollisid iga illustratsiooni temaatilist kompositsiooni. Need näpunäited olid mulle eriti hinnatavad ja kõik parandused, mis olid tehtud inimeste poolt, kes hästi tundsid Leninit ja tema ümbrust, lähendasid iga illustratsiooni ehtsale dokumendile.“

See töömeetod aitas S-il vältida sisulisi vigu, kuid tulemused olenesid siiski võimest haarata teemat marksistlikult. Ja just selles märgiti paljusid õnnestumisi.

Raamatus on kakskümmend seitse leheküljelist illustratsiooni, milledest kaheksateist on vahetult seotud Lenini isiku ja tööga. Illustratsioonide keskkujuks on Lenin, „inimlik, mehine, täis ustavust ja haaravust“. Käsitelles gravüüri „Lenin Smolnas“, Sokolnikov kirjutab: „Staronossov oskas sellele illustratsioonile anda sügava ajaloolisuse, kasutades osavalt dokumentaalset fotot, millel on kujutatud Lenini vastuvõtukabinett punaarmeeelasega, kuid ruum täitus tal elavate inimestega ja revolutsiooni juht esineb asjalikus suhtlemises talupojamassiga. Illustratsioon kujutab ilmekalt Smolna tähtsust pöörde otsustavatel päevadel. Siin on partei ja nõukogu juhtivad organid. Siin on proletaarse diktatuuri relvastatud laager... Siit juhitakse võitlust... Siin on Rahvakomissaride Nõukogu esimehe Lenini vastuvõtutuba... siis kabinett... Siia astuvad sisse erilise vormilikkuseta töölised, talupojad, valitsuse liikmed. Siin keeb kibe töö.“ — „Teistest puugravüüridest, mis näitavad juhi ühendust massidega, avaldab sügavat mõju illustratsioon „Lenin II Nõukogude Kongressil“ (1917. a. nov.). Nagu teada, astus Lenin 8. nov. 1917 kongressi ajaloolisel istungil välja proletaarse revolutsiooni esimeste abinõude programmiga — vaherahu sõlmimine, mõisnike maaõiguste kaotamine jne. Lenini kõne mõju oli tohutu suur; tööliste, talurahva ja sõdurite esindajad ühinesid nagu üks mees oma revolutsiooniliste mõtete

ja tunnete üksmeelses avaldamises; terve saal täitus raevu lainega rahva rõhujate vastu, täitus ühise usuga juhi sõnadesse; Lenin kõneles rahva suu läbi.

Lenini heroismi apoteoos kõlab ka gravüürist „Lenin peab soomusautolt kõnet“ (3. apr. 1917). See on kahtlemata kõige ilmekam, kõige inspireeritum ja kunsti võimsuse poolest kõige hiilgavam Staronossovi illustratsioonidest. Siin on ehtsalt ja elutruult edasi antud Lenini välismaalt naasmise moment. Siin on juhi esimene kohtumine rahvamassidega, tema esimesed sõnad nendele hulkadele, sõnad täis võimsat kindlust proletaarse revolutsiooni võidus. Ta tõstab käe ja peab lühikese kõne. Ta paiskab loosungi: Elagu ülemaailmeline revolutsioon!

Kompositsiooni valitseb Lenini suurejooneline kuju — see tuleb reljeefselt esile, võimas laup on pingutatud, silmad suunatud hulkadesse; väljasirutatud käsi, palitu lehvivad hõlmad rõhutavad vormi väljendustugevust, võtmata sellelt monumentaalsust. Helgiheitjate ristlevad kiired süvendavad hulkade revolutsioonilist elevust ja juhi üleskutse võimsust. Sõdurid ja madrused lippude ja püssidega on kogunenud soomusauto torni juurde; toonilt on see kompositsiooni kõige heledam osa. Jõulises ja kirglikus elevuses on rahva pilk kiindunud Leninisse... Soomusauto liigub aeglaselt edasi...“

Tagasi vaadates Staronossovi arengutecle märkame kunstniku tammumist nende ilusate ideede vallas, mis tavaliselt annavad ainult inetuid tagajärgi. See olukord püsis, kuni kunstnik lülitus sotsialismi ülesehitavasse, teadlikku ja plaanikindlasse tööhe. Alles siis, ärgu paistku see paradoksaalne, leidis individualist Staronossov avaraid võimalusi oma individuaalsuse teostamisele. Ta loominguline tõus on sealtpeale autodidakti kohta erakordne. Ta ei ole küll oma paremaiski tõis täiesti vaba liigse üldistuse ja ilu-ilu-pärast-armastuse „iludusveast“, kuid kindlalt oma arengu õigest tendentsist kinni pidades on Staronossov andnud NSVL arvustusele põhjuse edaspidi oodata temalt veel hiilgavamaid saavutusi graafiliste kunstide alal.

KAUG-IDA PROBLEEMIDEST JA JAAPANI TÖÖTAVA RAHVA OLUKORRAST

OTTO KERGE

Kui Saksamaa ja Itaalia kurtsid eluruumi kitsuse ja toorainete puuduse üle, siis on sellest vahest veelgi suuremal määral juttu olnud Jaapanis. Tooraineid — rauda, naftat, kautšukit, villa, puuvilla — on Jaapanis kas liiga vähe või peaaegu mitte sugugi. Sellest oligi tingitud jaapanlaste rohkearvuline väljarändamine Lõunamere saartele, Ameerikasse ja Austraaliasse. Kui aga vastavad maad seadsid sisse sisserändamis-„kontingendid“, siis muutus olukord ummikuliseks. Väljapääsu otsiti Mandžukuo ja Põhja-Hiina vallutamisega 1931—1937. Ent Mandžukuo ei ole jaapanlastele sobiv maa koloniseerimiseks — kliima on talvel nendele liiga kare, nii et nad peavad kandma kaitset suu ja nina ümber, liiga külma õhu sissehingamise vältimiseks. Selletõttu sihivad jaapanlaste ekspansiooniplaanid ikka rohkem lõunasse, kus kliima on neile vastuvõetavam. Nagu seda juba 25 aasta eest väljendas jaapani poliitika- ja riigimees Kato — „Jaapan peab, ükskõik, kas ta seda tahab või ei, saavutama ülevõimu Vaiksel ookeanil.“ Kava teostamine läheb väiksema vastupanu suunas — Hiinas, kuid ka siin sugugi mitte nii hõlpsasti, kui seda lootsid jaapani kindralid. Hiina rahvas avaldab sissetungijale kõikjal kangelaslikku vastupanu ja nüüd, pärast kolm aastat kestnud sõda, on jaapanlased oma esialgsest sihist — Hiina alistamisest — veel väga kaugel. Siinjuures peame küll silmas pidama ka toetust, mida Tšiangkaišeki valitsus saab teiste riikide käest, samuti seda, et Jaapan siiski veel ei sõdi kogu oma jõuga, vaid teeb nii, nagu ütles praeguse uue kabineti sõjaminister kindral Tojo 1928. a.: „pidades sõda Hiinas peame ette valmistuma sõjaks teises suunas“..

See sõda „teises suunas“ pörkab aga kokku Briti impeeriumi ja P.-Ameerika Ühendriikide huvidega, hoopis rääkimata Prantsuse ja Hollandi asumaadest Lõunamere piirkonnas. Briti impeerium ei suudaks muidugi, praeguse sõja tõttu Saksamaa ja Itaaliaga, kaitsta Jaapani rünnaku vastu oma valdusi Vaiksel ja India ookeanil, kuid inglaste seljaga seisavad võimsad Ühendriigid. Jaapani enese teadete järele olevat nende vahel sõlmitud salajane leping, et kui Vaiksel ookeanil peaks tekkima uus rahvusvaheline olukord, siis Ühendriikidel ja Inglismaal on seal huvideühendus. Mõlemad riigid mobiliseerivad siis ühiste huvide kaitseks oma laevastikud ja nende toetuspunktid. Hongkongi poliitilist tähtsust silmas pidades olevat oodata selle seadmist Ühendriikide kontrolli alla jne. P.-A. Ühendriikide suurejooneline relvastuskava — 1.300.000 tonni uute sõjalaevade ehitamine, armee koosseisu tõstmine ca 400.000 mehelt poole aasta kestes ca 1.500.000 meheni koos kohustusliku sõjaväeteenistuse sisseseadmise ja teised analoogilised teated näitavad igale mõtlejale küllalt selgesti seda suunda, mille Ühendriigid on omaks võtnud. Ameerika „ajalehtede-kuningas“ Hearst kirjutas oma artiklis: „USA hoiak Suurbritannia suhtes on täiesti sarnane Itaalia hoiakuga Saksamaa suhtes enne Itaalia sõttaastumist“ ja et ... „iga täpne vaatlaja peab arvestama USA-d kui Inglismaa liitlast.“

Nähtavasti, arvesse võttes nii rahanduse ja majanduse rasket seisukorda kui ka laiate masside rahulolematust, tahtis Jonai kabinett lõpetada sõja Hiinas kompromissiga. Praeguses olukorras oleks ju olnud loota nii Inglismaa kui ka USA poolt suuremat järeleandmist kui kunagi varem. Ja praeguses olukorras oleks Jaapan võinud kiiresti parandada need rahanduslikud ja majanduslikud haavad, mis löi sõda Hiinas. Nii elas Maa-ilmasaõja ajal Jaapan üle tõelise majandusliku õitsengu perioodi. Näiteks oli Jaapanis tööstusi üle 20 töölisega 1892. aastal — 2.767, 1919. aastal aga 43.947; praegu on neid ca 64.500. Kaubalaevastik tõusis üle 4 miljoni br.-reg.-tonniga kolmandale kohale maailmas. Eksport andis suurt tulu, riigivõlg kaeti peagu täiesti jne. jne. Nüüd avaneks jaapani kapitalistidele, kes peamiselt on koondunud Minseitō parteisse, samasugune „kuldne“ võimalus, kui aga saaks rahu. Sääraseid mõtteid väljendas endise valitsuse välisminister Arita oma kõnes. Sõjapartei vastas sellele valitsuse kukutamisele.

Mida taotleb siis sõjapartei? Lühidalt öeldes oleks see Kato programmi teostamine. Seda programmi on Hirota täiendanud oma „Ida-Aasia Monroe-doktriiniga“, mille järgi valged tuleks Ida-Aasiast täiesti välja tõrjuda. Nendele vastaks sisepoliitikas H a j a š i „Majandusliku mobilisatsiooni plaan“ ja praeguse valitsuse juhi prints K o n o j e seadus „rahvuse üldmobilisatsioonist“.

Nüüd vaatleme sõjapartei konkreetseid nõudmisi. „United Press’i“ Šanghai korrespondent teatab 13. juulil, et Jaapani maa- ja mereväe vahel on jõutud kokkuleppele ekspansiooni suhtes Ida-Aasias ja Lõunamerel. Kõigepealt olevat tarvis vallutada: 1) välisriikide kontsessiooni-alad Hiinas (selle teostamisega saaks Jaapan oma kontrolli alla suured Inglise, Ameerika ja Prantsuse kapitalid ja varandused, mis asuvad Šanghai, Tientsini, Hankou, Kantoni ja Amoy linnade kontsessiooni-aladel); 2) Hongkong; 3) Prantsuse ja Briti Indo-Hiina ning Borneo ja Hollandi-India. See kava tulevat teostada ka siis, kui see tähendaks kokkupõrget Inglismaa ja P.-Ameerika Ühendriikidega.

Ajaleht „Sinšanbao“ kirjutab: „Ameerika Ühendriigid segavad Jaapanit tema püüetes luua uus kord Ida-Aasias. On tarvis anda löök vaenlasele number 1 — Ameerikale.“

Ajaleht „Kokumin“ nõuab isegi India t.

„Nitši-Nitši“ nõuab Hollandi-India okupeerimist, kui see ka tähendaks sõda Ühendriikidega. Selle teostamiseks ta nõuab tihedamat liitu Saksamaa ja Itaaliaga ja rahu põhjapiiril.

Veel nõutakse Ida-Aasia majandusbloki loomist ja Inglise-Ameerika poliitilise ja majandusliku mõju kõrvaldamist.

Üldiseks nõudmiseks kõige selle juures on see, et kompromissid kadugu nii sise- kui välispoliitikas. Niisiis täitsa sõjamehelik käitumine.

On päriselt selge, et seda programmi ilma sõjata teostada pole võimalik. Ei loovuta ju ometi Inglismaa oma Singapuri ega Ameerika oma Havai saari ilma püssipauguta.

Tekib aga küsimus, kas suudab Jaapani m a j a n d u s välja kannatada sõda Ühendriikide ja Inglismaaga?

Juba sõda Hiinas on neelanud hiiglasummasid ja riigi võlg on tõusnud järgmiselt:

1919 — ca 1 miljardit jeeni, 1937 — ca 9 miljardit jeeni (sõda Mandžukuos ja Põhja-Hiinas), 1940 — ca 24 miljardit jeeni (sõda Lõuna-Hiinas), kusjuures kogu jaapani rahvuslikku tulu arvestatakse 13 miljardit jeeni.

Sõjamineisteriumi eelarve oli kogu eelarvest:

1931	—	33%	(Ettevalmistus sõjaks Hiinas)
1934	—	44%	(Võitlused Mandžukuos ja P.-Hiinas)
1937	—	47%	(„ L.-Hiinas)
1940	—	67%	(„ L.-Hiinas)

Toorainetest veab Jaapan sisse 53% peamiselt Ühendriikidest ja Briti- ning Hollandi-Indiast, nagu seda näeme tabelil.

	Sissevedu %		Väljavedu %	
	1913	1935	1913	1935
P.-Ameerika Ühendriigid	16,8	32,8	29,3	21,4
Hiina	12,8	14,1	34,5	18,9
Briti-India	23,8	12,4	4,7	11,5
Suur-Briti	16,8	3,3	5,2	4,7
Hollandi-India	5,1	3,2	0,8	5,7
Saksamaa	9,4	4,9		

Ka sõjatööstuseks tarvilikke tooraineid peab Jaapan sisse vedama, kuna tal omal (koos Korea ja Mandžukuoga) on olemas protsentides: rauda 5—7% vajalikust, naftat 10—23% vajalikust, vaske 64% vajalikust; kivisütt on olemas küllalt, kuid kokseeruv süsi ja antratsiit tuleb sisse vedada. Selleks on ära kasutatud peagu kogu kullareserv koos sellega, mis vahepeal toodeti. Välismaale läks kogusummas 2½ miljardit jeeni, järelejäänud 561 miljonit jeeni (ca 100 miljonit dollarit) on vaid kübemeke nii ostujõuna kui ka rahapaberi kattevarana. Paberraha oli 1937. a. 1,5 miljardit jeeni, nüüd aga on selle hulk tõusnud 3,3 miljardi jeenini (märts 1940). Selle paberraha eest saadakse osta aga ainult „jeeni-bloki maadest“ — Mandžukuost, Põhja- ja Kesk-Hiinast, kus elanikkonda selleks sunnitakse. On küll koostatud kavasad sealse impordi suurendamiseks, kuid suuri tulemusi see ei ole andnud.

Nii näeme, et sõda Ühendriikide ja loomulikult ka Inglismaa ja Hollandiga on majanduslikult ja puhtrahaliselt enam kui riskantne ettevõtte. Jaapani seisukohast oleks mõeldav siin ainult tõeline välksõda, nagu seda Saksamaa teostas Norras, Hollandis, Belgias ja Prantsusmaal. Kas see seal läbiviidav on, selle küsimuse otsustamiseks ei piisa vahest ka vastavate maade kindralstaapide tarkusest. Sõda Hiinas ei tohiks aga jaapani kindraleid uute ja palju tugevamate vastaste otsimiseks sugugi vaimustada. Pikemaajalist ja rasket sõda ei võimalda Jaapanile ei tema nõrk majanduslik kandejõud ega ka sotsiaalsed olud riigis eneses.

Üle 50% Jaapani elanikest elatab end põllutööst (selle sõna laiemas mõttes) ja kalandusest. Kogu rahva sissetulekust on tema produktsiooni väärtus aga ainult 20%. Statistiliste andmete järgi oleks Jaapani rahvastiku liigitus järgmine: iseseisvaid ettevõtjaid — 33%, juhtivaid ametnikke 6% ja töölisi 61%.

Siinjuures aga on arvatud „iseseisvate ettevõtete“ hulka kõik jaapani talunikud koos perekondadega. Tõeliselt aga isegi mitte $\frac{1}{3}$ nendest ei ole selle maa omanikud, mida nad harivad. Tööliste olukord on Jaapanis äärmiselt armetu. Niisiis oleks olukord Jaapanis praegu umbes säärane, nagu meil oli teoorjuse ajal. Mõned

sulemehed (nagu Zischka) leiavad, et see kord on kõigiti väga ilus ja patriarhaalne; samurai ja teorja vahel valitsevat kõige südamlikumad suhted jne. jne. See tuletab meelde, et ka Saksa omaaegne kantsler vürst Otto von Bismarck leidis, et Baltimaadel valitseb ideaalne, patriarhaalne kord, kus paruni ja eestlasest teorja vahel olevat suhted väga „südamlikud“...

Nüüd vaatleme pisut Jaapani tööstustöölise olukorda („Pravda“ artikli järgi 18. juulist 1940). Sõda Hiinas lasub raske koormana Jaapani majandusel ja töötava rahva olukorral. Enne sõda oli Jaapani tööstuses esimesel kohal tekstiiltööstus, nüüd aga sõjatööstus. Ainult metalli-, masinaehituse- ja instrumentaalne tööstus annavad 43% kogu tööstuse toodangust. Tekstiiltööstus aga ainult 20%. Selletõttu on kohutavalt tõusnud töötute arv. 1936 oli neid 323.000, 1939 aga ligi miljon. Need töötud ei olevat kõlvulised sõjatööstuses oma nõrga tervise tõttu... Tööle võetakse sinna aga naisi ja alacalisi — nende töötasu on ju odavam.

Oktoobris 1939 võeti vastu seadus, mis keelas ära töötasu tõstmise, sealjuures aga clukallidus on tõusnud juulikuust 1937 — maikuuni 1940 ligi 83%! Nii et sõja kestes reaalne töötasu on langenud ligi kaks korda. Seda samal ajal, kui kapitalistide kasud tõusid 46%.

Selle kerjusepalga eest peab 70% töölisi töötama 11—12 tundi päevas, 27% töölisi aga 12—14 tundi päevas. Ainult 27% töölistest saavad kuus 3 puhkepäeva, ülejäänud 73 protsendil on kuus ainult 2 puhkepäeva.

Töötasu järsk langus, kurnav ja pikk tööpäev ning alatoitlus on suurendanud haigestumisi ja surmajuhtumeid.

Mõnes Tokio tööstuses on kuni 40% tiisikushaigeid. Sinna tuuakse siis tööle korealasi, kuid ka need ei suuda kaua vastu pidada.

Sündimuse ja suremuse probleemidest teeb Jaapani ajakirjandus vähe juttu. Käepärast olevate andmete järgi oleks pilt niisugune. Sündis rohkem kui suri: 1932 — 1.007.900, 1933 — 927.200, 1934 — 804.224, 1938 — 670.000!

Väga suureks tööliste vaenlaseks on traumatism (töö juures saadud kehalised või vaimsed vigastused). Surmajuhtumeid ja haavatuid iga 1000 töölise kohta oli: 1936 — 154 isikut, 1937 — 166 isikut, 1938 — 172 isikut. Juunist 1938 kuni juunini 1939 oli sõjatööstuses õnnetusjuhtumeid koguni 441.437 inimesega, mis teeks välja 23,7% tööliste arvust.

Traumatismi peamisteks põhjusteks on tööliste organismi väljakurnamine, kulunud ja kergesti rikkiminevad masinad vabrikutes ja töökaitseaduste peaaegu täielik puudumine.

Säärased väga rasked töötingimused on esile kutsunud streigiliikumise, vaatamata sõjakohtutele ja massilistele vangistamistele. 1938 oli 1.050 streiki 56.000 osavõtjaga, 10 kuul 1939 oli 955 streiki 80.000 osavõtjaga. Jaapani töölistes võitlevad töötasu suurendamise, tööpäeva lühendamise, puhkepäevade, organiseerimisvabaduse eest; võitlevad põhjuseta töölt vallandamise vastu jne.

1940. a. streigid suurenesid. Tööliste vaoshoidmine muutub üha raskemaks. Ajaleht „Asahi“ kirjutab: „Säärast vastutusrikast ja tõsist olukorda ei ole meie maal veel olnud. Samuti kui ei ole olnud nii suurt kõiki elualasid hõlmavat rahva rahulolematust. Kui säärane hädaohtlik seisukord veel süveneb, siis Jaapan ei pääse korratustest isegi sel juhul, kui suurem osa rahvast heita vanglatesse.“

Nii näeme, et sõda Hiinas on viinud Jaapani riigi pankroti lävele. Nüüd aga võtsid

kindralid riigi juhtimise enese kätte ja nüüd alles nad tahavad täie jõuga sõdima hakata. Nad mitte ainult soovisid lõplikult murda Tšiingkaišeki rahvusliku Hiina valitsuse vastu-panu ja selle asemel pukki seada Vantšingvei nukuvalitsust kogu Hiinas, vaid tahavad teostada ka Kato-Hirota programmi — saavutada ülevõimu Ida-Aasias ja Lõunamerel, mida uus välisminister Matsuoka omalt poolt kinnitas. See aga oleks avalik sõda Inglismaa ja Ühendriikidega. Niisiis paistab, et varsti on kogu kapitalistlik maailm omavahel sõjas, kogu kapitalistlikku maailma haaravas teises imperialistlikus sõjas.

Me nägime, et Jaapani majandus kogu ulatuses on raskes seisukorras, et rahanduses on seisukord tõsine, et sotsiaalne olukord on enam kui halb. Tekib küsimus, milline on siis see nõiarohi, mis peab võimaldama mitte ainult sõja jätkamist, vaid koguni tema ulatuslikumaks muutumist?

Selge vastuse sellele andis uus peaminister prints Konoje oma hiljutises raadiokõnes. See nõiarohi on sõjaväeline diktatuur kõigil elualadel. See nõiarohi on laialdaste rahvamasside elustandardi ennekuulmatu allasurumine.

Sõjapartei radikaalsem osa nõudis oma naiivsuses ohvreid ka kapitalistide poolt. Ta nõudis hiiglasuure riigivõla kustutamist ja Mitsui ja Mitsubiši hiiglavaranduste riigistamist. Kõigest sellest ei lausu prints Konoje oma kõnes sõnagi. Küll aga nõuab ta äärmist kokkuvõidu igal pool. Nõuab kõikide jõudude pingutamist armee ja laevastiku tugevdamiseks. Sealjuures lubab ta ka töötavale kihile garanteerida minimaalsed elatusvõimalusi. Niisiis, „Tõusva päikese maa“ poeg, pinguta püksirihma!

Jaapani rahvuslikule poliitikale ei kõlbavat juhtnööriks ei liberalism, ei demokratism ega sotsialism. Isegi fašism ja rahvusotsialism ei leia otsest pooldamist. Nii et ükski meile tuntud poliitiline doktriin ei ole sünnis Jaapanile. Milline on siis see ideoloogiline alus, millele Jaapan oma uue riigikorra tahab üles ehitada? Otsest vastust sellele ei ole antud. Paistab aga, et ainsaks võimaluseks jääb tääkidest toetatud šintoism ja samuraide traditsioonid. Arvatavasti seda pidaski silmas prints Konoje, kui ta rääkis kasvatus ümberorganiseerimise vajadusest. Šintoism — Jaapani riigiusk — on väga vaene eetiliste normide poolest, ta on peamiselt kultuse-religioon. Eetilist sisu võib talle anda mikaado-kultusega ja silmapaistvate surnud jaapanlaste jumaldamisega. See siis oleks vaimutoit, mida pakutakse jaapani töötavale rahvale lisaks peotäiele kuivatatud riisile...

Sisuliselt pole Jaapani „uus poliitiline struktuur“ midagi muud kui nn. genro (vanae riigimeeste nõukogu) legaliseerimine, tema ümbernimetamine „direktorite nõukoguks“, kus igale liikmele allub kindel ala — büroo — poliitilise, majandusliku, kultuuri, noorsoo, plaani, seltskondliku ja Ida-Aasia asjade juhtimisel. Valitsuse liikmed oleksid seal ainult konsultantideks. Genrosse kuulusid eranditult samuraid. Reaalsema jõuna seisab Konoje selja taga marurahvuslikus vaimus kasvatatud maa-, mere- ja lennuväe ohvitserkond.

Uus poliitiline struktuur tähendab surmavat hoopi Jaapani niikuinii nõrgale liberalismile. Ta võtab töölistel ja talupoegadel igasuguse eneseavaldamise võimaluse, annab nad täiel määral samuraide meelevalla alla.

Raske ülesande on võtnud enesele Jaapani valitsev klass — ta tahab moodsa, massilise tootmisviisi juures hoida isegi tööliste vaimset arengut feodaal-ajastu tasemel. Ta tahab seda saavutada tääkide väga mõjuva kaasabiga. See nähtavasti vastaks Jaapani „rahvuslikule“ vaimule. See oleks kooskõlas samuraide „kuulsurikka“ traditsiooniga.

Tundub, et vibu siiski liiga pingule tõmmatakse...

TEADUSE ARENEMISE VÕIMALUSIST SOTSIALISTLIKUS ÜHISKONNAS

A. KIPPER

Kapitalistliku ühiskonna kriis, mis üha enam süvenedes viib paratamatult kultuuri hävitavaile sõdadele, peegeldub selgesti Euroopa kirjanduses ja filosoofias. Iseloomustavaks jooneks kogu kodanlikule mõtteviisile on sügav pessimism ja lootusetus inimkonna tulevikku. Euroopa kultuuris näevad kodanlikud ideoloogid vananemise tunnuseid ja ta paratamatu hävimine pidavat seisma ukse ees. Et aga maakera on jäänud liiga väikeseks selleks, et siin võiks veel kusagil tekkida täiesti iseseisvat, tervet ja noort ühiskonda, siis järeldatakse kogu inimkonna peatselt möödapääsmatut mandumist. Ei ole tarvis seejuures eriti rõhutada, et need kodanlikud mõtlejad samastavad Euroopa kultuuri kapitalistliku maailmakorraga, mille varisemise paratamatus maalib kodanlikule mõtlejale silme ette nii kurbi perspektiive.

Tõepoolest, vaadeldes teaduse arenemist käesoleva sajandi esimesil aastakümneil, ei saa jääda optimistiks. Et 18. ja osalt ka 19. sajandil, s. o. kapitalistliku korra nooruspäevil, tehti avastusi, mis, olles aluseks järgnevale tehnika võidukäigule, paistavad silma oma avaruse poolest, on 20. sajandil teadus kapitalistlikus ühiskonnas laskunud üksikasjade urgitsemisele. Üksikud suuremad teaduslikud revolutsioonid, nagu näiteks relatiivsusteooria loomine, ei muuda oluliselt üldpilti. Võib peagu eksimatult ennustada, et kui kapitalistlikes mais ei toimu põhjalikku sotsiaalset revolutsiooni, siis kultuuri ja teaduse mandumine seal on paratamatu.

Iga teaduslik uurimus nõuab ühiskonnalt kulusid nii selle teostamise abistajana raamatukogude, laboratooriumide jne. näol kui ka uurijate ülalpidamiseks. Kapital, olles huvitatud ainult neist teaduslikest saavutustest, mis otseselt tehnikas rakendatuna kiiresti tulu toovad, soodustab ka ainult uurimisi, mis võimaldavad kiiret rikastumist. Kui lühinägeliselt seejuures toimitakse, näitab kas või näiteks raadio arenemislugu. Nagu nüüd nähtub vanadest ajakirjadest, eriti aga Inglise ja tsaariaegse Venemaa sõjaministeeriumide arhiividest, oli terve rida teadlasi jõudnud raadio alal enne Marconit väga silmapaistvaile tulemusile. Kõik need projektid ja katsed aga maeti arhiividesse, sest tolleaegsed rahanduse juhid lühinägeliselt ei märganud nende ettepanekute tähtsust. Mainitud ignoreerimist võib veel panna inimliku eksimuse arvele. Kuid pole haruldased juhtumid, kus teatav rahameeste rühm suurest saagiahnusest tiivustatuna on ära ostnud mingi patendi, et takistada leiutuse ellurakendamist, sest see kahjustaks oma suure võistlusvõimega kapitaliste huvitava artikli turustamist. Pole mingi julgus väita, et niisuguse leiutajate äraostmisega on inimkond kaotanud nii mõnegi ülitähtsa leiutuse.

Nagu mainitud, on kapital huvitatud ainult neist uurimisest, mis kiiresti raha sisse toovad. Sellest paratamatult järgneb teatavate teadusalade eelistus. Olgugi et ükski

teadusharu iseseisvalt, ilma naaberalade saavutusteta pole arenemisvõimeline, suudeti kapitalistliku korra nooruspäevil koguda tagavaraks teoreetilisi tõdesid, et neist rahuldada veel praegu kapitali üha suurenevaid nõudeid. Kuid nimetatud teoreetiliste tõdede varasalved on juba tühenemas ja pole enam kaugel aeg, kus tehniline konstruktor leiab end olevat keskaegse alkeemiku või perpetaum mobile ehitaja seisukorras, kes ka ilma teoreetiliste alusteta töötades püüdis ehitada igavesti käivat masinat või metalle segades valmistada kulda. Kapitalism teostab teaduslike tõdede alal röövmajandust, püüdes endistest aegadest pärandatud saavutusi kasutada maksimaalselt, ise minimaalselt külvates.

Kapitalismile pole tähtis teadus kui laiade hulkade elujärje parandaja, kui inimese silmaringi avardaja ja vabastaja loomalikust hirmust tundmatu ees. Seepärast pole ta ka huvitatud teadusmaailma organiseerimisest. Õpetlaste spetsialiseerumist ainult äärmiselt kitsale alale põhjendatakse inimvõime piiratusega. Teadlane, olles kogu elu teotsenud mingi probleemiga, puutub teiste õpetlaste töödega kokku ainult niipalju, kui võrd talle on vajalikud andmed ta probleemi naaberaladelt. Tihti ei oma „moodne“ teadlane ülevaadet kogu teadusharu või isegi üldkultuuri seisundist. Võiks ütelda: õpetlane pole haritlane, ta on ainult oma ala spets. Ta elab nagu mutt mullas, uuristades oma käiku, teda ei huvita muud kui mulla närimine käigu pikendamiseks. Kuhu ta välja jõuab, seda ta ei tea ega huvitugi teadma. Kui sellest hoolimata teadus on arenenud seni veel tõusu suunas, siis on see sündinud tänu siiski veel osalt säilinud ebateadlikule realiteedi-tundele, mis juhib spetside suurt hulka õigele teele. Et aga sellega tehakse palju asjatut tööd, käiakse tihti väära rada, tammutakse asjatult kohal, spekulereides mõttetustega, on iga-ühele ilmselt selge. Sipelgad, tassides suurt puutükki, tirides seda igaüks eri suunas, ei tööta organiseeritult. Kui aga sellest hoolimata puutükk viiakse pessa, siis sünnib see ainult tumeda vaistu tõttu. Kuid on selge, et kirjeldatud töömeetodiga raisatakse asjata jõudu, ja ainult üksikute sipelgate mitmesuguseis suunis rakendatud tõmmete resultant teeb kasulikku tööd.

Teadusalade äärmise diferentseerumise pahede kõrvaldamiseks on juba kodanlikus ühiskonnas moodustatud teaduslikke seltse, akadeemiaid jne., kus ühiselt läbi arutatakse probleeme, seatakse üles kaugemaid eesmärke ja jagatakse ülesandeid üksikasutuste ja teadlaste vahel. Mõnedel aladel ongi niisuguse koostööga saavutatud märkimisväärsed tulemused. Sotsialistlikus ühiskonnas, kus eesmärgiks on kauge tulevik, mitte silmapilgu kasu, areneb koostöö teadlaste vahel suuresti viljakamalt. Kapitalilt on vaevalt loota mingit toetust teaduslikele üritustele. Muidugi on ka erandeid, kus mõni auahne rahamees ohverdab teaduslikuks otstarbeks summasid, kuid toetused on ainult juhuslikud ja teenivad tihti varjatult ikkagi kapitali huve. Seejuures vaadatakse toetusele kui õilsale annile, mida tänu annetaja kultuuriamastusele saab mingi teaduslik asutus, kuna tegelikult teadlase tegevus on inimkonnale niisama vajalik nagu iga teine loov töö. Kui võrd vähe huvitab rahaannetajat teadus iseenesest, illustreerib vahest muu hulgas Lick'i tähetorni asutamise lugu. Rikas orelivabrikant ja maaga spekulöörija Lick, olles poissmees, ei teadnud, kuhu mahutada pärast surma oma raha. Et jäädvustada oma nime „igaveseks ajaks“, otsustas ta ehitada Kalifornias Egiptuse vaaraode eeskujul püramiidi. Võttes arvesse Lick'i varandust ja moodsaid ehitustehnilisi abinõusid, oleksid ehitatava püramiidi mõõdet tulnud tõepoolest aukartustäratavad ning jätnud varju isegi kuulsad Egiptuse sellelaadilised ehitused. Õnneks inimkonnale laitsid insenerid, kelle poole pöördus nimetatud ameerika

miljonär, maha püramiidi ehitamise kava, tuues põhjenduseks ette Kalifornias sagedasti esinevaid maavärinaid. Olgu püramiid ehitatud kuitahes kindlana, ei suudaks ta ajahambale vastu panna, ja sellepärast soovitati Lick'ile oma rahaga asutada tähetorn, mis kannaks tema nime. Teaduse saavutused jäävad püsima nii kaua, kui elab inimkond, ja sellega ühes ka Lick'i nimi, kuna püramiid võib varsti kokku variseda. Kaua kahtles vanamees püramiidi ja tähetorni vahel, kuni lõpuks otsustas viimase kasuks. Nii sõltub kapitalistlikus maailmas teaduse arenemine pahatihti mõne egoistliku ja tõusikliku miljonäri tujudest. Suurkapitalistlikes Põhja-Ameerika Ühendriigis töötab riiklike ülikoolide kõrval ka arvukalt kõrgemaid õppeasutusi, millede ülalpidaja on erakapital. Vormiliselt on eraülikoolid oma tegevuses autonoomsed, tegelikult kuulub aga otsustav hää fondinõukogus asutust ülalpidajale või tema poolt määratud nõunikule. Suurt rõhku pannakse Ameerika eraülikooles õppejõudude passiivsusele igasuguste kultuurirütmide suhtes, nõudes neilt seevastu oma kitsa eriala põhjalikku tundmist. Õpilaste ülesanne on omandada kõrgemast õppeasutusest ainult erialalisi teadmisi, kuna igasugune kõrvaltegevus peale spordi ja usuharrastuse on keelatud, kui mitte täiesti, siis vähemalt soovimatu. Nii kasvatatakse sõnakuulelikku intelligenti kaadrit, keda võib julgesti kapitali kasuks tööle rakendada. Muidugi oleks liialdus väita, nagu ei tehtaks Ameerikas teaduse alal midagi väärtuslikku. Hoopis vastupidi — rikkalikult sisustatud uurimisasutustes töötatakse suure pingega, kuid töö juhtimiseks ollakse tihti sunnitud importeerima Euroopa õpetlasi. Kujuka pildi Ameerika ülikoolide olukorrast annavad mitmed selle maa edumeelsed kirjanikud, nagu Upton Sinclair, Jack London ja teised. Nende autorite töid lugedes paistab paljukiidetud Ameerika miljonäride teaduse ja kunsti harrastus hoopis teises valguses ning üldine kultuuri mandumise oht kerkib silme ette ähvardava kujuna.

Eespool kirjeldatud teaduslikku arenemist takistavad tegurid puuduvad täiesti sotsialistlikus ühiskonnas. Siin langeb ära tarve teadusest välja pressida silmapilgu kasusid, siin hinnatakse teadust kui töötavate hulkade hüvangu tõstjat, kui inimeste silmaringi avardajat, tehniliste võimaluste ettevalmistajat ja talle antakse ka vääriiline koht teiste loovate tegevusalade kõrval. Ennekõike on aga sotsialistlikus ühiskonnas teadlane esmajoones haritlane ja alles seejärel spets. Väide, nagu kannataks selle all, inimvõime piiratuse tõttu, tööviljakus, ei pea paika, sest uued avastused on võimalikud ikka rea tõsiasjade sünteesina. Kitsa eriala inimesel aga puudub niisuguseks sünteesiks võimalus. Olles teadlikud ühiskonna nõudeist, on õpetlased ise võimelised määrama uurimissuunda ilma erilise väljaspoolse tellimiseta. Teadusele on avatud kõik arenemismõimalused ja arenemissuuna määravad teadlased ise.

Praegu, kus inimkond elab üle kapitalistlikust korrast sotsialistlikku korda ülemineku faasi, on tarvis lahendada palju kiireloomulisi ja põletavaid probleeme. Nüüd on aeg, kus peame süvenema ka teaduse arenemisega seoses olevaisse küsimusisse. Ennekõike aga olgem optimistid. Pidagem meeles, et inimkond ei ole vananev, kui tema vaimutööna võrsub nii eluvõimas idee ja süsteem nagu kommunism. Inimkonna arenemine on alles ees, ja meie seisame selle arenguredeli esimesel astmel.

K. MARX JA FR. ENGELS KUNSTIST

Karl Marxi ja Friedrich Engelsi õpetus on kujunenud maailma kultuuri suurimaks entsüklopeediaks. Kõik see, mida avaldame, on nii või teisiti lähtumine marksistlikest põhialustest. Kui tahame tungida ükskõik missuguse kultuurielu nähtuse sügavamate põhjuste juurde ja valgustada sündmusi igakülgset ja põhjendavalt, võib see ikkagi toimuda vaid dialektilise meetodi ja materialistliku teooria alusel. Kõigi muude küsimuste hulgas on Marx ja Engels üllatavalt suurt tähelepanu pööranud kunstilise ja kirjandusliku elu küsimustele. Nende töis, käsikirjalises pärandis ja kirjavahetuses on rikkalikke materjale, mis näitavad, kui võrrd hoolikalt ja põhjalikult nad on jälginud muude vaimsete alade kõrval kogu maailma kirjandust ja kunsti alates antiikajast kuni oma kaasajani. Marksistliku filosoofiaga, majandusliku õpetusega ja sotsialistliku revolutsiooni teooriaga on lahutamalt seotud ka kunsti ja kirjanduse küsimused. Marxi ja Engelsi esteetilised vaated ja kunstianaliisid muutuvad seega kirjanduse ja kunsti küsimuste mõistmise nurgakiviks.

Arvestades seda, et meile praegu on raskesti kättesaadav vastavalt süstematiseeritud materjal, avaldame käesolevas ja järgnevais „Viisnurga“ numbris seeria olulisemaid kirjutusi ja väljavõtteid Marxi ja Engelsi pärandist kunsti ja kirjanduse kohta.

K. T.

KULTUURIAJALOO MATERIALISTLIK MÕISTMINE

AJALOOLINE MATERIALISM

1

Oma elu ühiskondlikus tootluses astuvad inimesed teatud vajalikesse, nende tahtest olenematuisse suhtesse — tootmissuhtesse, mis vastavad nende materiaalsete tootlike jõudude teatud arenguastmele. Nende tootmissuhete üldkogum moodustab ühiskonna majandusliku struktuuri, selle reaalse aluse, millel kõrgub juriidiline ning poliitiline pealeehitus ja millele vastavad ühiskondliku teadvuse teatud vormid. Materiaalse elu tootmisviis tingib üldise elu sotsiaalsed, poliitilised ja vaimsed protsessid. Mitte inimeste teadvus ei määra nende olekut, vaid vastupidi, nende ühiskondlik olek määrab nende teadvuse. Oma arengu teataval astmel lähevad ühiskonna materiaalsed tootlikud jõud vastuolule olemasolevate tootmissuhetega, või — mis väljendab juriidiliselt sama — omandussuhetega, millede piires nad seni olid arenenud. Tootlike jõudude arenguvormidest muutuvad need suhted nende ahelaiks. Siis saabub sotsiaalse revolutsiooni ajajärk. Ühes majandusliku aluse muutumisega toimub enam või vähem kiiresti murrang ka kogu määratu suures pealeehituses. Sääraste murrangute vaatlusel on alati vajalik eraldada materiaalne, loodusteadusliku täpsusega konstateeriv murrang majanduslikes tootmistingimusi

juriidilistest, poliitilistest, usulistest, kunstilistest või filosoofilistest, lühidalt: ideoloogilistest vormidest, milledega inimesed tajuvad seda konflikti ja peavad oma võitlust. Nagu üksiku inimese üle ei saa otsustada selle põhjal, mis ta enesest ise mõtleb, täpselt samuti ei saa säärase murranguajajärgu üle otsustada ta teadvuse järgi. Vastupidi: seda teadvust tuleb seletada materiaalse elu vastuoludega, ühiskondlike tootlike jõudude ja tootmissuhete vahel olemas oleva konfliktiga. Ükski ühiskondlik moodustus ei hävi varem, kui on välja arenenud kõik tootlikud jõud, milledele ta annab küllaldaselt tegutsemisruumi, ja uued, kõrgemad tootmissuhted ei teki kunagi varem, kui on küpsenud materiaalsed tingimused nende olemasoluks vana ühiskonna enese rüpes. Seepärast inimkond seab enesele alati ainult säärase ülesanded, mis ta suudab lahendada, sest lähimal vaatlusel osutub alati, et ülesanne ise kerkib alles siis, kui ta lahenduse materiaalsed tingimused on juba olemas või vähimalt on juba kujunemise staadiumis. Üldistes joontes võib aasia, antiikset, feodaalset ja kaasaegset kodanlikku tootmisviisi märkida majandusliku ühiskonnamoodustumise progresseeruvaiks ajajärkudeks. Kodanlikud tootmissuhted — need on ühiskondliku tootmisprotsessi viimne antagonistlik vorm, antagonistlik mitte individuaalsete vastuolude mõttes, vaid selle vastuolu mõttes, mis tuleneb indiviidide ühiskondlikest elutingimustest; kodanliku ühiskonna sügavustes arenevad tootlikud jõud aga loovad ühtlasi materiaalsed tingimused selle antagonismi lahendamiseks. Selle ühiskondliku moodustusega seepärast lõpeb inimühiskonna esiajalugu.

K. Marx, Poliitilise ökonomia kriitikast.

2

Ideede, kujutelmade, teadvuse toodang on algselt vahetult põimitud inimeste materiaalsesse tegevusse ja materiaalsesse läbikäimisse — reaalse elu keelde. Inimeste kujutlemine, mõtlemine, vaimne läbikäimine tulenevad siin veel vahetult inimeste vastastikusest materiaalsest suhtlemisest. Sama võib ütelda vaimsest toodangust, nagu ta avaldub ühe või teise rahva keeles, poliitikas, seadustes, moraalis, usundis, metafüüsikas jne. Inimesed on oma kujutluste, ideede jne. tootjad — kuid need on tegelikud, tegutsevad inimesed, nagu nad on tingitud oma tootlike jõudude teatud arengust ja viimasele kuni kaugeimate moodustusteni vastavast läbikäimisest. Teadvus (*das Bewusstsein*) ei saa kunagi olla midagi muud kui tajutud olemasolu (*das bewusste Sein*), inimeste olemasolu aga on nende reaalne eluprotsess. Kui igas ideoloogias inimesed ja nende suhted näivad olevad asetatud pea peale nagu *camera obscura's*, siis seegi nähtus täpselt samuti tuleneb nende elu ajaloolisest protsessist, sarnaselt sellega, kuidas asjade vastupidine kujutus võrkile tuleneb nende elu vahetult füüsilisest protsessist.

Täiesti vastandlikult saksa filosoofiale, mis laskub taevast maa peale, tõuseme meie siin maa pealt taevasse, s. t. me ei lähtu sellest, mida inimesed kõnelevad ja kujutlevad, mitte sõnalistest, mõeldavaist, kujuteldavaist inimesist, et nende juurest jõuda ehtsate inimeste juurde; meie lähtume tegelikult tegevaist inimesist ja järeldame nende tegelikust eluprotsessist ka selle eluprotsessi ideoloogiliste peegelduste ning kajastuste arengu laadi. Isegi udused kujundid inimeste ajudes — needki on nende materiaalse eluprotsessi vältimatud sublimaadid [saadused]. Materiaalset eluprotsessi võib aga kogemuslikult kindlaks teha, ja ta on seotud materiaalsete eeldustega. Niiviisi kaotavad moraal, usund, metafüü-

sika ja teised ideoloogia liigid ning neile vastavad teadvusevormid oma näilise iseseisvuse. Neil ei ole ajalugu, neil pole arenemist; inimesed, kes arendavad oma materiaalist tootmist ja oma materiaalist läbikäimist, muudavad ühes antud tegelikkusega ka oma mõtlemist ja oma mõtlemise saadusi. Mitte teadvus ei määra elu, vaid elu määrab teadvuse. Esimese vaatlusviisi juures lähtutakse teadvusest kui elavast indiviidist; teise juures, mis vastab tegelikule elule, lähtutakse tegelikest elavaist indiviididest enestest ja vaadeldakse teadvust ainult kui nende teadvust.

Sel vaatlusviisil on oma eeldused. See lähtub tegelikest eeldusist, lahkumata neist hetkekski. Selle eelduseks on inimesed, mis on antud mitte mingisuguses fantastilises suletuses ja liikumatuses, vaid oma tegelikus, kogemuslikult tähelepanavas ja teatud tingimustes toimivas arenemisprotsessis. Kui kujutatakse seda tegelikku eluprotsessi, siis ajalugu pole enam surnud faktide kogu, nagu nende empiirikute juures, kes ise on veel abstraktsed, ega kujuteldavate subjektide kujuteldav tegevus, nagu idealistide juures.

Sellest, mille ees abstraktne kaemus seisma jääb, s. o. tegelikust elust, nimelt algabki tegelik positiivne teadus, inimeste praktilise tegevuse ja praktilise arenemisprotsessi kujutus. Lõpevad fraasid teadvusest; nende kohale peab asuma tegelik teadmine. Tegelikkuse kujutamise võtab iseseisvalt filosoofia keskonnana, milles ta suudab eksisteerida. Äärmisel juhul võib teda asendada inimeste ajaloolise arenemise vaatlusest abstraheeritavate üldisimate tulemuste üldkogum. Need abstraktsioonid ei maksa midagi omaette, eraldatuna reaalsest ajaloost. Nad võivad kasulikud olla ainult selleks, et kergendada ajaloolise materjali korrastamist ja ära märkida ta eri kihtide järgnevust. Kuid erinevalt filosoofiast ei anna nad mingit retsepti või skeemi, mille liistule võiks painutada ajaloolisi epohhe. Vastupidi: raskused algavadki alles siis, kui asutakse materjali — kas minevikulise või kaasaegse — vaatlemisele ning korrastamisele, kui alustatakse ta tegelikku kujutamist.

Marx-Engels, Saksa ideoloogia.

ENGELS MARKSISMI VULGARISEERIMISEST

1

Materialistliku ajaloomõistmise kohaselt on ajaloolises protsessis määravaks teguriks lõpliku arvestuse järgi tegeliku elu tootmine ja taastootmine. Ei mina ega Marx ole rohkemat väitnud. Kui keegi moonutab selle printsiibi ses mõttes, nagu oleks majanduslik tegur ainsaks määravaks teguriks, siis see väide muutub mittemidagi-ütlevaks, abstraktseks, mõttetuks fraasiks. Majanduslik printsiip on alus, kuid ajaloolise võitluse käiku mõjutavad ja paljudel juhtudel määravad peamiselt ta vormi — mitmesugused pealeehituse tegurid: klassivõitluse poliitilised vormid ja selle tulemused — põhiseadused, mis on seatud võiduka klassi poolt pärast võidu saavutamist jne.; õiguslikud vormid ja isegi kõigi nende tegelike lahingute peegeldus neist osavõtjate ajudes — poliitilised, juriidilised ja filosoofilised teooriad, usulised vaated ja nende edasine arendus dogmade süsteemiks. Siin on ilmsena antud kõigi nende tegurite vastastikune mõjumine, milles lõppudelõpuks majanduslik liikumine kui vältimatu tegur rajab enesele teed läbi tohtu juhuslikkuste hulga (s. t. läbi säärase asjade ja sündmuste hulga, millede seesmine vastastikune

seotus on nii kaugel või nii raske määratella, et me võime ta unustada, oletada, et ta ei eksisteeri). Vastasel korral oleks kergem rakendada teooriat ükskõik millise ajaloolise ajajärgu kohta kui lahendada lihtsaimat esimese astme võrrandit.

F. Engels — Joseph Blochile.
London, 21. septembril 1890. a.

2

Poliitiline, õiguslik, filosoofiline, usuline, kirjanduslik, kunstiline jms. arenemine põhjeneb majanduslikul arenemisel. Kuid nad kõik mõjutavad üksteist ja majanduslikku alust. Asi ei ole sugugi säärane, nagu oleks ainult majanduslik printsiip ainsaks aktiivseks põhjustajaks, kuna kõik muu osutub ainult passiivseiks tegureiks. Ei, siin on tegemist vastastikuse mõjumisega majandusliku vältimatuse alusel, mis lõppude lõpuks ilmneb. Riik näiteks avaldab mõju kaitsetollidega, kaubanduse vabadusega, rahanduse hea või halva seisukorraga. Isegi saksa kodanike surmaväsimus ja jõuetus, mis tulenes Saksamaa viletsast majanduslikust olukorrast ajajärgul a. 1648—1830 ja mis algul avaldus vagatsemises, hiljem sentimentaalsuses ja roomamises vürstide ning aadli ees, [isegi need nähtused] ei jätnud mõjutamata majandust. See oli uue tõusu üks suurimaid takistajaid, ja see takistus hakkas kõikuma ainult seetõttu, et revolutsiooni ja Napoleoni sõjad tegid kroonilise vaesuse teravaks. Järelikult pole sel kombel olemas mingit majandusliku printsiibi automaatset mõjutegevust, nagu seda on mõnikord väga mugav kujutella, vaid inimesed teevad oma ajalugu ise, küll aga teatavas neid tingivas keskkonnas ja minevikust säilinud tegelike suhete alusel, millede seas majanduslikud suhted osutuvad lõplikus arvestuses siiski otsustavaks, mõjutagu neid teised poliitilised ja ideoloogilised tingimused kuidahes tugevasti. Majanduslikud suhted kujutavad enesest pidevat lõnga, mis ainsana juhatab mõistmisele.

F. Engels — G. Starckenburgile.
London, 25. jaanuaril 1894. a.

3

Mis puutub neisse ideoloogilistesse valdkondadesse, mis hõljuvad veel kõrgemal õhus — *u s u n d i s s e, f i l o s o o f i a s s e* jne., siis neis on olemas esiajalooline sisund, mille ajalooline ajastu eest leiab ning omandab, säärane sisund, mida me praegu nimetaksime mõttetuseks. Nende mitmesuguste ebaõigete kujutelmade aluseks loodusest, inimese enese ehitusest, vaimudest, nõiduslikest jõududest jne. on enamasti ainult negatiivselt majanduslik (*nur negativ Oekonomisches*): ajaloolise ajastu madala majandusliku arengu täiendiks, ajuti aga isegi tingimuseks ja isegi põhjuseks olid väärkujutelmad looduse kohta. Ja siiski, kuigi majanduslik tarve oli edasiliikuva loodusetunnetuse peamiseks ajuriks ja aja jooksul sai üha enam sääraseks ajuriks, siiski oleks pedantsus otsida kõigile neile algelistele rumalustele majanduslikke põhjusi. Teaduste ajalugu on selle mõttetuse järkjärgulise kõrvaldamise ajalugu või ta asendamise ajalugu uute, kuid siiski vähem jaburate mõttestega. Inimesed, kes seda teevad, kuuluvad tööjaotuse erilistesse valdkondadesse, ja näib, et nad töötlevad iseseisvat valdkonda. Ja seevõrra, kuivõrra nad moodustavad ühiskond-

likus tööjaotuses iseseisva rühma, avaldavad nende tooted, kaasa arvatud ka nende vead, tagasimõju kogu ühiskondlikule arenemisele ja isegi majanduslikule arenemisele. Kuid kõige selle juures nad ise omakorda tegutsevad majandusliku arenemise ülekaaluka mõju all. Näitena on seda kõige kergem tõestada filosoofia kodanliku ajastu kohta. Hobbes oli esimene uusaegne materialist (XVIII sajandi mõiste järgi), kuid ta oli isevalitsuse pooldaja tollal, kui absolutistlik monarhia elas läbi oma õitsenguaega kogu Euroopas ja astus Inglismaal võitlusse rahvaga. Locke oli usundis kui ka poliitikas 1688. a. klassidevahelise kompromissi poeg. Inglise deistid ja nende järjekindlad jätkajad, prantsuse materialistid, olid tõelised kodanluse filosoofid; prantslased olid isegi kodanliku revolutsiooni filosoofid. Saksa filosoofiast vahib Kantist kuni Hegelini läbi saksa kodanlik linnaelanik, kord positiivselt, kord negatiivselt. Kuid filosoofial kui tööjaotuse eri valdkonnal on igal ajajärgul eeldusena kasutada teatav mõtteline materjal, mis talle on üle antud eelkäijate poolt ja millest ta lähtub. Sellest tuleneb säärane nähtus, et majanduslikult mahajäänud maad võivad filosoofias etendada juhtivat osa. Säärane oli Prantsusmaa XVIII sajandil Inglismaa suhtes, kelle filosoofiale prantslased tuginesid, ja hiljem Saksamaa kahe esimese suhtes. Kuid nagu Prantsusmaal, nii ka Saksamaal oli filosoofia ja üldine kirjanduse õitseng sel ajajärgul majandusliku arenemise tulemuseks. Majandusliku arenemise ülekaal lõplikus arvestuses ka nende valdkondade suhtes on minu arvates vaieldamatu, kuid ta avaldub nende tingimuste piirides, mida kirjutab ette antud valdkond ise: filosoofias näiteks majandussuhete mõju (majandussuhete mõju avaldub omakorda enamasti ainult oma ümberriietatud poliitilisel kujul jne.) olemasolevale filosoofilisele materjalile, mis on saadud eelkäijailt. Majandus ei loo siin midagi uudset (*a novo*), kuid ta määrab olemasoleva mõttelise materjali muutumise ja edasise arenemise laadi. Aga isegi seda teeb ta enamasti ainult kaudsel teel, sest tähtsaimat otsust mõju avaldavad filosoofiale poliitilised, juriidilised ja moraalsed peegeldused.

F. Engels — Konrad Schmidtile.

27. oktoobril 1890. a.

4

Marx ja mina olime osaliselt süüdi selles, et noored [marksistid] omistasid mõnikord majanduslikule küljele enam tähtsust kui see on õige. Meil tuli oma vastastega võideldes alla kriipsutada peamist printsipi, mida nad citasid, ja mitte alati ei leidunud küllalt aega, ruumi ja juhuseid anda oma vajalik osa ka teistele teguritele vastastikusel mõjumises. Aga kui asi läks mõne ajaloolise ajajärgu kujutamiseni, s. o. tegeliku rakendamiseni, siis lugu muutus, ja siin ei võinud enam olla mingit eksitust. Kahjuks ikka ja jälle arvatakse, et uut teooriat on täiesti mõistetud ja et suudetakse seda kohe rakendada, kui on omandatud põhiprintsiibid; kuid see pole kaugeltki alati õige. Ses asjas võin ma etteheiteid teha paljudele uusimatele „marksistidele“ ja selle tõttu on mõnikord tekkinud imelikke segadusi.

F. Engels — Joseph Blochile.

London, 21. septembril 1890. a.

Üldse on paljudele noorematele kirjanikele Saksamaal sõna materialistlik ainult lihtsaks fraasiks, mida kleebitakse mitmesuguste asjade külge, võtmata vaevaks kauemini uurida, s. t. kleebitakse see sildike külge ja arvatakse, et sellega on kõik sooritatud. Kuid meie elumõistmine on peamiselt sissejuhatus tundmaõppimisse, mitte aga konstruktsiooni hoob hegeliaanluse kombel. Kogu ajalugu on tarvis uuesti tundma õppima hakata. On vaja üksikasjaliselt uurida mitmesuguste ühiskondlike moodustuste olemasolu tingimusi, enne kui katsuda neist järeldada neile vastavaid poliitilisi, eraõiguslikke, esteetilisi, filosoofilisi, usulisi jne. tõekspidamisi. Ses suhtes on seni tehtud väga vähe, sest väga vähe inimesi on sellega tõsiselt tegeanud. Ses suhtes me vajame massilist abi; valdkond on lõpmatu suur, ja see, kes tahab tõsiselt töötada, võib palju korda saata ning silma paista. Selle asemel on ajaloolise materialismi fraseoloogia (nimelt k ö i k e võidakse teha fraasiks) paljudele noorest põlvkonnast pärit sakslastele hea ainult selleks, et võimalikult kiires korras süstemaatiliselt kokku konstrueerida omaenese võrdlemisi väga vähesed ajaloolised teadmised (majanduse ajalugu on ju alles lapsemähkmeis) ja siis vapralt edasi liikuda. Ja siis võib ilmuda Bart ning kippuda kallale samale asjale, mis ta omaenese keskkonnas on juba tehtud tühjaks fraasiks.

F. Engels — Konrad Schmidtile.

5. augustil 1890. a.

R I N G V A A D E

NÕUKOGUDE LIIDU KAITSJATE TEATER HOOAJA AVAJANA TALLINNAS

Alles äsja — tänavu kevadel — elasime selles hirmus, et „rahvarindlased“ viivad täide oma viimase kultuurivaenulise ähvarduse: jätavad Tallinna kolme eesti sõnalavastus-teatri asemele ainult ühe, et odavamalt välja tulla ja et igasugune agulirahvas, s. t. töörahvas, ei tikuks enam teatrisaalidesse.

Õnneks osutus selle hädaohu iga lühikeseks. Nõukogude Eesti pealinnas on algusest peale neli täisteatrit senise kolme asemel. Juurde on tulnud vabade rahvaste ühise kodumaa kuulsa lavakunsti esindajana Punalipulise Balti Mere Laevastiku Teater, kes 24. VIII avaski Tallinnas hooaja. See on otseses, strateegilises mõttes eesrindlik teater, kes aina asub maa piiridel ja hoolitseb eeskätt punase sõjalaevastiku kunstiga varustamise eest. Kuid see rindeteater on õigustatud „eesrindliku“ nimetust kandma ka oma kunstiliste püüete aususe ja oma kindla kunstilise distsipliini tõttu. Teisiti ei saa ülesannete täitmist õieti küll kujutellagi Nõukogude Liidu ja — kitsamalt — vene teatris, eriti pärast seda, kui eeskujuks kogu maale tõsteti Gorki-nimelise Moskva Akadeemilise Kunstiteatri realistlik lavakunsti-käsitlus. Tarvitseb vaid lugeda selle teatri looja ning arendaja K. S. Stanislavski lavapedagoogilisi töid, näiteks eesti keeleski ilmunud teost „Näitleja töö enda kallal“, et mõista, millisel sügavale rajatud ning universaalse kehtivusega alusel tehakse tööd nõukogude teatris. Rinde- ja laevastikuteatrid loomulikult ei saa — juba oma osalt teissuguste, eriliste ülesannete tõttu — võistelda kuulsate teatritega Nõukogude Liidu pealinnas, kuid saavutustest on selgesti näha, et ka nemad töötavad keskusest kiirgavas valguses, mis ei luba lavale pääseda lohakusel ega diletantlikkusel. Punalipulise Balti Mere Laevastiku Teater on ka vanim neljast punalaevastiku-teatrist: tuleva aasta veebruaris on meil võimalus kaasa pühitseda ta kümnendat sünnipäeva. Oma jõudude rohkuselt aga ületab ta kõik üksikud eesti sõnalavastus-teatrid. Näitlejaid on teatril vähimalt viiskümmend, neist 12 naisnäitlejat; lavastajaid-näitejuhte on kasutada vähimalt kuus, muid kunstilisi ning tehnilisi lavastusjuhte vähimalt 12, peale selle rikkalikult pakutava saatemuusika huvides 38 orkestranti. Eriti silmapaistev on, võrreldes meie teatrioludega, juhtivate lavastusjõudude ja spetsialistide rohkus. Ainuüksi seegi näitab, milliseid mujal mittemõeldavaid võimalusi pakub kunstile sotsialistlik ühiskond — Nõukogude Liit.

Kuni nende ridade kirjutamiseni on tallinlastel võimalus olnud Punalipulise Balti Mere Laevastiku Teatris näha nelja lavastust resp. esietendust. Seda on muidugi veidi vähe otsuse tegemiseks teatri spetsiifiliste võimete ja eri lavastajate ning näitlejate isiksuste kohta. Kuid teatri üldilmest ja nii-ütelda kollektiivsest isikupärasusest on see avang juba andnud pildi. See pilt on värske, avar ning huviäratav. Kõigepealt märkigem ühte: teatri viiekümne näitleja seas ei paista olevat ühtegi, kes mõnes massistseenis mõjaks ükskõikse statistina, pelga numbrilise ühikuna massist. Ja hulga-stseene on selle teatri lavastustes palju. See näitab, et hulkade ja „kõrvalosaliste“ individuaalse, inimesepärase ilmestamise nõue, mis on Stanislavski realistliku lavakunsti ja kogu Euroopa teatrireformi üks peaprintsipi, on Balti Mere Laevastiku Teatris täiel määral teostatud. Meie teatrite kohta

ei ole seda seni võidud ütelda, kuigi paranemine ses suhtes on viimasel ajal olnud suur. — Ükskõikse mannekeeni väljatõrjumisega lavalt on ühenduses teine nõue: üksi ja omavoliselt mängida, publikut etteilkkuvalt võluda tahtva „staari“ tüübi kaotamine, s. t. peaosaliste painutamine lavastuse kui realistliku kunstilise terviku nõuete alla. Ka see põhimõte on kõnealuses teatris puhtalt läbi viidud. Näiteks hooaja avanäidendis, N. Pogodini „Höbeorus“, oli peategelasel, oivalisel kordoniülemal, võimalus oma mänguga kõiki teisi „suruda“, ainukangelaseks hakata. Kuid osa täitja ei alistunud peaaegu mitte sugugi sellele kiusatusele. Veel silmapaistvam oli näidendi „Tuul merelt“ lavastuses näitleja V. Z. Špringi kunstiline taktitunne kaptenist peategelase kehastamisel. — Neil kahel alusel, mannekeenide ja ainukangelaste kaotamisel, nende muutmisel „inimesteks laval“, põhjebki tõeline ansamblikunst. Just oma ansamblikunstilise taseme poolest väärib Punalipulise Balti Mere Laevastiku Teater täit ning kõhklematut tunnustust, otse kiitust. Teatri kunstilise juhi A. V. Pergamenti isikus on meil ilmesti tegemist ülihoolsa ning tähelepaneliku lavastajaga.

Balti mereväelaste teatris mängitakse, olenevalt repertuaari suurel määral erialalisest ilmest, väga palju mundrites. Kuid me ei näe seal kunagi mingit „mundrimängu“, mängu mundri nimel ja mundri abil. See ju osalt vahest tuleneb näidendite tegelaste — nõukogude sõjaväelaste — loomulikust käitumisest reaalsuseski, kuid samas kindlasti ka realistliku lavatöö tõsidusest. On naiivsus arvata, nagu oleksid kõik need sundimatud, värsked, heatujulised ja seltsimehelikud stseenid mereväelaste, piirivalvurite ja erainimeste elust laval „isenesest“ välja kukkunud seal, kus ei ole tegemist mõne psühholoogilise pingetega. On ilmne, et selles teatris ei jäeta midagi improvisatsiooni hooleks. Just psühholoogiline väljatöötus, lavakunsti ainuvõimalik hingustus, ulatub siin viimsete „statistideni“. Vähem näib siin aga rõhku pandavat etenduse käigu tempolisele rütmistamisele-vormimisele, millega meil silma paistab „Estonia“ teater; üks meie arvustajaist igatahes leidis põhjust märkida, et näidendi „Tuul merelt“ lavastuses olid mõned humoristlikud ja žanrilised episoodid liiga suure mõnuga ära kasutatud. Kuid etenduse lõpul peetakse silmas tempo kiirendamise vajadust: I. Seltseri ja M. Jankovski komöödia „Kui õitseb sirel“ lõppstseenid läksid arvuka tegelaskonna osavõtul haruldase ladususe ja hooga. „Venimist“ kui niisugust, mis vene näitleja temperamendile näib üldse olevat võõras, kõnealune teater muidugi ei tunne.

Üksikuist lavastusist, milledest ükski ei langenud allapoole ülalkirjeldatud soliidset taset, võib punaväe-näidendite liigis esile tõsta Viktor Rotko „Tuul merelt“, mis läks A. V. Pergamenti juhatusel. Selle näidendi tõsine ja pingeline kasvatuspsühholoogiline sisu — tegu on kodanluse mürgist kibestunud eraku muutumisega heaks seltsimeheks — peaosaliste V. Z. Špringi ja V. E. Kamenski psühholoogiliselt ja väljenduslikult täisväärtuslik mäng ning kaunid lavapildid tagasid igakülgse mõjuvuse. Kahtlemata õige noor näitleja V. E. Kamenski paelus sügavalt ka üksikmängu hetkil, kus eriti nähtavalt ilmnesis noorelt rikutud inimese loomus ja ta kriitilised elamused. Dekoraatorite V. A. Bogdanovitši ja I. G. Segali mitmed lavapildid, mis kujutasid õist rannikut, mereforte jne., kutsusid välja aplause. Neis dekoratsioonides oli rohkem julgust ja kompositsioonilist ilu kui „Höbeoru“ lavapiltides, milledest siiski avastseeni lai mägede-metsade panoramaam jõega ning puudega esiplaanil jäi meelde esimese heleda tervitusena meie uue ühise kodumaa kaugustest — Vaikse ookeani rannikmailt... Muide, kindluskahurite õise tulistamise pilt näidendis „Tuul merelt“ oli huvitavalt läbi viidud tehniliselt kui ka kunstiliselt.

Väga huvitavaks kujunes ka viie lühipala — „Viie armastuse katsumise“ — õhtu meie punalaevastiku-teatris. Vajadus lühikestes palades saavutada tugevat mõju oli tõsiseks katsumiseks enamikus noorte näitlejate võimetele. Lavastaja M. M. Korolevi

ja näitejuht S. E. Rapoport'i juhatusel tegi enamik näitlejaid selle katsumise läbi hiilgavalt. B. A. Lavrenevi dramatiseeritud „Neljakümne esimene“, mis kujutab naispunaväelase pettumist „peenehangelisest“ valgekaartlasest, kellesse ta on armunud, jäi kauaks meele. V. A. Popova mäng oli siin kuidagi ürgselt mõjuv ilma mingite võteteta: see „lihtne naine“ ning teadlik kommunist jäi laval ülimal määral inimeseks. Peaaegu sama võib ütelda ta partneri I. P. Dmitrijevi kohta, kes väga kenasti hiljem esines ka komöödias „Kui öitseb sirel“. — Tugevasti mõjus ka teine tõsine pala — Gui de Maupassant'i „Sadamas“, mis lõpeb hüüdega, et kõrtsitantsijad peatuksid — võib-olla on mõnel neist kallimaks ta oma õde, nagu juhtus peategelasega. Paari mängisid siin G. B. Kartsev ja E. G. Tserebilko. Toredasti oli stiliseeritud A. P. Tšehhovi groteski „Abielu-ettepanek“ lavastus. Siin hiilgasid L. A. Golovko, trupi üks silmapaistvaimaid karakternäitlejaid, A. P. Popeko, kes pääsis huvitavalt mõjule ilma erilise tekstita, ja A. J. Malkevitsš, närviline kosilane. M. Zoštšenko „Kapitalismi juurtes“ võis järjekordselt nautida V. Z. Špringi mängu. Bernard Shaw' „Kuidas ta pettis tema meest“ õnnestus vähem.

Tahaks nimetada veel mitmeidki sümpaatsid nimesid sellest nooruslikust trupist. Meenutagem vaimukast mereväelaste komöödiast „Kui öitseb sirel“ M. A. Mamajevit põhjaliku naljamehe osas, kes oli siiski otse liigutav harvadel tõsiseil hetkil. „Hõbeorus“ mängis ta ülisümpaatset kordoni kokka. Sama näidendi lavastuses võis imestada G. I. Aleksandrovi absoluutset ja sügavat asjalikkust hädasoleva armastaja osas, ja A. V. Delvini loomulikku armsust ta väljavalitu osas, „kuigi“ see on sõjaväearsti osa. Meenutagem teenelise näitleja E. Jegorova viimisteldud esinemist „Hõbeorus“ täielikult ennast lahingu puhulgi valitseva ja kohusetundelise komandöri naisena, ja eksinud emana näidendis „Tuul merele“. Lõppeks... tahaksin nimetada nalja- ja lauluvirtuoosi S. Mamõrevi, kelle sarnaseid näib trupis olevat palju (ei tohi unustada paljude spetsialisti-võimeid ka tantsu alal!), ja väikest V. Dmitrijevi, kes ihu ja hingega on alati „läbi elamas“ oma järjekordset punaarmeelast...

Nende nimede kõrval ja asemel oleks võinud nimetada ka teisi, mis on meelde jäänud meeldivatest osatähtmistest. Sääraste nimede rohkuse saladus seisab selles, et kõnealusel teatris peaaegu ei märka nn. „karakterrollide“ erinevust pärisrollidest. See tähendab: kõik esitavad eeskätt inimesi, mitte aga mingeid karaktermaske.

Meie punalaevastiku-teatri repertuaar on muidugi eeskätt arvestatud sotsialistliku isamaa kaitsjate tarvete kohaselt. Kuid teadliku võitleja kasvatamise tahe ei tee selle repertuaari erialalist osa veel tendentslikuks pealetikkuvuse ja reaalsuse moonutamise mõttes, nagu seda näeme nii tihti kodanlike maade šovinistlikus kirjanduses. Peale ideelise külje, mis punaväe-näidendis on loomulikult tugev, on selles repertuaaris palju näha ka punaväe elu-olu kõiges ta mitmekesisuses, naljas ja tõsiduses. Lõppeks tuleb rõhutada, et teatri tänavuses kavas on ka rohkesti klassikat, mis annab omakorda tunnistust selle trupi taotluste tõsidusest. Nimed nagu Molière, Goldoni, Shaw, Tšehhov peaksid äratama iga teatrisõbra huvi.

Nii võime alanud hooajal veel palju loota meie uusimalt ning paljuti uudsetl teatrilt.

EDOUARD VUILLARD

Käesoleval aastal suri St. Nazaire'i lähedal La Baule'i kuurordis 72 a. vanuses prantsuse maalikunstnik Edouard Vuillard. Ta looming on tohutu suur. Kunstniku 70 a. juubeli puhul Pariisis korraldatud näitus täitis Marsan des Louvre'i paviljonis terve esimese

korra. Sel puhul kirjutati: „See näitus oli suursündmuseks nii seltskondlikus kui ka kultuurielus. Vuillard'is tunnustas Pariisi kodanlik seltskond oma biograafi ja kroonikut, kes jäädvustas tõetruult mitte ainult nende välimust, vaid ka nende esivanemait pärinevat sisustust...“ Ja veel: „Väikekodanlik selle sõna parimas mõttes on tema tööde äärmiselt suur viimistlus, väga suur tõetruudus ja üksikasjalikkus detailis, iga üksiku eseme tähtsustamine ruumis.“

Vuillard'i kõrge hindamine kunstiringkonnis ei kuulu siiski ülalmainitud sisustuse „parimas mõttes“ väikekodanlikule portreeteerimisele, vaid formaalsele meisterlikkusele maalimisel ja impressionismi meetodi viljakale arendamisele portreemaalisis kujutatava siseruumi kujundamisel. Kuigi ta tööd (tavaliselt portreed) olid enamikus Pariisi kodanlike perekondade omand, seega üldsusele raskesti kättesaadavad, on Vuillard tuntud kui sirgjoonelisim ja küpsem nende paljude dokumenteerimise püüdlustega kunstnike seas, kelle interjööriilmelised teosed on nagu väikesed imepeeglid, kus kodanlus võib ennast näha arvustamata, omateada komplementeeritult, meelepärases vaikelu rahus. Kujutatava vahetu jaatuse mulje jätvad ka Vuillard'i maalid. See on selgesti tajutatv käesolevas numbris äratoodud Vuillard'i maali reproduktsioonis — raamatud, pildid, kass, mees, kõik on käsitletud sama „armastusega“, meisterlikult detailiseeritud. Ja pole midagi, mis sunniks mõtlema „ebameeldivusele“ — tunglevale, võitlevale, sealpool seinu pulbitsevale elule. Kasski kuulub ilmselt „perekonda“.

Vuillard'i kunsti on nimetatud sotsiaalseks — ta on seda ainult kohusetruu kirjelduse mõttes; ta taotles staatilist elutunnetust, ta hülgas maalingus temaatilisi kontraste, hävitades seega võimalused probleemide tekkimiseks. Seepärast on tema looming selles osas steriilne, viljatu.

Vuillard taotles sihikindlalt maalitooni summutatust ka formaalse värvikülluse juures. Maheda tooni ta saavutas maalides papil ja kasutades temperatehnikat, mida ta pidevalt arendas, jõudes kõrge meisterlikkuseni. Ta oli eriskummalisi impressioniste, kes ei huvitunud vabaõhu-valgustusest. (Ta vähestest maastikumaalidest on tuttavam „Vantimille'i plats Pariisis“, kus ta ise elas.) Seda enam huvitas teda kunstlik valgustus — ta ateljee ümbrus pidi olema kodune, sinna kuulus tingimata õlilamp. Kolm aastat, 1867, 1868, 1869, andsid Prantsusmaale kolm suurt kunstnikku — Bonnard'i, Vuillard'i ja Matisse'i, kes kõik on pärinud ja arendanud oma aja Pariisi kunsti uuenduslikke (ismid!) tendentse. Matisse oli radikaalseim, arendades impressionismi omailmeliseks maalikooliks (mitte uueks ismiks!), Bonnard ja Vuillard — sõbrad ja teekaaslased — olid alalhoidlikumad, Vuillard kodanluse biograafina ka lihtsameelsem ja selgeilmelisem (Matisse'i kunsti tagurliku ideoloogia avastas ainult viimaseaegne marksistlik kriitika).

Nende kunst arenes revolutsioonilisuse lipukirja all, kuid tegelikult oli meelepärane just kodanlusele, kelle „raha ja kirjadega“ ta arenes ja õitses. See kunst oli revolutsiooniline ainult formaalses, kujundustehnilises osas, seda viljastades uute arusaamade ja kogemustega. Vuillard'i hinnatav osa selles on käsitletud eespool. Ideoloogiliselt oli uuenduslik kunst tagurlik, klassiteadlikule proletariaadile võõras ja vastuvõtmatu. Nüüd, sihiteadliku võitluse ajastul kodanliku ideoloogiaga, on Vuillard'i kunst vägagi küps kultuuriloolise muuseumi jaoks. Vuillard'i kunsti dokumentaalsuse, ilmekuse ja teostuse meisterlikkuse tõttu ei tarvitse ta saavutusist mööda minna kunstikultuurisse kriitiliselt suhtuv kunstnik ega möödunud aegade (seega ka praeguse aja) nähtusi õigesti mõistma ja hindama õppiv uus inimene.

MIKS POOLDAN NÕUKOGUDE LIITU

Martin Andersen Nexö: Kiri „Nyt Land'ile“

Härra toimetaja,

palute Teile avaldada mu põhjusi Nõukogude Liidu pooldamisel, kelle sõber olen nagu paljud teisedki, kes on laiali pillatud üle kogu maailma. Vastus võiks olla päris lihtne: olen end tööliste hulgas tundnud alati kodus, isegi siis, kui olud mulle võimaldasid teisi ühiskonnakihte tundma õppida, isegi siis, kui ma tutvusin nende klasside eluvaadetega. Kuid endastmõistetavalt vajab see vastus veel selgitust, sest ma ei ole küllalt naiivne kujutlema, et sotsiaalse kihi inimesed, kuhu ma ise kuulun, on paremad teistesse ühiskonnakihtidesse kuulujaiast.

Igatahes, kui soovin olla õiglane omaenda klassi inimeste vastu, pean mõnna, et nad oma sihtides ja püüdlustes on üldiselt puhtamad: nad võitlevad õiguse eest tööle, viljaka ja ausa tegevusala eest; nad teevad seda seal, kus teised liialt sageli eelistavad oodata õnnelikku juhusit ja mõnikord oma sõprade arvel püüavad pääseda neile looduse poolt määratud ümbrusest, et siis vaadata neile ülalt alla. On olemas vägagi tähtsaid põhjusi loobuda sellisest juhuseist.

Asjaolud, mis ülalt avaldavad survet töölistele, tugevdavad nende solidaarsust, koostööd ja üksmeelt. Ja neile külgesündinud omaduste tõttu seisavad nad teistest lähemal inimliku edu keskusele. Sellepärast tunneb end igaüks, kes usub inimlikku edu, kodus töötava rahva hulgas.

Ja just need, lihtsas mehes leiduvad omadused, tema soov väärtusi luua oma käega, samuti ka kogu loodu, mis tegi maa elamiskõlvuliseks ja selle kunagi muudab paradiisiks — eeldusega, et välised jõud ei astu vahele — see kõik moodustab õieti Nõukogude Liidu põhialuse, kujundab ta loominguilise tee lähtepunkti.

See riik, see ühiskond on esimene maailma ajaloos, mis on rajatud arusaamisele, et rahulik töö on inimliku edu ainus tõeline allikas, õneallikas nii indiviidile kui ka ühiskonnale üldises mõttes. See on ühiskond, kes on teadlik, et riik ega üksikisikud ei või elada teiste kulul. See riik ehitab oma olemasolu kindlustatud rahu ja rahuliku töö vajadusele.

Kas see kõik pole vägagi ligitõmbav inimesele, kes ei soovi hoiduda oma inimlike kohustuste täitmisest ja on ausalt valmis järgnema oma ülesandele, takistamata teistel tegemast sama?

Kõik see on alati kehtinud ühiskonna töötavate kihtide kohta. Ja see on elu terve moraal, mis kõigest hoolimata on inimkonna ikka jälle säästnud hävingust. See on inimkonna päästnud, kiuste kõigile kasutuile elementidele, kes on põhjustanud nii palju halba — kiuste riigimoraalile, mis suruti suuremal või väiksemal määral teistele ikka jälle peale just nende kasutute elementide poolt.

Ja siin juhtus niisiis esmakordselt inimkonna ajaloos, et töötava mehe moraal sai riigi moraaliks: suurim osa ühiskonnast omandas esmakordselt võimaluse end täielikult ja harmooniliselt väljendada, endale oma riigivorm luua. Kuidas oleks võimalik selle üle mitte rõõmutseada? Kuidas ei peaks sealjuures olema Nõukogude Liidu sõber?

Nõukogude Liit on uusim, on noorim riik: see on „saatuse käsi“, parema tuleviku töö- tus meile kõigile, kes me elame vanades ja nõrgestunud maades.

Pikk ja pingutav oli võitlus, kallis hind, mille inimkonna terve tuum pidi maksma eesõiguse eest, mis töö rahulikele jõududele loob võimaluse koguda oma maa vilja ja lilli. Õrnad võsud rebiti alati juurtega välja, enne kui jõudsid kasvada tüved: lihttöölise töö hävitati päevast päeva, purustati ikka jälle sõja ja katastroofidega.

Ja nüüd, 22 aastat pärast oma sündi, kerkib suur proletaarlik vabariik üle maailma nagu võimas elupuu rikkaliku lehestikuga, paljude õite ja marjadega. Ja pole olemas kurja jõudu, kes oleks võimeline teda hävitama. Tuul kannab ta seemneid nelja ilmakaare poole. Ta on küllalt tugev ja vastupidav, et trotsida iga tormi.

Lihtmees ei taha sõda, ta ei soovi võidetute paljaksriisumist. Sõjauim ja kättemaksu mõtted on omased ainult kasutuile elementidele, on nende saagiha, nende põhjatu kurnamiskire väljendus.

Nõukogude Liidus on nende hukutavate omaduste hävitavale mõjule tehtud lõpp ja varsti on need omadused jäljetult kadunud, sest nad näruvad toidu puudusel.

See on üks põhjus enam, miks armastan seda uut maailma, kus kõigele ilusale on antud võimalus õitseda, kus ilu eest hoolitsetakse armastusega uue ühiskonna poolt — selle esimese, tõeliselt inimliku ühiskonna poolt — kus kultuuri õrnad võsud tohivad võrsuda kaunis aias.

Jah, kui oled tööpoolest inimlik olend, leidub sinu jaoks Nõukogude Liidus paljugi, millest võid kinni haarata päevadel, mil su südamest tõuseb kasvav protest vana maailma või vähemalt kaastunne tema vastu.

HENRI BARBUSSE VIIS AASTAT SURNUD

Suure revolutsiooni-võitleja mälestuseks

Viis aastat tagasi suri Moskvas kopsupõletikku kuulus prantsuse kirjanik Henri Barbusse, väljapaistvam kuju Lääne-Euroopa revolutsioonilise intelligentsi eestvõitlejate ridades. Sündmuste areng sellest ajast tänini — ühelt poolt teine imperialistlik sõda ja selle tagajärjel Barbusse'i kodumaale osaks langenud õnnetused, teiselt poolt sotsialismi lõplik võit NSVL-s ja sotsialistliku maailmariigi võimsuse tohtu kasv — need viimase viie aasta ajaloolised kogemused on vastuvaidlematult tõendanud, kui õige asja teenistusse Henri Barbusse oli rakendanud nii oma tööjõu ja talendi kui ka kogu elu. Kõike seda arvesse võttes on meilgi mitte ainult meeldivaks ülesandeks, vaid otse kohustuseks selle tähtpäeva puhul tema mälestuseks sõna võtta.

Henri Barbusse (sünd. 1874) alustas oma kirjanduslikku tegevust luuletuskoguga „Nutunaised“ (*Pleureuses*, 1895), äärmiselt pessimistliku raamatuga. „Nutunaiste“ süнге, pettumuslik lüürika on täis rahulolematust olevaga ja selle kandepinna moodustab valuline teadvus tegelikkuse vastolulisusest. Värsikogule järgnesid romaanid „Palujad“ (*Les Suppliants*, 1903) ja „Põrgu“ (*L'Enfer*, 1908). Barbusse'i esimestes romaanides on palju naiivset, kuid neist käib läbi mingi kangekaelne, vankumatult kindel tahe elule silma vaadata, mitte pead ära pöörata ka kõige drastilisemate vastolude eest. See omadus teeb need Barbusse'i romaanid huvitavaks psühholoogilisteks dokumentideks, milledes juba kogu laiukses avaneb motiiv, mida Barbusse ise on pidanud tsentraalseks terves oma loomingus — inimliku kannatuse tragöödia. Inimlik kannatus on Barbusse'ile tulemus, milleni ta jõuab tegelikkuse-analüüsi põhjal. Selle tulemuse summaarsus ja üldsõnaline hajuvus aga väljen-

dab Barbusse'i väikekodanlikku päritolu, mis ei lase noorel kirjanikul veel näha tegelikuse vastolulisuse peajuurt sotsiaalsete kihtide klassivastoludes.

Barbusse'i suur kuulsus ja ühtlasi tema muutumine teadlikuks revolutsionääriks algab romaania „Tuli“ (*Feu*, 1916). See avameelne ja halastamatu romaan, alapealkirjaga „Ühe jao päevik“, põhjeneb otseselt sõjaelamusel. Barbusse oli maailmasõja puhkemisel juba üle 40 a. vana. Ta astus sõtta, olles Lenini sõnade järgi „kõige rahulikum, tagasihoidlikum ja seadusekuulekam kodanlane“, astus sõtta peaaegu vaimustusega. Ta oli veendunud, et see on sõda reaktsiooni vastu, „sotsiaalne vabastussõda nagu 1792. a. sõjakäik“. Barbusse võtab sõjast osa reamehena, keeldudes kasulikust kohast tagalas. Rindel kirjanik peab päevikut. See, mis ta näeb, masendab teda nii moraalselt kui esteetiliselt. Patriootiline puhang haihtub. Romaan tekkib hoolikate igapäevaste vaatluste tagajärjel. Kui raamat 1916. a. viimaks ilmub, see meeleheite- ja pealekaebuse-teos mõjub kui hiiglaplahvatus Euroopa verehõnguga küllastatud atmosfääris. „Tules“ on vastuvaidlematult paljastatud imperialistliku rõvõsõja olu ja tuum. Faktid järgnevad faktidele, sündmused sündmustele. Kunstnik viib meid edasi sõjapõrgu astmeid mööda — mida kaugemale, seda grandioossemaks muutub pilt. Oma eepilises hoos, täpses sõdurikeele tundmises, monotoonseiks ürgosadeks — tuleks, maaks ja veeks — muutunud sõjamaastiku kirjeldustes, võitlustseenides visioonides sel raamatul leidub vaevalt võistlejat. Ta on esimeseks võimsaks mälestussambaks „tundmatule sõdurile“ esimeses imperialistlikus sõjas ja sellisena unustamatu. Seejuures antimilitaristlik tendents, millega kogu raamat on immutatud, pole kusagil muutunud agitatsiooni-fraasiks, vaid jääb kogu aeg romaani kandvaks sisuliseks motiiviks. „Tuli“ tõlgiti kõigisse kultuurkeeltesse ja levis kuulmatuis tiraažides. Teda lugesid sõdurid kaevikuis, töölised vabrikuis ja kõikjal ta avaldas hiiglamuljet. „Tule“ mõju all paljud jõudsid poliitiliste järeldusteni, milledest Barbusse ise sellal oli veel kaugel. On teada Lenini kõrge arvamus sellest romaanist: „Täiesti ebateadliku, tervenisti ideede ja eelarvamustega mahasurutud äraclaja ja mass-inimese muutumine revolutsionääriks just sõja mõjul on näidatud erakordse jõulisuse, talendika õigsusega“ (XXIV, 396). Esimene imperialistlik sõda oli selleks vapustuseks, mis kogu Barbusse'i ande, kogu tema tulise energia suunas võitluse kapitalistliku ühiskonna vastu. Sõda paljastas talle inimliku kannatuse sotsiaalse ilme. Barbusse ei lepi enam selle kannatusega, ei piirdu enam ainult selle kujutamise, vaid asub süüdistama ekspluataatorlikku ühiskonda, avastama selle salavedrusid. Sellega ta erineb tervest leegionist teistest, kes inimlikust kannatusest teevad „olemasolu igavese kategooria“. Endisest esteedist on saanud kommunist (1923).

Vahemaa „Tule“ ilmumisest kuni Barbusse'i astumiseni Prantsuse kommunistlikku parteisse (1916—1923) on täidetud kirjaniku püüdlustega kodanliku vaimuse viimastest jäännustest vabanemiseks ja teravaist ideoloogilistest võitlustest. Selle perioodi artiklid ja kõned on avaldatud kogus „Võitleja sõnad“ (*Paroles d'un Combattant*). Nendest nähtub, millise kire ja kindlusega Barbusse võitles revolutsiooniliste loosungite eest, agiteerides NSVL poolt ja atakeerides kapitalistlikku tegelikkust Läänes. 1920. a. Barbusse kirjutab manifesti „Clarté“-grupile pealkirjaga „Valgus põhjatuses“ (*La Lueur dans l'abîme*), 1921. a. ta esineb pöördumisega intelligenti poole: „Noaga hammaste vahel“ (*Le couteau entre les dents*), kutsudes kõiki teadlikke intelligente sotsialistliku revolutsiooni poolele. „Clarté“-grupp, mis oma ridades ühendas kogu Euroopa intelligentsi selleaegset paremikki, oli tekkinud 1919. a., patsifismi mesinädalate aegu. Rahvusvahelise ühendusse astusid kõige mitmekesisemate suundade esindajad. Loomulik, et peagi tekkis sisemisi hõõrumisi ja algas järk-järguline äralangemine. Barbusse aga pidas vastu. Ta ei kummardanud kuhugi poole ja muutus peagi kõige revolutsioonilise kehastajaks „Clarté's“. Juhusliku elemendi ärasulamise tagajärjel grupp evolutsioneerus varsti läbini kommunist-

likuks, Barbusse'i kogu aeg ühendavaks tsentrumiks jäädes. „Ilma kahjutunde ja fraasideta“ ta ennustab kodanliku kultuuri raudse järjekindlusega lähenevat lõppu, püüdes vanakumatusena oma revolutsioonilisel vaatekohal.

Poliitiline võitlus kiskus Barbusse'i mitmeks aastaks eemale kirjanduslikust tegevusest. Romaani „Selgus“ (*Clarté*, 1919) ilmumisest kuni romaani „Aheld“ (*Les Enchaînements*, 1924) ilmumiseni kestis vaheaeg. Kumbki neist romaanidest ei küüni kirjandusliku väärtuse poolest „Tule“ tasemeni, samuti mitte novellikogud „Jõud“ (*Force*, 1924) ega „Timuka“ (*Les Bourreaux*, 1925), milledest viimane kujutab valge terrori koledusi Balkanil — Bulgaarias, Rumeenias, Jugoslaavias. Küll aga jõuab Barbusse jälle oma kirjanduslikku kõrguspunkti novellikogus „Faktid“ (*Faits Divers*). See teos tähistab Barbusse'i pöördumist uue, lakoonilise, väga kokkusurutud novelližanri poole, mis on läbi immutatud rohke dokumenteeriva materjaliga. Muude ainete kõrval sisaldavad „Faktid“ taas lugusid kannatavaist „tundmatuist sõdureist“, „poilu'dest“, kes aga seekord langevad mitte eesliinil, vaid rinde taga — aututena, desertööride või reetjatena hukatud, kuid seejuures ometi tõeliselt vaid süütud ohvrid, julma omavoli või mõttetult rakendatud käskude ohvrid — kuidagi bürokraatliku sõjamasina rataste vahele sattunud ja seal lõmaks litsutud. Samuti ainult tõsiasju toob Barbusse'i suur NSVL-reportaaž „150 miljonit ehitab uut maailma“ — leegitsev poolehoiuavaldus suurele revolutsioonimaale tema ülesehitavas töös. 1926. a. Barbusse esines raamatuga Kristusest (*Jésus*). Selles ta püüab vabastada Kristuse kuju igasugusest kiriklikust tolmust ja näidata esialgse kristluse plebeilisi jooni. See on Barbusse'i ainuke raamat, mis revolutsioonilise kriitika poolt võeti vastu teatava vaenlikkuse ja jahedusega.

Barbusse'i loomingu väärrikaks lõppsaavutuseks on tema viimane surmaeelne töö: raamat *Stalinist* — teos „inimesest, kelle kaudu avaneb uus maailm“. Vastupidi kodanliku kirjanduse biograafia-žanrile, mille järgi kogu maailma-ajalugu muutub mingiks ajalooliste ja pseudo-ajalooliste isikute intiimelu skandaaliproonikaks, Barbusse lõi raamatu, milles proletariaadi juhtide grandioosend kujud on esile toodud kõige tihedamas scoses hiiglaslike ajalooliste edusammudega, scoses saabuva uue ajastuga inimkonna arenguloos. Barbusse'i viimane raamat väljendab veel kord erilise jõuga seda, mis on olnud tema teoste juhtmotiiviks kogu tema 20-aastase (1915—1935) produktiivse perioodi kestel: kapitalismi hukkimine on paratamatu ja see hukkimine ähvardab hävitada kogu kultuuri; on iga kultuurist huvitatu kohuseks asuda revolutsiooni poolele, sest võitlus kahe maailma vahel ei tunne erapooletuid. Barbusse lõpetab oma raamatu suurejoonelise nägemusega sellest, kui tihedalt on omavahel seotud kõigi töötajate kahe suure juhi kujud: Stalin — see on Lenin tänapäeval. Lenini mõte, Lenini mure inimese pärast ei ole kadunud, vaid hoiul ühe teise inimese südames, kes samuti hoolitseb kõikide eest, töötab kõikide eest, — inimese südames, kel on õpetlase pea, tööliste nägu, lihtsõduri riietus.

Kuni oma surmatunnini Barbusse jäi kindlalt seisma revolutsioonilise võitleja valvepositsioonile. Pärast surma tema põrm viidi Moskvas Pariisi, kus matustest, mis olid korraldatud Prantsuse kommunistliku partei poolt, võtsid osa loendamatud Prantsuse töölistmassid. Mälestus Barbusse'ist aga kui väsimatust võitlejast inimsoo vabastamise eest jääb kustumatuks kogu maailma töötajate südames.

KALMÕKI RAHVUSEEPOSE JUUBEL

Hiljuti peeti Kalmõki Autonoomse Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi pealinnas Elistas suurejoonelisi kultuuripidustusi kalmõki rahvuseepose „Džangar“ 500. a. juubeli tähistamiseks. Kogu Nõukogude Liidu ajakirjanduses leidsid need pidustused elavat vastukaja,

avaldati rohkesti artikleid kalmõkkidest ja nende rahvuseeposest, kõrvutades seda maailma kuulsamate epostega.

„Džangari“ esimesed laulud on tekkinud Džingis-khaani eelses Mongoolias. Eeposes on ühiseid sugemeid naaberriikide kirgiiside ja kazahhide rahvaluulega ning rohkesti hiina, tiibeti ja Tiibeti kaudu india kultuuri elemente.

„Džangar“ on loodud sellal, kui kalmõki rahvas kannatas vaenulise võimu halastamatut survet ja tagakiusamist. Seepärast tõmbus rahvas karmi tõeluse eest kujutluste maailma ja lõi seal oma õnnemaa — Bumba, mida kirjeldab „Džangar“. Eepos kujutab ilmekalt stepinomaadide elu, sõjapidamist, ratsavõistlusi jne. Need kirjeldused kujunevad kohati ulatuslikeks eepilisteks piltideks, mis aeglustavad sündmuste käiku, kuid sisaldavad see-eest palju valgust, õhku, piiritu stepi avarust. Sümboolse tähendusega pildid vahelduvad kõige lihtsama luulega, filosoofilised salmid rahvusliku mõistuluule värssidega. Kõigi nende rahvatarkuse elementide kõrval areneb igas laulus keerukas ja huvitav faabula.

„Džangar“ on kalmõki rahva hulgas väga populaarne. Harva leidub kalmõkki, kes ei tunne peast vähemasti mõnda „Džangari“ salmi. Eepos on kasvanud ja õhutanud ka rahva võitlusvaimu, peaaegu igal selle leheküljel kohtame kutset võitlusse vägivalla ja ülekohtu vastu. See võitlusvaim on kõige pimedamailgi aegadel puhuti lõkkele löönud, kalmõkke on võidelnud Stepan Razini ja Pugatševi vägedes. Kui klassisõja ajal tungisid igast ilmakaarest töörahva noort vabadust kägistama need, kes seni olid valitsenud Venemaal ja võtnud kalmõki rahvalt igasuguse võimaluse elada oma rahvuslikku elu, võitlesid kalmõki ratsanikud punase ratsaväe ridades ja tormasid lahingusse „Džangari“ laulude saatel. Iga kalmõk tunneb „Džangari“ kangelaste vandetootust:

Oma rinnad paljastame ja võtame südamed seest,
vere viimse tilgani anname rahva eest.
Džangarile truud, ülendab meid üksmeel
ja elame maa peal nagu üks mees.
Kangelane kunagi ei tunne tagasiteed
nähes vaenlase arvutat hulka ees.

Kalmõkkidel on rikas rahvaluule, kuid oma kirjanduse said nad alles Nõukogude valitsuse ajal. Noorel kirjandusel on juba rida andekaid poete — Aksen Sussejev, Gari Šalburi jt.

Nõukogude valitsus on andnud kalmõki rahvale võimaluse luua tõelisuses oma Bumba — õnnemaa.

J. GERMAN JA B. BJALIK TALLINNAS

Septembri teisel poolel saabus Tallinna kaks nimekat külalist Leningradist: kirjanik-ordenikandja Jüri German ja kirjandusteadlane Boris Bjalik. Esimene neist on laiemalt tuntud romaanidega „Meie tuttavad“, „Sissejuhatus“, „Vaene Heinrich“ ning peatselt Tallinnas lavastatava näidendi „Õed“ autorina, kuna B. Bjalik on Nõukogude Liidu Kirjanike Liidu juhatusliige ning pälvib erilist tähelepanu Maksim Gorki loominguga sūgava interpreedina.

Laup., 21. skp. toimus Balti Punalaevastiku majas Jüri Germani loominguga õhtu. Boris Bjalik andis sõnaahtra, kuid tihedasisulise ülevaate Germani kirjanduslikust isiksusest, kuna proosakirjanik ise esines oma teoste lugemisega. Teoste lugemisele järgnes elav

mõttevahetus, kusjuures arvukas kuulajaskond esitas rohkesti Germani isikut ning loomingu riivavaid küsimusi.

Puhkepäeval, 22. septembril korraldati „Kommunisti“ toimetuse ja Balti Mere Puna-laevastiku Maja poolt Tallinna kirjanikele ja ajakirjanikele kohtumine Leningradi küllalistega. Kohal oli meie kirjanikke, ajakirjanikke, teatritegelasi ning üldse palju kirjandushuvilisi. Koosviibimise alguses pöördus B. Bjalik lühema tervitusega eesti kirjanike poole. Kõneleja mainis, et siirameelselt üteldes oleks lubamatu liialdus väita, et eesti kirjandus on hästi tuntud Nõukogudes, kuigi huvi Eesti ja ta vaimumaailma vastu on üsna suur. Selle lünga täitmiseks kavatseb Leningradis ilmuv kirjanduslik ajakiri „Sovremennik“, mille toimetajaks on J. German, anda välja eesti numbri. Eesti erinumber sisaldaks kava kohaselt eesti proosat, luulet ja artikleid umbes 8—10 trükipoogna piirides. Selle kiireloomulise küsimuse otsustamine ja tõlgete valiku tegemine jääb Eesti Kirjanike Liidule. Teine samalaadne ettepanek tuleb noortele määratud mahuka geograafilise teose „Globus“ toimetajailt, kes soovivad saada eesti kirjanikelt „elavat maateadust“ kirjanduslike lühipalade, reisikirjelduste ning muude kirjutuste näol.

B. Bjaliku sõnavõtule järgnes paaritunniline vestlus. Leningradi küllalistele esitatud küsimuste hulgas oli palju pärimisi Nõukogude kirjaniku elu- ning töötingimuste, samuti Nõukogude teatrite kohta. B. Bjaliku vastates kerkis koosolijate ees Nõukogude Liidu laiahaardeline ning mitmetahuline kunstimaailm, maailm, kus iga andekas taidur leiab ainulaadselt sooja poolehoidu ning toetust. Ereda näitena sellest, kui võrd mitmekesine ning eri sihte taotleb on Nõukogude kunst, mainis Bjalik hiljutisi Leningradi S. M. Kirovi-nimelise teatri balletietendusi „Romeo ja Julia“ ja „Laurentsia“. Sel puhul üks ja sama teater esines eri kunstisuundade kehastajana. Kui „Romeo ja Julia“ lavastuses püüti taotella dramaatilist pinget, pantomiimi, siis „Laurentsia“ etenduse peaauesandeks oli tantsu kui niisuguse vabastamine igasugusest pidurdavaist kütkeist.

Kõneleja peatus erilise soojusega tihedal sõprussidemel, mis liidab ühte kõik Nõukogude rahvad. Selle markantsemaks illustreerimiseks on eri vabariikide rahvuslaulike juubelid, mispuhul kõik väljapaistvad kunstnikud kogunevad suurlauliku kodukohta. Siinjuures avaldas kõneleja kindlat lootust, et mõne Eesti suurmehe juubeli tähistamisel kogunevad Tallinna kõigi Nõukogude vennasvabariikide kirjanikud.

Suure huviga jälgis arvukas kuulajaskond Leningradi kirjanike tihedaid ning sügava-koelisi vastuseid. Elav ja sõbralik koosviibimine lõppes J. Sütiste sõnavõtuga, kes tänas Nõukogude kirjanikke huvitava informatsiooni ja sõbralikkuse eest. J. S.

Tegev- ja vastutavtoimetaja A. Hint. Väljaandja RK „Pedagoogiline Kirjandus“.

Toimetuse: A. Jakobson (ilukirjandus), M. Laosson (ideoloogia), K. Taev (kirjandusteadus ja NSVL kirjandus), A. Vaarandi (Lääne-Euroopa kirjandus), B. Lukats ja I. Käsper (kunst), A. Kotli (arhitektuur).

Toimkond: A. Alle, N. Andresen, A. Antson, A. Bach, J. Barbarus, J. Genss, A. Johani, M. Jürna, H. Haberman, P. Keerdo, J. Kärner, J. Lauristin, N. Ruus, R. Sirge, A. Uibo. Toimetuse ja talit. aadr.: Pärnu mnt. 10, k. 14. Toimetuse telef. 411-34. Talituse telef. 412-12.

Trükiarv 13.500 eksemplari.

Natsionaliseeritud „ühiselu“ trükkikoda.

„VIISNURKA“

tervitavad:

Natsionaliseeritud

O.Ü. RAADIO-ELEKTROTEHNIKA-
TEHAS „RET“

EESTI METSATÖÖSTUS

EESTI PANK

Natsionaliseeritud

PÕHJA PABERI- JA
PUUPAPIVABRIKUTE A.Ü.

EESTI TARVITAJATEÜHISUSTE
KESKÜHISUS

ESIMENE EESTI PÕLEVKIVITÖÖSTUS

Natsionaliseeritud

A.S. VENNAD KIMBERG

„VIISNURKA“

tervitavad:

TALLINNA LINNA
ELEKTRIJAAAM

Natsionaliseeritud
AKTSIASELTS
TALLINNA KOIEVABRIK
John Carr'i pärijad

Natsionaliseeritud
O.-Ü. TILGA & Ko

Natsionaliseeritud
A.-S. EESTIM. APTEEGI- &
ROHUKAUBANDUSE UHING
„EPHAG“

Natsionaliseeritud
JALANÕUDETOOSTUS
„OWALD“

Natsionaliseeritud
RIIDEVABRIK „KEILA“

Natsionaliseeritud
KEEMIATOOSTUS „FEIWAL“

Natsionaliseeritud
TARTU METALLIVABRIK
A.-S. G. H. LELLEP

Natsionaliseeritud

AKTSIASELTS RUMBERG, TUBERG & Ko ja O.-Ü. „VIRU“

„VIISNURKA“

tervitavad:

Natsionaliseeritud
TÖÖSTUSE A.-S. „PÕHJALA“

Natsionaliseeritud
A.-S. VOLTA TEHASED

Natsionaliseeritud
SAKU ÕLLETEHASE A.-S.

Natsionaliseeritud
TRUKIKODA
R. TOHVER & KO
„NÄDAL PILDIS“

Natsionaliseeritud
EESTI KUNSTSARVETEHASED
O. KERSON & KO

Natsionaliseeritud
TAIMEVÕI- JA ÕLIVABRIK
A.-S. „EKSTRAKTOR“

Natsionaliseeritud
A. TÕNISSON & KO

Natsionaliseeritud
MAJAOMANIKE KREDIIT-
PANK

Natsionaliseeritud
VÕÖRASTEMAJA „BRISTOL“

„VIISNURKA“

tervitavad:

Natsionaliseeritud KUDUMISTOOSTUS U.-U. A. TREIER & KO	Natsionaliseeritud EESTI AKTSIASELTS C. SIEGEL
Natsionaliseeritud NARVA KALEVI MANUFAKTUUR O.-U.	Natsionaliseeritud „VABA MAA“ TRUKIKODA Tallinn, Pikk 54/68
Natsionaliseeritud NARVA LINAKETRAMISE MANUFAKTUUR	A.-S. „KINDAVABRIK SIMPLEX“ Tallinn, Kungla 41
Natsionaliseeritud A.-S. FRANKONIA	Natsionaliseeritud O.-U. MELTSI VILLA- JA RIIDEVARVIMIS-TOOSTUS
Natsionaliseeritud KUDUMISTOOSTUS H. UNIVER	Fa P. LUKSEP, TARTUS Riide- ja tubakakauplus, Kaubahoov 5/6
Natsionaliseeritud A.-S. SIDOL COMPANY	Natsionaliseeritud KAUBANDUS-TOOSTUSE A.-S. ANTS SILVERE & KO Tartus
Natsionaliseeritud ELEKTRIELEMENDITEHAS „IKA“	TALLINNA EESTI MAJANDUS- UHSUS
A.-S. KAPSI & KO	Natsionaliseeritud VÕÖRASTEMAJA „KULD-LÕVI“

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOOL
AR

3412